

Dienst Preventie,
Jeugdbescherming
en Reclassering

Een onderzoek naar de
signaalwaarde van
kinderdelinquentie en
probleemgedrag op basis
van casestudies van
ernstig criminele jongeren

Signalen voor toekomstig crimineel gedrag

Signalen voor toekomstig crimineel gedrag

**Een onderzoek naar de signaalwaarde van kinderdelinquentie en
probleemgedrag op basis van casestudies van ernstig criminele
jongeren**

H.B. Ferwerda

J.P. Jakobs

B.M.W.A. Beke

met medewerking van N.M. Gerretsen en E. Vandenbussche
(Advies- en Onderzoeksgroep Beke)

In opdracht van de Dienst Preventie, Jeugdbescherming en
Reclassering van het Ministerie van Justitie en het Projectteam
Overvalcriminaliteit

December 1996

© 1996, Stafbureau Informatie, Voorlichting en Publiciteit
Dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering
Ministerie van Justitie

ISBN 90-5319-045-7

Ontwerp: Tappan, Den Haag

Fotografie:

Marcus Peters/HH (cover, pagina 30)

Marc de Haan (pagina 4)

Bert Verhoeff/HH (pagina 6)

Wim Oskam/HH (pagina 12)

Theo Audenaerd/HH (pagina 18)

Willem Mes/HH (pagina 24)

Hans Hordijk/HH (pagina 42)

Gerard Wessel/HH (pagina 58)

Sabine Joosten/HH (pagina 78)

Michiel von Eugen/HH (pagina 84)

Piet den Blanken/HH (pagina 88)

Druk: Sdu Grafisch Bedrijf, Den Haag

Inhoud

Samenvatting

Summary

1	Inleiding	19
1.1	Jongeren en criminaliteit	19
1.2	Kenmerken van de harde kern	20
1.3	Een vroegtijdige aanpak	21
1.4	Factoren voor crimineel gedrag	22
1.5	Het onderzoek	22
1.6	Leeswijzer	23
2	De speurtocht naar informatie	25
2.1	Literatuurstudie	25
2.2	Bronnenonderzoek	25
2.3	Opbrengst van de speurtocht	29
3	Literatuurstudie naar risicofactoren	31
3.1	Antisociaal gedrag	31
3.2	Signalen op jonge leeftijd	33
3.3	Verloop van delinquent gedrag	35
3.4	Psychopathologie	36
3.5	Preventie en interventie	37
4	De casestudies	43
4.1	Twee voorbeeldcases	43
4.2	De gezinssituatie	48
4.3	Persoonlijkheids-, persoons- en gedragskenmerken	50
4.4	Politie- en justitiecontacten	52
4.5	School	55
4.6	Vrije tijd en peergroep	57
5	Terugkijken en vooruitzien	59
5.1	Het onderzoek	60
5.2	De onderzoeksgroep	61
5.3	De 12-minners	62
5.4	Delictsgedrag van 12-minners	63
5.5	De reactie op delictsgedrag	64
5.6	Signalen tussen 0 en 12 jaar	68
5.7	Het onderkennen van signalen	70
5.8	Een proefproject	73
	Geraadpleegde literatuur	79
	Bijlagen	85
	PJR-Publicaties	89

Samenvatting

Jeugdcriminaliteit

Het is een bekend gegeven in de criminologie dat ongeveer twee van de drie strafrechtelijk minderjarigen (van 12 tot en met 17 jaar) zich wel eens schuldig maken aan het plegen van een delict. Nadere analyse leert echter dat het merendeel van de jongeren zich beperkt tot het plegen van betrekkelijk onschuldige delicten zoals vandalisme, winkeldiefstal en zwartrijden. Bovendien stopt het leeuwendeel van de jongeren naarmate ze ouder worden met het plegen van delicten. Het is dan niet meer, integendeel het wordt kinderachtig gevonden. Daarnaast willen de meeste jongeren hun toekomst niet op het spel zetten.

Harde kern

Uit recente schattingen blijkt dat 2% van de minderjarigen in Nederland behoort tot de harde kern. Deze kleine groep delinquenten is crimineel zeer actief en beperkt zich in haar delictsgedrag niet tot relatief onschuldige delicten. Zij maken zich namelijk – ook op jonge leeftijd – schuldig aan bijvoorbeeld geweldsmisdrijven en ernstige vermogensmisdrijven. Harde-kernjongeren doorlopen langere criminele carrières en zijn te typeren als calculerende daders. Dit houdt in dat er een afweging gemaakt wordt tussen de kosten (pakkans, sanctie) en de baten (wat levert een delict op) van crimineel gedrag.

Uit onderzoek blijkt dat de harde kern weliswaar in aanraking met politie en justitie komt, maar dat die contacten in geen verhouding staan tot hun criminele activiteit. In werkelijkheid zijn deze delinquenten actiever dan bij de genoemde instanties bekend is. De schade voor de samenleving bestaat niet alleen uit de materiële en immateriële kosten. Ook de kosten om de harde kern in het oog te houden, op te sporen, te veroordelen en hun straffen uitvoer te leggen, zijn hoog. Tot slot blijkt dat het ondanks alle inspanningen moeilijk is om deze jongeren uit het criminele circuit te halen.

Het onderzoek: vroegtijdige onderkenning van probleemgedrag

Vanzelfsprekend raakt iemand niet van de ene op de andere dag in de zware criminaliteit verzeild. Inzicht in de criminele carrières van harde-kernjongeren kan dus aanknopingspunten opleveren voor preventiebeleid.

In onderhavig onderzoek wordt er – voornamelijk gebaseerd op buitenlands onderzoek – vanuit gegaan dat er al op zeer jeugdige leeftijd (tussen 0 en 12 jaar) signalen zijn die wijzen op de ontwikkeling van later ernstig crimineel gedrag. Het onderzoek is sterk gericht op preventie. Immers, inzicht in de factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van later ernstig crimineel gedrag en onderkenning van probleemgedrag in een zo vroeg mogelijk stadium bieden de mogelijkheid tot vroegtijdige interventie.

In het onderzoek zijn drie vragen aan de orde gesteld:

- Wat zijn de signalen tussen 0 en 12 jaar?
- Welke instanties kunnen (moeten) probleemgedrag signaleren en hoe is dit vorm te geven?
- Welk instrumentarium is er om iets met de signalen te doen?

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen zijn er op basis van diverse, justitiële en niet-justitiële bronnen casestudies gemaakt van 52 actief criminele jongeren. De casestudies bevatten informatie vanaf, globaal, de geboorte tot het 18de levensjaar. Op

basis van het crimineel gedrag tussen het 17de en 18de levensjaar zijn de cases getypeerd als 'harde kern' of 'niet harde kern'. Op de uiteindelijk gevonden 27 harde-kerndossiers is de analyse van vroegtijdig herkenbare factoren van probleemgedrag uitgevoerd. Het gaat dan om het in kaart brengen van signalen tussen 0 en 12 jaar.

Voor de duidelijkheid vermelden we dat het onderzoek zich heeft gericht op een specifieke groep. Het betreft namelijk harde-kernjongeren die zich al vanaf zeer jeugdige leeftijd schuldig maken aan ernstige vormen van crimineel gedrag. Daarnaast groeien de jongeren op in achterstandsbuurten en is de gezinssituatie aan te duiden als instabiel en problematisch.

De belangrijkste resultaten

Als belangrijkste resultaat komt uit dit onderzoek naar voren dat jongeren voor hun twaalfde levensjaar diverse signalen afgeven die van belang zijn voor de ontwikkeling van later ernstig crimineel gedrag. In de praktijk blijkt dat verschillende instanties inzicht hebben in slechts een deel van de problematiek, waardoor eenduidig, snel en adequaat reageren uitblijft. Op het moment dat er – veelal in een te laat stadium – wel gereageerd wordt, blijkt het juridisch instrumentarium dat voorhanden is voor deze specifieke groep met een massieve (gezins)problematiek ontoereikend te zijn.

Op basis van de casestudies van 27 harde-kernjongeren, is er in de leeftijdsfase van 0 tot 12 jaar inzicht te geven in 44 signalen die van belang zijn voor de ontwikkeling van later ernstig crimineel gedrag. De lijst met signalen is vooral te typeren als een praktisch bruikbare lijst, omdat het om signalen gaat waarover bij de diverse instanties – weliswaar verspreid – informatie beschikbaar is.

De signalen hebben betrekking op:

De gezinssituatie:

- Teenage zwangerschap van de moeder (onder 18 jaar)
- Ouders met een mishandelings- en/of kinderbeschermingsverleden
- Alcohol- en/of drugsgebruik door de moeder
- Afwezigheid biologische vader
- Echtscheiding en/of stiefouderschap
- Geringe pedagogische kwaliteiten van de ouders
- Symbiotische moeder-kind relatie
- Sociaal-economische deprivatie (laag inkomen, slechte woonbuurt en huisvesting)
- Verwaarlozing of mishandeling (psychisch, lichamelijk, seksueel) van het kind
- Hoge frequentie van hulpverleningscontacten
- Groot gezin (meer dan vier kinderen)
- Laag opleidingsniveau van de ouders
- Kind is frequent getuige van geweld (in gezin of buurt)
- Delinquente of veroordeelde ouders
- Delinquente broer/zus
- Broer of zus met gedragsproblemen

- Weinig toezicht door de ouders op het kind
- Opgroeien in pleeggezin of bij familie of kennissen
- Kinderen van verschillende vaders binnen het gezin

Persoonlijheids-, persoons- en gedragskenmerken:

- Afwijzend en/of opstandig gedrag
- Leeftijdsongewoon regel- en normoverschrijdend gedrag (voortdurend antisociaal gedrag)
- Laag IQ
- Concentratieproblemen
- Eigen slachtofferschap (lichamelijk, seksueel of psychisch)
- Agressief, onder andere ten opzichte van leeftijdsgenoten
- Regelovertredend gedrag thuis
- Riskante gewoonten op jonge leeftijd (drugs, alcohol, gokken)
- Wegloop- en zwerfgedrag
- Lastig
- Jeugdige seksuele ervaringen en/of seksueel promiscue

Politie- en justitiecontacten:

- Delinquent gedrag op jeugdige leeftijd
- Leeftijdsongewoon delictsgedrag
- Hoge delictsfrequentie
- Kinderbeschermingscontacten (ondertoezichtstelling)
- Justitiële documentatie

School:

- Afwijkend gedrag in de klas en op school (gedragsproblemen)
- Slechte schoolprestaties (leerproblemen)
- Volgen van speciaal onderwijs
- Spijbelen
- Veel schoolwisselingen
- Geringe onderwijsondersteuning en -stimulering door de ouders

Vrije tijd:

- Rondhanggedrag
- Delinquente vrienden
- Arme vrijetijdsinvulling

Er dient op gewezen te worden dat het onderzoek kwalitatief en exploratief van aard is. Het verdient aanbeveling om de lijst met signalen te toetsen in grootschalig kwantitatief onderzoek. Dit is onder meer noodzakelijk om de individuele signalen een 'gewicht' te kunnen geven. Immers – zoals uit het onderzoek blijkt – niet één signaal op zich, maar de combinatie van meerdere signalen verhoogt de kans op crimineel gedrag op latere leeftijd.

Problemen

Behalve de geconstateerde signalen blijkt uit het onderzoek dat er zowel bij het signaleren als bij het reageren op signalen van deze specifieke doelgroep sprake is van een aantal problemen. Het gaat om de volgende zaken:

- Bij veel instanties, waaronder de politie, is er sprake van een onderschatting van de signalen die op zeer jeugdige leeftijd zichtbaar worden. Dit heeft zowel te maken met het gebrek aan deskundigheid bij het onderkennen van probleemgedrag, als met de lage prioriteit die problematisch jeugdgedrag heeft bij de politie.
- Delictsgedrag onder de 12 jaar wordt niet of nauwelijks systematisch geregistreerd door de politie.
- De kennis van signalen – als die er al is – ligt zeer versnipperd over de diverse organisaties. Tussen de 0 en 12 jaar zijn er circa 30 instanties die in staat zijn, of in staat zouden moeten zijn, om signalen te onderkennen. Op diverse plaatsen liggen puzzelstukjes, maar niemand is in staat om de hele puzzel te leggen.
- Doordat een totaalbeeld van de problematiek van jongeren ontbreekt, is in veel van de onderzochte gevallen sprake van ongecoördineerde, op zichzelf staande acties die genomen worden, zonder dat er tussen instellingen overleg is. Er kan gesproken worden van een overdosis aan kortdurende hulpverleningscontacten zonder dat er sprake is van gedragsverandering of verbetering van situaties. Sterker nog: het resultaat is vaak dat gezinnen niet ingaan op, of niet meewerken aan een hulpverleningsaanbod.
- Er is geen strafrechtelijk instrumentarium om bij jeugdigen onder de 12 jaar te interveniëren. Het meest toegepaste instrument is de civielrechtelijke maatregel ondertoezichtstelling. Deze maatregel blijkt echter voor deze specifieke doelgroep niet meer te zijn dan een papieren maatregel. Ondertoezichtstellingen worden verlengd zonder zichtbaar resultaat, of beëindigd wegens onwerkbare relaties.
- De maatregel ondertoezichtstelling richt zich primair op het kind, terwijl uit dit onderzoek blijkt dat de onderzochte jongeren opgroeien in gezinnen waar sprake is van een brede gezinsproblematiek. In termen van interventie en begeleiding is er derhalve meer behoefte aan een intensieve gezinsbenadering.
- De Wet op de Privacy is een knelpunt. De wet maakt het onder meer onmogelijk voor justitiële en niet-justitiële partners om noodzakelijke informatie uit te wisselen. Dit maakt dat hulpverleners en andere niet-justitiële professionals hulp verlenen op basis van onvolledige informatie. Daarnaast komen jongeren bij diverse instellingen steeds weer binnen als *first offenders* of als *first victims*.

Proefproject

De onderzoeksbevindingen kunnen handvatten bieden voor de aanpak van jeugdcriminaliteit. De onderzoeksresultaten geven voldoende aanleiding om – in het kader van een proefproject – vorm en inhoud te geven aan de vroegtijdige signalering en interventie van later delinquent gedrag.

In dit rapport worden de contouren geschetst van een proefproject op buurtniveau. Kenmerkend voor een dergelijk project is een deskundig signaleringsnetwerk, centrale informatieverzameling, informatie- en casebeheer op één punt, casebesprekingen in een deskundigenpanel – in het uiterste geval – uitmondend in het aanbod aan gezinnen om, in

plaats van een ondertoezichtstelling, deel te nemen aan een gezinsondersteuningsproject. In een dergelijk gezinsondersteuningsproject zou het intensieve karakter van de ondersteuning en de specifieke eisen die aan de gezinsbegeleider worden gesteld, centraal moeten staan.

Leeswijzer

De lezer die weinig tijd heeft en desondanks kennis wil nemen van het onderzoek, de resultaten en de aanbevelingen kan volstaan met het lezen van hoofdstuk 5. ■

Summary

Juvenile crime

It is a well-known fact in criminology that roughly two out of three criminal law minors (aged between 12 and 17) commit a criminal offence once in a while. Further analysis, however, shows that most juveniles confine themselves to relatively innocent offences such as vandalism, shop-lifting and fare dodging. In addition, most juveniles stop committing crimes as they get older. Committing crime is no longer seen as something to brag about; on the contrary, it is considered puerile. Moreover, most young adults do not wish to put their future at stake.

Hard core juvenile offenders

Recent estimates show that 2% of the minors in the Netherlands belong to the hard core of juvenile delinquents. This small group engages very actively in criminal activities and as regards its criminal behaviour, does not stick with petty crime. In fact these young offenders commit, also at an early age, serious violent crimes and crimes against property. Hard core juveniles pursue longer criminal careers and can be marked as calculating offenders. They carefully weigh the costs (likelihood of getting caught, sanction) and benefits (profit of a crime) of their criminal behaviour.

Studies have shown that although the hard core comes into contact with police and justice, these contacts do not reflect the extent of their criminal activities. Actually, these delinquent juveniles are far more active than the authorities are aware of. The damage caused to society not only consists of the material and immaterial costs. Expenditure on keeping the hard core under surveillance, tracing offenders, convicting them and putting their sentences into practice is also considerable. Finally, it proves to be very difficult, despite all efforts, to get youngsters out of the criminal circuit.

The study: early recognition of problem behaviour

Obviously, no individual ends up in the serious crime scene overnight. Insight into the criminal careers of hard core young offenders may therefore offer useful points of departure for developing prevention strategies.

Mainly based on foreign research, it is assumed in this study that already at a very early age (children between the ages of 0 and 12) there are signals affecting the development of future serious criminal behaviour. The study is strongly focused on prevention. After all, insight into the indicators of how criminal behaviour will develop in the course of time and the recognition of behavioural problems at the earliest possible stage, provide an opportunity for timely intervention.

Three questions have been raised in the study:

- What are the signals between the ages of 0 and 12?
- Which institutions can (should) signal behavioural problems and how should this be given shape?
- What instruments are available to deal with these signals?

To answer these questions, case studies of 52 active criminal juveniles have been made on the basis of various legal and non-legal sources. Details included in these case studies cover broadly the period from birth to the age of 18. Based on criminal behaviour shown

by 17 and 18-year-old juveniles, these cases have been labelled 'hard core' or 'not hard core'. Twenty-seven cases ultimately defined as 'hard core', have been analysed with regard to early recognizable factors of problem behaviour. As stated earlier, the purpose of this analysis is to make an inventory of signals that occur between the ages of 0 and 12.

In this respect it should be noted that the study covers a specific group, namely hard core juveniles involved in very serious criminal activities since early childhood. It also appears that these youths grow up in underprivileged areas and in family situations that can be defined as unstable and problematic.

Main study results

The most significant outcome of this study is that children under 12 give a range of signals that have an impact on the development of future serious criminal behaviour. However, practice shows that the various institutions have only insight into a part of the problems as a result of which no fast, unequivocal and adequate actions are taken. At the time it is decided to intervene (usually too late), the available legal remedies prove to be insufficient for this specific group marked by substantial family-related problems.

The case studies of these 27 hard core juveniles provide an insight into 44 signals of children in the 0-to-12 age-range that are relevant to the development of future serious criminal behaviour. The main feature of this list of signals is its practicability because further information on the listed signals, although fragmented, can be obtained from the various institutions involved.

The signals refer to:

The family situation:

- Teenage pregnancy of the mother (under the age of 18)
- Parents with a child abuse or child welfare history
- Alcohol or drug misuse by the mother
- Absence of a biological father
- Divorced parents and/or stepparents
- Inadequate pedagogical skills of parents
- Symbiotic mother-child relationship
- Socioeconomic deprivation (low income, disadvantaged neighbourhood and poor housing)
- Neglect or abuse (mental, physical, sexual) of the child
- High frequency of child care contacts
- Large family (more than four children)
- Low educational level of parents
- Child frequently witnesses violence (in the family or neighbourhood)
- Delinquent or convicted parents
- Delinquent brother or sister
- Brother and sister showing behavioural problems
- Poor supervision of the child by the parents

- Growing up in a foster-home or in the homes of relatives or friends
- Children from different fathers in one family

Personality, personal and behavioural characteristics:

- Negative and/or rebellious attitude
- Age-inadequate rule and norm violating behaviour (persistent anti-social behaviour)
- Low IQ
- Concentration disorders
- Victimization experiences (physical, sexual or mental)
- Aggressive behaviour (among other things) towards children of the same age
- Undisciplined behaviour at home
- Risky habits at an early age (drugs, alcohol, gambling)
- Frequently running away and/or running the streets
- Unruly
- Sexual experiences during childhood or sexual promiscuity

Contacts with police and justice:

- Delinquent behaviour at an early age
- Age-uncommon delinquent behaviour
- High frequency of committing criminal offences
- Child Protection contacts (Supervision Order)
- Legal documentation

School:

- Deviant behaviour in class and at school (behavioural disorders)
- Bad school performance (learning disorders)
- Special school placing
- Playing truant
- Frequent school changes
- Little educational support and fostering by parents

Leisure:

- Loitering
- Delinquent circle of friends
- Poor spending of leisure time

It should be pointed out that this study is of a qualitative and exploratory nature. It is therefore advisable to test the listed signals within the context of large-scale quantitative research. For example, to be able to lend 'weight' to the individual signals. After all, as the study points out, it is not an individual signal itself, but the combination of several signals that increases the risk of criminal behaviour shown at a later age.

Problems

In addition to the observed signals, it appears from the study that as regards this specific target group, a number of problems occur in signalling as well as reacting to signals. This concerns the following aspects:

- In many institutions, including the police, the signals that become apparent during early childhood are undervalued. This is due to a lack of expertise in the field of recognizing behavioural disorders and the low priority given by the police to the behaviour of unruly juveniles.
- A systematic registration by the police of delinquent behaviour of young offenders aged under 12 is lacking.
- Knowledge of signals, if any, is scattered across various organisations. Between the ages of 0 and 12, approximately thirty institutions are capable, or should be capable, of recognizing signals. Pieces of the jigsaw puzzle can be found in several places but no one seems to be able to piece together the various bits of information.
- Because there is no overall picture of the problem of juveniles and their families, uncoordinated and individual actions are taken in many cases without proper consultation between the institutions involved. In other words, an overdose of brief child care contacts not leading to behavioural changes or improvement of the situation. Moreover, this often results in families turning down an offer to help or refusing to cooperate.
- There is no criminal justice instrument for intervention under the age of 12. The most applied remedy is a civil law action in the form of a supervision order. In practice, however, these orders prove to be nothing more than paper measures as concerns this specific target group. Supervision orders are being extended without tangible results or discontinued on account of unworkable relations.
- The supervision order is primarily aimed at the child, whereas the study shows that the youngsters concerned grow up in families suffering from a wide range of family-related problems. In terms of intervention and counselling, the need for an intensive, family-based approach is much stronger.
- Another bottleneck is the law on privacy. Under this law it is impossible for legal and non-legal partners to exchange the required information. As a result, care providers and other non-legal professionals render assistance on the basis of incomplete information. In addition, juveniles are time and again brought to the attention of the various institutions as first offenders or first victims.

Trial project

These research findings may contribute to the formulation of a policy on combating juvenile crime. All in all, the study results provide sufficient grounds for giving shape and contents – within the framework of a trial project – to the early signalling of symptoms of future persistent criminal behaviour as well as timely intervention.

This report further outlines a trial project at local neighbourhood level. Distinctive features of such a project include an expert signalling network, centralised collection of information, data and case management taking place at a single location, case discussions in a panel of experts resulting, in the worst case, in an offer made to families to participate

in a family support project instead of issuing a supervision order. Such a family support project should be centred around the intensive nature of the support and the specific demands to be set to the family counsellor.

Suggested reading

Readers having little time who still wish to take note of the study, a more detailed description of its findings and the recommendations, are referred to chapter 5. ■

Inleiding

1.1 Jongeren en criminaliteit

Het begrip 'jeugdcriminaliteit' verwijst naar gedrag van jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar dat bepaalde, in wetboeken vastgelegde normen overtreedt en waarop een straf staat. Deze omschrijving maakt dat jeugdcriminaliteit in feite een containerbegrip is. Immers, zowel een 13-jarig meisje dat zich schuldig maakt aan de diefstal van cosmetica bij een groot warenhuis, als een 15-jarige jongen die een woninginbraak pleegt, maken zich schuldig aan jeugdcriminaliteit. Er is met andere woorden bij het begrip 'jeugdcriminaliteit' noch sprake van een differentiatie naar aard van het gepleegde delict noch naar het type dader.

Cijfermateriaal uit grootschalig landelijk self-reportonderzoek maakt duidelijk dat 65% van de jongeren zich in de adolescentieperiode wel eens schuldig maakt aan het plegen van een delict¹. Uit deze cijfers en uit politie- en justitiecijfers blijkt echter ook dat het overgrote deel van de strafrechtelijk minderjarigen (van 12 tot en met 17 jaar) zich beperkt tot het plegen van betrekkelijk onschuldige delicten. De Top-5 bestaat uit: zwartrijden, vernieling, winkeldiefstal, graffiti en het lastig vallen van mensen. Gezien de aangerichte schade kunnen we jeugdcriminaliteit kwantitatief niet bagatelliseren, want er is jaarlijks sprake van een miljardenschade. Naast de omvang is het ook van belang om te kijken naar de ernst van de delicten. Nadere analyse leert dat jeugdcriminaliteit twee gezichten heeft.

Kickgedrag

Het eerste gezicht van jeugdcriminaliteit duiden we aan met de term 'kickgedrag'². Uit diverse onderzoeken blijkt dat het overgrote deel van de jeugdcriminaliteit leeftijdgebonden is. Met name voor

jongens is het vaak 'normaal' gedrag, wanneer zij in een groep vrienden verkeeren. In sommige vriendenkringen is delinquent gedrag een belangrijk tijdverdrijf. Het is een manier om erbij te horen en te tonen dat je als jongere iets durft en lef hebt. Het meedoen met de groep is belangrijk om mee te tellen en delinquent gedrag werkt in de groep vaak statusverhogend. Meer concrete aanleidingen om delicten te plegen zijn verveling en sensatiezucht. Als deze jongeren ouder worden, stoppen ze veelal met het plegen van delicten. Het wordt kinderachtig gevonden en/of men wil zijn toekomst niet op het spel zetten. Een strafblad wordt door deze jongeren als erg vervelend ervaren.

Het type criminaliteit waaraan deze jongeren zich schuldig maken is voornamelijk gelegenheidscriminaliteit. Dit houdt in dat jongeren bij het plegen van delicten gebruik maken van de gelegenheid die zich toevallig voordoet, in plaats van deze (actief) op te zoeken. Voorbeelden van gelegenheidscriminaliteit zijn zwartrijden, winkeldiefstal, diefstal op school en vooral vandalisme.

Dit type jeugdcriminaliteit is aan te duiden als 'crime de passage'³, want als deze jongeren ouder worden, stoppen ze veelal met het plegen van delicten.

De harde kern

Een klein gedeelte van de delinquenten gaat – nadat ze zich een periode schuldig heeft gemaakt aan criminaliteit als kickgedrag – door met het plegen van meer en ernstiger delicten. Eigenlijk gaat het nu alleen nog maar over jongens, omdat meisjes in het algemeen een geringer aantal en (vooral) minder ernstige delicten plegen⁴. In dit kader wordt er vaak gesproken over 'de harde kern'. De laatste tijd is er zowel maatschappelijk als politiek⁵ veel aandacht voor dit type jeugddelinquenten. In de intersectorale nota over het jeugdbe-

1] J. Junger-Tas en M. Kruissink (1990); J. Junger-Tas, M. Kruissink en P.H. van der Laan (1992).

2] H.B. Ferwerda (1992).

3] J. Janssen (1989).

4] Zie bijvoorbeeld: F. Heidensohn (1994) en C. Bouw (1995).

5] Zie bijvoorbeeld: *Jeugd verdient de toekomst. Nota intersectoraal Jeugdbeleid* (Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur), 1993; *Aanpak jeugdcriminaliteit; met de neus op de feiten* (Commissie jeugdcriminaliteit), 1994; *Plaats maken, op weg naar goede jeugdzorg* (Taskforce jeugdhulpverlening), 1994; *Aanval op uitval, bestrijding van uitval van jeugdigen* (Raad voor het Jeugdbeleid), 1994; *Regie in de jeugdzorg* (Regeringsstandpunt), 1994; *Nota Veiligheidsbeleid 1995-1998. Veiligheid door samenwerking* (Ministerie van Binnenlandse Zaken), 1995; *Notitie Jeugdcriminaliteit* (Directie Beleid, Ministerie van Justitie), 1995.

leid *Jeugd verdient de toekomst* valt te lezen: “Er zijn aanwijzingen die duiden op een groeiende harde kern jeugdigen die min of meer structureel gekozen schijnt te hebben voor het criminele pad.” De commissie-Van Montfrans schrijft hierover: “De aanpak van ‘de harde kern’ die in verschillende gemeenten in het land wordt ontwikkeld en uitgevoerd, verdient naar het oordeel van de commissie krachtige ondersteuning.”

De term ‘harde kern’ wordt veel gebruikt, zonder dat overigens duidelijk wordt wie er nu precies mee bedoeld worden. Globaal refereert het begrip aan zwaarder delictsgedrag waaraan strafrechtelijk minderjarigen met een aantal specifieke kenmerken zich een langere periode schuldig maken. Allereerst wordt aan deze globale typering van de harde kern meer inhoud gegeven.

1.2 Kenmerken van de harde kern

Het is niet altijd even gemakkelijk om harde-kerngedrag te scheiden van criminaliteit als kickgedrag. In feite is er sprake van een proces, waarin criminaliteit na verloop van tijd betekenisvol wordt in die zin dat het materiële gewin een steeds belangrijker rol gaat spelen. Voorts wordt het plegen van delicten – doordat het routine wordt – onderdeel van het leven. Daar het plegen van delicten wel iets oplevert en weinig kost (geringe pakkans⁶) wordt het herhaald⁷. Daarnaast is, of wordt, criminaliteit symbolisch voor de positie van de jongere, die zich kenmerkt door een geringe band met de maatschappij. Ook de binding met het gezin, de school of het werk zijn bij deze jongeren zwak of afwezig. Ze komen in toenemende mate terecht in criminele vriendengroepen. Daar treffen ze lotgenoten, waarmee veel en ernstige delicten worden ge-

pleegd⁸. David Matza omschrijft dit proces treffend met “driven into delinquency”: op grond van hun maatschappelijke positie en de daarbij behorende bindingen met de maatschappij zoeken ze aansluiting bij delinquente vrienden waardoor deze jongeren langzaam maar zeker in de criminaliteit terecht komen.

Een ander kenmerk van de harde kern is de jonge leeftijd waarop begonnen wordt met het plegen van delicten of andere vormen van deviant gedrag. Bij dit laatste dient gedacht te worden aan leugenachtig of agressief gedrag⁹. Bij delictsgedrag gaat het om merendeels lichte delicten, zoals winkeldiefstal en vandalisme die – gezien de jonge leeftijd van de dader (basisschoolleeftijd) – getypeerd kunnen worden als leeftijdsongewoon.

Uit recent onderzoek van Doreleijers¹⁰ komt naar voren dat er bij minderjarige delinquenten die ernstige delicten hebben gepleegd en die zijn voorgeleid bij de kinderrechter, zes tot zeven maal zo vaak sprake is van psychiatrische stoornissen als bij jongeren van deze leeftijd in het algemeen. Bij de voorgeleiding wordt dit overigens veelal niet onderkend, waardoor deze jeugdige criminelen na hun veroordeling meestal weer snel in de problemen komen.

In vergelijking met jongeren die criminaliteit als kickgedrag plegen, doorlopen harde-kernjongeren langere criminele carrières. Verder valt op dat zij zich schuldig maken aan een grote verscheidenheid van delictsoorten en dat ze vooral (en in toenemende mate) de gelegenheid zoeken om criminaliteit te plegen. Delicten worden meer en meer zorgvuldig voorbereid en de jongeren beschikken ook over steeds meer technieken en vaardigheden om succesvol delicten te plegen.

6] De pakkans verschilt vanzelfsprekend per delict. Ten aanzien van strafrechtelijk minderjarigen is de pakkans sowieso kleiner, omdat het ‘zoekgedrag’ van de politie zich minder richt op minderjarigen dan op meerderjarigen.

7] H.B. Ferwerda (1992); B.M.W.A. Beke en W.M. Kleiman (1993).

8] D. Matza (1964); O.J.A. Janssen en R.W. Jongman (1978).

9] W. Buikhuisen (1989); W. Buikhuisen en B.W.G.P. Meijs (1983); H.L.W. Angenent (1991).

10] Th.A.H. Doreleijers (1995).

11] D. Matza (1964).

12] Zie ook: P.H. van der Laan (1995).

13] De definitie voor de harde kern luidt: "Jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar die zich in de drie maanden voorafgaande aan het onderzoek ten minste twee keer schuldig hebben gemaakt aan een ernstig delict en die daarnaast ooit ten minste twee keer voor verhoor zijn meege-nomen naar het politie-bureau." De ernstige delicten bestaan uit: afpersing, diefstal met geweld, handel in of gebruik van harddrugs, zware mishandeling, aanranding, bedreiging en inbraak.

14] H.B. Ferwerda, P. Versteegh en B.M.W.A. Beke (1995).

15] Van de kort gestraf-ten (tot een half jaar vrijheidsstraf) recidiveert 60-70% binnen een jaar na vrijlating.

16] B.M.W.A. Beke en W.M. Kleiman (1993).

17] Alleen al het feit dat er gigantische kosten verbonden zijn aan de recidive van harde-kern-jongeren, legitimeert een (financiële) uitbreiding van bestaande en nieuwe preventieve activiteiten.

18] Op het moment dat de eerste spiraal begint te draaien, wordt er overigens al weer een volgende in gang gezet.

19] In sommige gevallen is er niets te verliezen, omdat ze nooit iets hebben gehad.

Kenmerkend voor hun calculerende gedrag is ook het feit dat deze jongeren delicten vaak alleen of in een kleine groep (soms van wisselende samenstelling) plegen om de pakkans te verkleinen¹¹.

Het mag duidelijk zijn dat het overgrote deel van de jongeren dat zich schuldig maakt aan jeugdcriminaliteit, niet te kwalificeren is als de harde kern van jeugdige criminelen¹². Uit een recente schatting – op basis van self-report gegevens van 2.672 jongeren en vooraf gestelde criteria¹³ – blijkt dat 2% van de strafrechtelijk minderjarigen (circa 23.000 jongeren) in Nederland behoort tot de harde kern¹⁴. De harde kern bestaat vooral uit jongens en is een zeer actieve dadergroep, want ze maken zich veelvuldig schuldig aan een scala aan delicten. Voorts blijkt dat de harde kern weliswaar in aanraking met politie en justitie komt, maar dat die contacten in geen verhouding staan tot hun criminele activiteit.

De kosten voor de samenleving bestaan niet alleen uit de materiële en de immateriële schade die door dergelijke delinquenten aangericht wordt. Ook de kosten om de harde kern in het oog te houden en op te sporen (politie), te veroordelen (justitie) en hun straf ten uitvoer te leggen (internaten, huizen van bewaring en gevangnissen) zijn gigantisch. Uit de hoge recidivecijfers blijkt dat het moeilijk is om deze jongeren uit het criminele milieu te houden¹⁵. Voor met name politieambtenaren is dit wel eens iets om moedeloos van te worden. Deze jongeren worden opgepakt, veroordeeld, zitten hun straf uit ... en worden weer opgepakt. De moedeloosheid neemt nog toe als na aanhouding de verdachte binnen enkele uren weer op straat loopt wegens heenzending (gebrek aan celruimte). De investering in opspo-

ring en aanhouding wordt zo volledig teniet gedaan. Bij sommige criminelen lijkt dit haast (en soms is dat het ook) een eindeloos proces. Kenmerkend voor dit proces is ook dat dergelijke delinquenten vooral op wat oudere leeftijd (strafrechtelijke meerderjarigheid) pas echt in beeld komen bij politie en justitie¹⁶.

Uit de criminologische literatuur is het bekend dat iemand over het algemeen niet van de ene op de andere dag in de zware criminaliteit verzeild raakt. Inzicht in de criminele carrière van jongeren behorend tot de harde kern kan dus aanknopingspunten opleveren voor preventiebeleid¹⁷. Daarbij moet vanzelfsprekend aandacht worden besteed aan delinquentiebevorderende factoren, maar zeker ook delinquentieremmende factoren. Met andere woorden welke factoren vergroten en welke verkleinen de kans op later crimineel gedrag?

1.3 Een vroegtijdige aanpak

Kenmerkend voor de harde kern is dat velen van hen, naarmate ze ouder worden, in een criminaliteitsspiraal terechtkomen van delicten plegen, aanhouding door de politie, strafexecutie enzovoort.¹⁸ Zowel maatschappelijk als in de sfeer van relaties hebben ze weinig te verliezen¹⁹ of op het spel te zetten. Daarnaast hebben ze eigenlijk geen alternatief voor een bestaan in de criminaliteit. Dit is een belangrijke belemmering om doorgewinterde criminelen uit het circuit te halen. Resocialisering en/of gedragsverandering is moeilijk, omdat ze eigenlijk al zo vast zitten in een bepaald leefpatroon.

De praktijk leert dan ook dat het rendement van investeringen gericht op de jongeren behorend tot de harde kern (in de leeftijdscategorie van 15 tot 30 jaar) gering

is. De investeringen beperken zich bovendien hoofdzakelijk tot een repressieve aanpak. In preventief opzicht zijn de inspanningen die tot nu toe worden geleverd zeer beperkt²⁰. Hierbij kan overigens de vraag worden gesteld in hoeverre het huidige arsenaal aan preventie-instrumenten überhaupt effect sorteert bij deze groep.

Succesvoller lijkt een brede aanpak die zich richt op het vroegtijdig signaleren en onderkennen van aanwijzingen voor later aanhoudend delinquent gedrag, waardoor het ook mogelijk wordt om in een eerdere fase te kunnen interveniëren²¹. Het gaat dan vooral om het in kaart brengen van de bepalende factoren – in pakweg de eerste tien levensjaren – voor een latere criminele carrière. Deze factoren omvatten delinquente en andere probleemgedragingen op jonge leeftijd.

Gebrek aan aandacht voor kinderdelinquentie betekent overigens dat het preventiebeleid gericht op de oudere doelgroep (adolescenten) het best kan worden omschreven in termen als: “dweilen met de kraan open”. De aandacht voor probleemgedragingen op jonge leeftijd is te typeren als een investering in de toekomst. Indien we in staat zijn vroegtijdig probleemgedrag te signaleren en onderkennen en gebruik kunnen maken van effectieve interventiemogelijkheden, dan lijkt de aanpak op voorhand hoopvol te zijn. Immers, het is nu eenmaal eenvoudiger om op jonge leeftijd dan op latere leeftijd gedragsverandering teweeg te brengen, gedrag aan te leren of om problemen op te lossen.

Met andere en wellicht geringe investeringen kan op termijn wellicht een fors rendement worden gehaald. Met de brede aanpak van kinderdelinquentie en andere probleemsituaties – sociaal en justitieel –

zou de bestaande lacune opgevuld kunnen worden om de ontwikkeling van criminele carrières in een vroegtijdig stadium te onderbreken.

1.4 Factoren voor crimineel gedrag

Centraal in dit onderzoek staat het verkrijgen van inzicht in de factoren die in meer of mindere mate een voorspellende waarde hebben voor later crimineel gedrag. Er wordt met andere woorden gezocht naar factoren of kenmerken die een voorspellende waarde hebben voor later crimineel gedrag, danwel factoren of kenmerken die juist remmend werken op later crimineel gedrag.

Dat is een heikele onderneming. Zo is vastgesteld – en dit zal ook blijken uit de onderzoeksresultaten – dat jongeren die nu behoren tot de harde kern, bijna zonder uitzondering op zeer jeugdige leeftijd al in aanraking met de politie zijn gekomen. Crimineel gedrag op zeer jeugdige leeftijd (onder de 12 jaar; kinderdelinquentie) is derhalve een van de voorspellende kenmerken voor later crimineel gedrag. Er moeten echter nog meer voorspellende kenmerken zijn, want slechts een beperkt deel van de jongeren die op jeugdige leeftijd wetsovertredingen begaan, groeit later uit tot harde-kernlid. Er moet dus meer aan de hand zijn. En dat is exact het onderwerp van onderzoek.

1.5 Het onderzoek

In dit exploratief onderzoek wordt ingegaan op de kenmerken die *tezamen* een redelijke voorspeller voor later crimineel gedrag vormen. In dit rapport staan de volgende vragen centraal:

- 1 Wat zijn de signalen tussen 0 en 12 jaar?
- 2 Welke instanties kunnen (moeten)

20] Een positieve uitzondering is bijvoorbeeld de individuele trajectbegeleiding (ITB) die op diverse plaatsen in het land als experiment wordt uitgevoerd.

21] Zie ook: P.H. van der Laan (1995).

probleemgedrag signaleren en hoe is dit vorm te geven?

- 3 Welk instrumentarium is er om iets met de signalen te doen?

Ad 1: signalen tussen 0 en 12 jaar

Allereerst worden de onderzoeksresultaten vertaald in een lijst met indicatoren die – blijkens het onderzoek – voorspellend zijn voor criminele carrières. Gedacht dient te worden aan persoons-, gezins- en omgevingskenmerken, uitgesplitst naar leeftijdsgroep, die indicatief zijn voor een mogelijk criminele carrière. Gezien het feit dat de onderzoeksresultaten uiteindelijk praktisch bruikbaar moeten zijn voor organisaties en instellingen die zich met de doelgroep bezighouden, worden de delictsvoorspellende factoren verwerkt tot een in de praktijk bruikbare lijst.

Ad 2: Signaleren van probleemgedrag

Vervolgens wordt er een overzicht gegeven van de instellingen die probleemgedrag (sociale invalshoek) en kinderdelinquentie (juridische invalshoek) kunnen signaleren. Dit leidt tot een voorstel hoe er in de praktijk door de diverse instellingen gewerkt kan gaan worden met de indicatorenlijst, waardoor de instellingen beter dan nu het geval is, in staat zijn vroegtijdig criminele carrières te onderbreken.

Ad 3: Beschikbaar instrumentarium

Op het moment dat instellingen in staat zijn om bij individuele jongeren signaalgedrag te constateren wordt de vraag actueel welke middelen en instrumenten men ter beschikking heeft en welke middelen en instrumenten er ontwikkeld dienen te worden om te komen tot een aanpak.

1.6 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt de wijze van onderzoek beschreven. De relevante literatuur over het onderwerp kinderdelinquentie en het vroegtijdig signaleren van later crimineel gedrag is onderwerp van hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 staat in het teken van de onderzoeksresultaten. Dit rapport besluit in hoofdstuk 5 met een aantal aanbevelingen inclusief een plan voor de aanpak van de signaalwaarde van kinderdelinquentie en andere probleemsituaties. ■

De speurtocht naar informatie

Het exploratief onderzoek naar de signalen voor toekomstig crimineel gedrag is achteraf het best te typeren als een speurtocht in het verleden. Het bestaat uit een literatuurstudie en een retrospectief bronnenonderzoek op caseniveau van harde-kernjongeren.

2.1 Literatuurstudie

De literatuurstudie, waarbij met name gebruik gemaakt is van buitenlandse literatuur, richt zich vooral op mogelijke parallellen tussen crimineel gedrag enerzijds en omgevings- en persoonskenmerken¹ anderzijds in verschillende leeftijdstadia. Naast criminologische literatuur is daarbij gebruik gemaakt van ontwikkelingspsychologische literatuur. Allereerst is gekeken naar de samenhang tussen crimineel gedrag op latere leeftijd (met name van de harde kern) en omgevings- en persoonsfactoren op jongere leeftijd. Vervolgens is gezocht naar een samenhang tussen crimineel gedrag op zeer jeugdige leeftijd (kinderdelinquenten) en omgevings- en persoonsfactoren. Tot slot is er ook gekeken naar de samenhangen tussen ernstig probleemgedrag (antisociaal gedrag)² en omgevings- en persoonskenmerken op peuterleeftijd.

De volgende leeftijdsfasen zijn onderscheiden: baby en peuter (0-3 jaar), het jonge kind (4-7 jaar), het schoolkind (8-12 jaar), de puber (12-13 jaar), de adolescent (14-18 jaar) en de jong volwassene (19-22 jaar)³. Met het toenemen van de leeftijd wordt de reikwijdte van de leefomgeving groter. In eerste instantie is de ouder-kind interactie van belang, in tweede instantie speelt interactie met instituties zoals de school een grote rol, in latere fasen gaan relevante anderen (vrienden, medeleerlingen en collega's) een rol van betekenis spelen.

Naast de relatie tussen crimineel gedrag en omgevings- en persoonsfactoren is de literatuur ook geraadpleegd op mogelijke preventieve activiteiten. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van de literatuurstudie beschreven.

2.2 Bronnenonderzoek

De eigenlijke speurtocht naar informatie speelde zich af tijdens het bronnenonderzoek op caseniveau. Daarbij is als volgt te werk gegaan. Bij de afdeling Jeugd- en Zedenzaken van de voormalige gemeentepolitie in een middelgrote gemeente zijn in eerste instantie zesentwintig dossiers gelicht van jongeren in de leeftijd van 16 tot 18 jaar. In de optiek van de rechercheurs en de maatschappelijk werkster van de politie zijn deze dossiers exemplarisch voor dossiers van crimineel actieve jongeren. Aan deze dossiers zijn nog eens 26 dossiers toegevoegd. De aanvulling bestaat uit de jongere of oudere broers en/of zussen van de oorspronkelijke onderzoeksgroep die ook antecedenten bij de politie hebben. De totale onderzoeksgroep bestaat derhalve uit 52 cases. Het gaat om 37 jongens en 15 meisjes. De etniciteit bij de jongens is als volgt: 19 Nederlanders, 3 Turken, 12 Marokkanen en 3 Surinamers. Bij de meisjes is de verdeling: 7 Nederlanders, 3 Turken, 2 Marokkanen en 3 Surinamers. Van de 52 jongeren zijn casestudies gemaakt, waarbij de volgende wijze van werken is gehanteerd.

Politiedossiers

Vanuit de dossiers van de afdeling Jeugd- en Zedenzaken is een eerste aanzet gemaakt om de levensgeschiedenissen van de 52 jongeren in kaart te brengen. Voor iedere jongere is als het ware door de onderzoekers een dossier aangelegd dat chronologisch naar leeftijdsfase is opge-

1] Bij omgevings- en persoonskenmerken moet bijvoorbeeld gedacht worden aan gezinsklimaat, gezinssamenstelling, maatschappelijke positie van het gezin, etniciteit, riskante gewoonten van gezinsleden, schoolloopbaan, gedrag op school, peer-groep (vriendengroep), weglloopproblematiek, individuele gedragskenmerken en problemen, enzovoort.

2] Bij ernstig probleemgedrag (antisociaal gedrag) op peuterleeftijd dient te worden gedacht aan een combinatie van stoornissen. Naast individuele gedragsstoornissen (concentratieproblemen, overactiviteit of vernielzucht) kan er ook sprake zijn van een achterstand in leeftijdsgebonden vaardigheden (fijn- en grofmotorische achterstanden, gebrekkige spraakontwikkeling, geringe luistervaardigheid of taalachterstand) en sociale-emotionele stoornissen (antisociaal groepsgegedrag zoals woede-uitbarstingen, ongehoorzaamheid en ander *acting-out* gedrag).

3] De jong volwassene zijn geen onderwerp van onderzoek geweest.

bouwd. De informatie over de jongere begint, indien voorhanden, bij zijn of haar geboorte⁴ en loopt door tot het moment dat de dataverzameling is gestopt (april 1996).

Zoals gezegd bestaat de eerste basis van ieder door ons aangelegd dossier uit de informatie afkomstig uit de dossiers van de afdeling Jeugd- en Zedenzaken. Deze bevatten overigens niet uitsluitend informatie over strafbare feiten, maar ook informatie over de politiecontacten van vóór de strafrechtelijk minderjarige leeftijd en zogenaamde ‘zachte informatie’ (gezin, school enzovoort).

Bevolkingsregister

De tweede bron die geraadpleegd is, is het bevolkingsregister van de gemeente⁵. Deze stap is ondernomen om de gezinnen waar de jongeren uitkomen, helder en correct in beeld te krijgen. Het gaat dan meer specifiek om het aantal broertjes en zusjes, maar ook om de vraag of er een vader in het gezin is, of de vraag wie de biologische vader is.

Dagrapporten politie

Vervolgens zijn voor iedere jongere alle dagrapporten bij de politie geanalyseerd. Indien aanwezig, zijn er ook processen-verbaal ingezien. Dit levert naast informatie over strafbare feiten en aanhoudingen ook informatie op over de school, wegloopgedrag, uithuisplaatsingen, ondertoezichtstelling en criminele relaties. In de processen-verbaal – zeker als het ernstige zaken betreft – is ook veel informatie over de persoon en zijn of haar thuissituatie terug te vinden.

In deze fase van het onderzoek zijn voor iedere jongere lijsten met sleutelinformanten en sleutelinstituties opgesteld die in een latere fase van het onderzoek gebruikt zijn (*snowballsampling*). Gedacht

moet worden aan de naam van de basisschool, de gezinsvoogd en rechercheurs van Jeugd- en Zedenzaken die zich veel met de jongere hebben beziggehouden.

Herkenningsstelsel

Van alle jongeren is vervolgens een uitdraai uit het Herkenningssysteem (HKS) van de politie gemaakt op zowel regionaal als landelijk niveau. Hierdoor is er een systematisch overzicht van alle geregistreerde antecedenten⁶ per jongere, alsmede een overzicht van de criminele relaties van de jongeren. De meerwaarde van de landelijke uitdraai uit HKS is dat er over jongeren die voor korte of langere tijd buiten hun woonplaats verkeren (detentie, tucht-schoon⁷, verhuizing) ook antecedent-informatie voorhanden is.

De afdeling Jeugd- en Zedenzaken legt in sommige gevallen gezinsdossiers aan. In die gevallen dat er van jongeren gezinsdossiers aanwezig zijn, zijn deze ook in het onderzoek betrokken.

Interviews met politie

In dit stadium van het onderzoek is er – op basis van geregistreerde politiegegevens – van elke jongere een globale levensgeschiedenis beschikbaar. Aan de hand van dit materiaal zijn er met zeven rechercheurs van de afdeling Jeugd- en Zedenzaken uitvoerige interviews gehouden. Iedere rechercheur heeft voorafgaand aan het interview aangegeven met welke jongeren hij of zij veel contacten heeft gehad. De gespreksonderwerpen in de interviews beperken zich niet alleen tot strafbare feiten van de jongeren, type dader, modus operandi; er is ook uitgebreid gesproken over niet-geregistreerde informatie die bij de rechercheurs bekend was. Te denken valt aan de thuissituatie, persoons- en persoonlijkheidskenmerken, persoonsbeschrijving, signaalgedrag, criminele

4] In een aantal gevallen begint de informatie al voor de geboorte van de jongere, omdat de (zwangere) moeder in die periode politiecontacten heeft.

5] Deze bron is slechts gebruikt in die gevallen waar onduidelijkheid bestond over de gezinsstructuur.

6] Het betreft geregistreerde strafbare feiten.

7] Tegenwoordig: orthopedagogisch behandelingsinstituut.

relaties, criminaliteit van gezinsleden en schoolfunctioneren.

Met de maatschappelijk werkster van de politie zijn vervolgens een tweetal interviews gehouden over cases die bij haar bekend waren. Zij heeft met name veel informatie geleverd op persoonsniveau en over de thuissituatie.

Uit tussentijdse analyses van de cases blijkt de groep jongeren woonachtig te zijn in een drietal woonbuurten en derhalve zijn er interviews gehouden met de drie daar werkzame wijkagenten. Met hen is gesproken over de voor hen bekende jongeren, maar ook over de specifieke woonbuurt en de gezinnen.

Uit onze dossiers komt naar voren dat een groot aantal jongeren (of een van hun ouders) hetzij betrokken is bij het gebruik dan wel de handel in drugs, hetzij actief is in de prostitutie (als prostituee, call-girl of pooier). In gesprekken met rechercheurs van het Dopperteam (drugsoverlastteam) en de Groep Bijzondere Opdrachten (onder meer actief in het prostitutiegebied) is op caseniveau op genoemde problematiek ingegaan.

Openbaar ministerie

De volgende bronnen zijn geraadpleegd bij het openbaar ministerie. Allereerst zijn alle ‘papieren’ dossiers op zaakniveau ingezien. Het gaat om 51 dossiers, waarbij één dossier veelal 3 tot 4 zaken bevat.

Voorts is vanaf 1990 van alle jongeren het geautomatiseerd systeem strafrechtgegevens (Compas) geraadpleegd⁸. De informatie afkomstig van het openbaar ministerie bestaat bijvoorbeeld uit beslissingen over ondertoezichtstellingen (inclusief verlenging en beëindiging), beslissingen van de kinderrechter op strafbare feiten, maar ook informatie over bijvoorbeeld het voortijdig beëindigen van een taakstraf of andere problemen die zich

voordoen bij het ten uitvoer brengen van een taakstraf.

Raad voor de Kinderbescherming

Bij de Raad voor de Kinderbescherming zijn vervolgens alle dossiers van de bij de Raad bekende jongeren ingezien⁹. Naast het feit dat er in de dossiers van de Raad veel informatie over de gezinnen (gezinsonderzoek) beschikbaar is, zijn er in veel gevallen ook rapportages van pedagogische of psychologische aard in de dossiers opgenomen. Tot slot geven de dossiers van de Raad ook inzicht in de adviezen en beslissingen die de Raad op caseniveau heeft geformuleerd.

Jeugdhulpverlening

De volgende geraadpleegde bron betreft de dossiers van de Jeugdhulpverlening. Hier is informatie beschikbaar over de gezinsvoogden van jongeren die onder toezicht staan. Bovendien maken diverse onderzoeken van pedagogische en psychologische aard onderdeel uit van de dossiers van individuele jongeren.

Speciaal onderwijs

Aangezien het leeuwendeel van de jongeren voor korte of langere tijd het speciaal onderwijs (ZMLK/ZMOK) bezoekt, is er met een afvaardiging van medewerkers uit dit onderwijstype (basisonderwijs en voortgezet onderwijs) een expert-meeting belegd. In deze expert-meeting – die vanwege de privacy van de jongeren niet op caseniveau kon plaatsvinden – is aan de hand van twee geanonimiseerde dossiers ingegaan op de problematiek van de jongeren, het functioneren op school, signaalgedrag, de gezinsachtergrond en de persoons- en persoonlijkheidskenmerken van dit type jongeren. Daarnaast is er met deze groep onderwijsvertegenwoordigers ook gesproken over de rol van het speciaal

8] Helaas is deze geautomatiseerde bron vóór 1990 niet te raadplegen.

9] Van 26 van de 27 cases was documentatie bij de Raad.

onderwijs bij de vroegtijdige signalering van harde-kernjongeren en de preventiemogelijkheden.

Met de maatschappelijk werker van een school voor voortgezet speciaal onderwijs is separaat een interview gehouden over bovengenoemde onderwerpen.

Rijn-side

Met de hulpverleners en jongerenwerkers¹⁰ van Rijn-side zijn op dezelfde wijze als bij de rechercheurs interviews afgenomen op caseniveau. Rijn-side is een laagdrempelige jeugdhulpverleningsinstelling die zich richt op randgroepjongeren. Zij kiezen daarbij voor een brede insteek, door zich niet alleen te richten op de problematiek van de jongere sec, maar ook op de bredere gezinsproblematiek (model *streetcornerwork*). Rijn-side vervult overigens ook een justitiële taak, namelijk de jeugdreclasseringstaak en de vroeghulp.

Harde-kerndossiers

Het bronnenonderzoek heeft geleid tot 52 casestudies van crimineel actieve jongeren. Dit wil overigens niet zeggen dat er in alle 52 gevallen sprake is van harde-kernjongeren. Nadat al het datamateriaal verzameld was, zijn de dossiers getypeerd als harde-kerndossier of niet-harde-kern-dossier. Hiervoor is voor het leeuwendeel van de cases het delictsgedrag tussen het

17de en 18de levensjaar¹¹ als input gebruikt. Het delictsgedrag moest ten minste bestaan uit het plegen van een tweetal (ernstige) delicten behorend tot: Sr 141 (openlijke geweldpleging), Sr 239 t/m 251 (misdrijven tegen de zeden), Sr 285 t/m 289 (bedreiging, doodslag, moord), Sr 300 t/m 309 (mishandeling), Sr 310 t/m 317 (diefstal, diefstal met geweldpleging, afpersing) en overtredingen in het kader van de Opiumwet. Op basis van bovengenoemd criterium zijn 27 dossiers uiteindelijk als harde-kern-dossier getypeerd. In tabel 1 staat een overzicht van de dossiers naar geslacht en etniciteit.

In de uiteindelijke analyse waarbij de vraag naar signaalgedrag voor later harde-kerngedrag centraal staat, is gebruik gemaakt van deze 27 harde-kerndossiers. Dit wil overigens niet zeggen dat de informatie uit de overige 25 dossiers (niet harde kern) niet gebruikt is. Integendeel, door de brede wijze van informatieverzameling via het bronnenonderzoek is er sprake van gezinsdossievorming rondom harde-kernjongeren. Informatie over broers en zussen en de ouders vormen vaste onderdelen in ieder harde-kerndossier.

De resultaten van het bronnenonderzoek naar de harde kern staan beschreven in

10] Het betreft een vijftal interviews met jongerenwerkers, waaronder de Marokkaanse en Turkse jongerenwerker.

11] In een aantal gevallen betreft het – gezien de actuele leeftijd van de jongere – het delictgedrag tussen het 14de en 15de levensjaar, 15de en 16de levensjaar of tussen het 16de en 17de levensjaar.

Tabel 1.
Harde-kerndossiers naar geslacht en etniciteit in absolute aantallen

	Vrouw	Man
Nederlands	2	12
Surinaams	1	1
Marokkaans	-	5
Turks	2	4
Totaal	5	22

hoofdstuk 4. Nadrukkelijk willen wij er op wijzen dat de onderzoeksgroep relatief klein is en het onderzoek een exploratief karakter heeft. Om harde uitspraken te doen dienen de onderzoeksbevindingen dan ook getoetst te worden in representatief steekproefonderzoek, waarbij er ook sprake zou moeten zijn van een controle-groep.

Wel zijn wij van mening dat het onderzoeksmateriaal aanleiding geeft om op een aantal fronten experimenten te starten, waarbij de problematiek van jongeren onder de 12 jaar veel meer dan nu gebruikelijk is, de input vormt voor intensieve preventieprogramma's¹².

2.3 Opbrengst van de speurtocht

De literatuurstudie levert in twee opzichten waardevolle informatie voor dit onderzoek. In de eerste plaats is het mogelijk om op basis van de literatuur een overzicht te geven van factoren – uitgesplitst naar leeftijdsgroep – die voorspellend zijn voor later crimineel gedrag. Daarnaast levert de literatuurstudie een aantal eerste inzichten op voor preventiemogelijkheden.

Het bronnenonderzoek op caseniveau, geeft per case een nauwkeurige beschrijving van de levensloop. Het feit dat er diverse bronnen gebruikt zijn, maakt dat gegevens ook goed gecontroleerd zijn op hun juistheid. De uiteindelijke levensloopconstructies van de 27 harde-kernjongeren vormen enerzijds de input voor de analyse naar delictvoorspellende factoren en anderzijds de input voor een aantal theoretische noties voor de signaalwaarde van kinderdelinquentie. Om de lezer een indruk te geven van de cases zullen in hoofdstuk 4 onder meer twee cases in geanonimiseerde vorm worden beschreven. ■

12] Hier komen we in hoofdstuk 5 op terug.

Literatuurstudie naar risicofactoren

Bij het bestuderen van delinquent gedrag bij kinderen en jongeren wordt in dit rapport uitgegaan van een theoretisch raamwerk, waarbinnen de brede ontwikkeling van het kind over de jaren centraal staat. Op basis van diverse dossiers is geprobeerd een zo goed mogelijk beeld op te bouwen van de jongeren. Over de persoonlijke ontwikkeling, de sociale omstandigheden en de gezinsomstandigheden, de schoolloopbaan en de criminele loopbaan is informatie ingewonnen.

De grondgedachte van de *developmental criminology*¹ sluit hierbij nauw aan. In deze theorie spelen de individuele ontwikkelingen van het kind in de tijd een belangrijke rol bij het identificeren van gedragsproblemen in het algemeen en bij het bestuderen van regelovertredend en delinquent gedrag in het bijzonder. Het gaat om ontwikkelingen op psychologisch, pedagogisch en sociaal terrein. Om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling van een individu vult men deze ontwikkelingsgegevens vaak aan met objectieve maatschappelijke en biologische factoren. Beter inzicht in ontwikkelingsprocessen en in contextgegevens geeft directe aanwijzingen voor zowel de preventieve als repressieve benadering van jonge delinquenten. Loeber en Leblanc (1990) omschrijven het als volgt: "Ontwikkelingscriminologie is de studie die zich in de eerste plaats bezighoudt met de ontwikkeling en dynamiek van probleem- en delictgedrag in relatie tot de leeftijd; de benadering is grotendeels beschrijvend van aard en houdt zich bezig met het gedragsontwikkelingsproces. In de tweede plaats richt de ontwikkelingscriminologie zich op het identificeren van de verklarende of causale factoren die voorafgaan aan en gepaard gaan met de gedragsontwikkeling en invloed hebben op het verloop daarvan."

Omdat de theoretische uitgangspunten van de *developmental criminology* overeenstemmen met een van de doelstellingen van dit onderzoek – namelijk het zoeken naar voorspellende, causale factoren bij de ontwikkeling van delinquent gedrag – is gekozen voor deze invalshoek. De individuele bestudering van de kinderen en jongeren uit het onderzoek en de wijze van gegevensverzameling zijn hiervan een direct gevolg. Vanwege het exploratieve karakter van deze studie is methodologisch gezien enige bescheidenheid hier op zijn plaats.

In het algemeen kan nog worden opgemerkt dat er minder onderzoek uitgevoerd is naarmate de leeftijd van de respondenten lager wordt. Gezien de complexiteit van de problematiek is dat niet opmerkelijk, maar het geeft tegelijkertijd aan dat onderzoek naar delinquent gedrag bij kinderen nog echt in de kinderschoenen staat.

In de loop van dit hoofdstuk zullen we ingaan op factoren die een bijdrage leveren aan delinquent gedrag, ook wel de risicofactoren genoemd. Met name wordt dan aandacht besteed aan het antisociale gedrag. Ook leeftijdsspecifieke risicofactoren, het verloop van delinquent gedrag en de rol van psychopathologische stoornissen komen aan de orde. Tot slot zal ingegaan worden op diverse interventie- en preventieprojecten.

3.1 Antisociaal gedrag

De ontwikkelingscriminologie heeft als zwaartepunt het antisociale gedrag (*antisocial behavior*) van het kind en de jongere. Delinquent gedrag komt niet uit de lucht vallen, het wordt gewoonlijk voorafgegaan en begeleid door antisociaal kindgedrag en

1] R. Loeber en M. Leblanc (1990).

later door antisociaal jongerengedrag. In de veel gehanteerde *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*² wordt antisociaal gedrag gedefinieerd als een persisterend patroon van gedragingen waarbij de basale rechten en behoeften van anderen worden geschonden en waarbij algemeen geldende, aan leeftijd aangepaste normen en regels worden overschreden. Er wordt onderscheid gemaakt in twee subtypes. Een die ontstaat op zeer jonge leeftijd en een vorm die ontstaat in de adolescentie.

Bij het onderzoek naar antisociaal kindgedrag filtert men als het ware de kenmerken uit die leiden tot delinquent gedrag. De criminele carrière van een jongere is dus een onderdeel van de antisociale carrière van deze jongere³. In deze context spreekt Farrington (1995) zelfs van de antisociale persoonlijkheid. De gedragingen van het antisociale kind kunnen veranderen onder invloed van individuele factoren (intelligentie, leeftijd enzovoort) en omgevingsfactoren van het kind (verhuizing, echtscheiding enzovoort). De gedragingen blijven echter uitingen van een antisociale persoonlijkheid. Het antisociale kind kan op de basisschool lastig en agressief zijn, terwijl de antisociale puber steelt en vernielingen aanricht. Beide zijn uitingen van de zelfde persoonlijkheidsdimensie, die zich over de jaren continueert⁴.

Robins (1991) geeft echter aan dat men zich niet zo eenvoudig kan baseren op continuïteit. In een grootschalig, prospectief onderzoek onder Nieuw-Zeelandse kinderen van 0 tot 15 jaar werd een aantal jongeren pas op zijn dertiende als antisociaal gekwalificeerd⁵.

In een artikel over patronen en trends in de jeugdcriminaliteit maakt Smith (1995) melding van een epidemologisch onder-

zoek in de Verenigde Staten. In dit onderzoek werd het antisociale gedrag gedefinieerd als gedrag waarbij men andermans rechten schaadt en waarbij men zich niet conformeert aan sociale normen. Om gekwalificeerd te worden als antisociaal moet men als kind voldoen aan drie van de twaalf als kenmerkend onderscheiden gedragsproblemen (onder meer wapengebruik, wreedheid tegenover mensen en dieren, seksuele intimidatie, overvallen, vandalisme, spijbelen, overige schoolproblemen, drugsgebruik, vroege seksuele activiteit). Slechts 26% van de proefpersonen die als kind de kwalificatie antisociaal kregen toebedeeld, bleek ook als volwassenen antisociaal te zijn. Wel bleek dat naarmate men aan meer criteria voldeed als kind, men meer kans liep als volwassene ook als antisociaal te worden beschouwd. Hier kan dan ook de sleutel liggen voor het feit dat er in slechts 26% van de gevallen sprake was van een continue antisociaalheid. 47% van de als antisociaal geclassificeerde volwassenen bleek voor meer dan één overtreding te zijn gearresteerd (verkeersovertredingen niet meegeteld). De overige 53% kan dus nauwelijks als crimineel bestempeld worden. Kennelijk is criminaliteit een van de symptomen van de antisociale persoonlijkheid, maar geen noodzakelijke voorwaarde.

Voorzichtigheid blijft dus geboden wanneer we antisociaal gedrag te sterk koppelen aan crimineel gedrag. Waarschijnlijk spelen zowel persoonsgebonden als niet-persoonsgebonden factoren een belangrijke rol. Het is dan interessant te weten welke factoren op welk moment in de ontwikkeling een voorspellende rol spelen. Deze factoren kunnen dan als risicofactoren aangemerkt worden voor het delinquent gedrag dat zich vroeger of later manifesteert.

2] American Psychiatric Association (1994).

3] D.P. Farrington (1994).

4] D.P. Farrington (1991).

5] Wel bleken *externalizing* gedrag op 3-jarige leeftijd en gedragsproblemen op 5-jarige leeftijd sterke voorspellende waarde te hebben.

3.2 Signalen op jonge leeftijd

Longitudinale studies tonen aan dat er duidelijke, voorspellende factoren voor delinquentie zijn, die reeds op jonge leeftijd gesignaleerd kunnen worden. Deze kunnen onderscheiden worden in drie categorieën:

- 1 individuele kindfactoren
- 2 factoren in de familie
- 3 omgevingsfactoren

Tremblay en Craig (1995) maken in hun overzichtsstudie melding van de meest relevante factoren. Storend, onrustig kindgedrag dat gepaard gaat met veel oppositie, agressie en hyperactiviteit blijkt een belangrijke voorspeller te zijn op individueel kindniveau. Hetzelfde geldt voor een lage intelligentie, aandachtsproblemen en slechte schoolprestaties. Op gezinsniveau blijken afwijkend en afwijzend oudergedrag, ouderlijke ruzies, ineffectieve discipline en weinig toezicht hoog te scoren. Ten slotte blijken achterstandsbuurten, hoge buurtcriminaliteit, slechte onderwijsomstandigheden en deviante vrienden slechte omgevingsfactoren te zijn voor het opgroeiende kind, die een hoge voorspellende waarde hebben voor delinquent gedrag.

In de laatste decennia is er grootschalig, longitudinaal, toekomstgericht onderzoek gedaan dat meer specifiek ingaat op delinquentie-bevorderende en delinquentieremmende factoren op jongere leeftijd als voorspeller van later delinquent gedrag. West startte begin jaren zestig zijn bekende *Cambridge study in delinquent development*⁶. Van 411 jongens van 8-9 jaar worden in een periode van ongeveer 25 jaar gegevens verzameld om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van regelover-

tredend en antisociaal gedrag. In 1982 krijgt Farrington de leiding over het onderzoek. Van zijn hand zijn inmiddels meer dan zestig boeken en artikelen over deze studie verschenen.

De meest belangrijke voorspellende factoren op 8-10 jarige leeftijd voor later delinquent gedrag, resulterend in minstens één veroordeling tussen de 10 en 16 jaar, zijn volgens Farrington (1995):

- 1 Anti-sociaal gedrag, zoals lastigheid (*troublesomeness*) op school, oneerlijkheid en agressiviteit, weinig vrienden⁷.
- 2 Aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit (*Hyperactivity-impulsivity-attention deficit*), zoals slechte concentratie, rusteloosheid, durf en psychomotorische impulsiviteit⁸.
- 3 Lage intelligentie en matige schoolprestaties⁹.
- 4 Gezinscriminaliteit, zoals veroordeelde ouder(s), delinquente oudere broers of zusters, en broers of zusters met gedragsproblemen¹⁰.
- 5 Gezinsarmoede, zoals laag gezinsinkomen, grote gezinnen, slechte huisvesting¹¹.
- 6 Matige opvoedkundige kwaliteiten van ouders, onvoorspelbare en autoritaire discipline, geringe supervisie, conflicten tussen ouders en echtscheiding¹².

De beste onafhankelijke voorspellers voor jeugddelinquentie blijken: lastigheid op school, oneerlijkheid en agressiviteit, probleemgedrag bij broer of zus, een veroordeelde ouder en matige pedagogische kwaliteiten van de ouder(s).

Van de 55 jongens die op 8-10 jarige leeftijd op 4 of meer van bovenstaande punten positief scoorden, bleken 15 jongeren voor hun 25ste levensjaar zes of meer veroordelingen te hebben, de zogenaamde *chronic*

6] D.P. Farrington en D. West (1993).

7] Zie ook: W. Buikhuisen en B.W.G.P. Meijs (1983); W. Buikhuisen (1989) en H.L.W. Angenent (1991).

8] Zie ook: Th.A.H. Doreleijers (1995).

9] Zie ook: T. Hirschi (1969); J.A. Nijboer en F.P.H. Dijksterhuis (1981 en 1983); J. Junger-Tas, e.a. (1983).

10] Zie ook H.L.W. Angenent (1990 en 1991).

11] Zie ook: S. Glueck en E. Glueck (1950); T. Moser (1970); D.S. Elliott en H. Voss (1974); D.S. Elliott en S.S. Ageton (1980); D.S. Elliott en D. Huizinga (1983); J. Blomme (1983); J.D. van der Ploeg en E.M. Scholte (1990); H.L.W. Angenent (1990); S. Miedema (1996).

12] Zie ook: S. Glueck en E. Glueck (1950); T. Hirschi (1969); D.S. Elliott en H. Voss (1974); R.E. Johnson (1979); J.W. Coleman (1980); G.J.N. Bruinsma en M.A. Zwanenburg (1980); J. Junger-Tas e.a. (1983); G.J.N. Bruinsma (1985); K. Antonissen (1985); D.P. Farrington, L.E. Ohlin en J.Q. Wilson (1986); E.M. Scholte (1988); J.D. van der Ploeg en E.M. Scholte (1990); H.L.W. Angenent (1990 en 1991); B. Rovers en M. Wouters (1996).

offenders. 22 jongeren hadden één tot vijf veroordelingen en 18 jongens hadden op hun 24ste jaar geen veroordelingen. In tabel 2 geven we een overzicht van de belangrijkste risicofactoren in de Cambridge-studie voor de groep chronische delinquenten (6 of meer veroordelingen voor het 25ste levensjaar)¹³. De genoemde factoren worden geconstateerd bij meer dan 50% van de jongeren in de betreffende groep. In de Cambridge-studie is sprake van vier meetmomenten, namelijk op 8-12 jarige leeftijd, op 12-14 jarige leeftijd, op 18 jaar en op 32 jaar. Deze laatste meting is niet verwerkt in tabel 2.

In de *Pittsburg youth study*¹⁵, worden 3 groepen jongens van 7-8 jaar, 10-11 jaar en 13-14 jaar gedurende een periode van twee jaar 3 maal gescreend. De totale onderzoeksgroep betrof ruim 1500 jongens. Ongeveer de helft van deze jongeren was van te voren geselecteerd op antisociaal gedrag. Deze selectie vond plaats op basis van informatie van ouders, leerkrachten en de jongere zelf. Ruim 30% van de jongste groep 7-8 jarigen beging op deze leeftijd de eerste overtreding. Bij de groep 10-11 jarigen had ruim 60% minstens één overtreding begaan. Bij de oudste groep bleek slechts 21% niet

Tabel 2
*Risicofactoren bij jongeren en adolescenten voor chronische delinquentie*¹⁴

13] In de Cambridge-studie is ook gekeken naar de groepen niet-delinquenten en niet-chronisch delinquenten. Het blijkt dat bij de niet-delinquenten (positieve) opleidingsfactoren in het algemeen een belangrijke rol te spelen. Zij hebben niet vaak delinquente broers of zusters en scoren laag op variabelen die een maatschappelijke kwetsbaarheid aanduiden (bijvoorbeeld laag inkomen, groot gezin, veroordeelde ouder enzovoort). Bij de niet-chronisch delinquenten speelden veelal dezelfde factoren een rol als bij de chronisch delinquenten, maar in mindere mate.

14] D.P. Farrington en D. West (1993).

15] R. Loeber et al (1991).

8-10 jaar

- laag gezinsinkomen
- slechte behuizing
- groot gezin
- veroordeelde ouder
- broer/zus met gedragsproblemen
- slecht pedagogische gezinsklimaat
- laag niet-verbaal IQ
- laag prestatieniveau
- niet populair
- slechte concentratie
- psychomotorische impulsiviteit
- durf
- lastig
- oneerlijk

12-14 jaar

- slecht pedagogisch gezinsklimaat
- laag niet-verbaal IQ
- vaak spijbelen
- slechte concentratie
- vaak liegen
- seksuele contacten
- agressief
- vijandig tegenover politie
- delinquente vrienden
- hoge self-reported delinquentie

18 jaar

- ongeschoold handwerk
- instabiele arbeidsdeelname
- slechte relatie met ouders
- seksueel promiscue
- omgang met antisociale groep
- zware roker
- softdrugsgebruik
- zwaar alcoholgebruik
- vechten na alcoholgebruik
- tegen gevestigde orde
- hoge self-reported geweld
- hoge self-reported delinquentie

delinquent te zijn, terwijl 30% minstens één ernstig delict op zijn kerfstok had. 15% van de 10-11 jarigen had ernstige delicten gepleegd.

Wat betreft de ernst van het delictgedrag kan uit dit onderzoek worden geconstateerd dat toekomstige delict-ernst kan worden voorspeld op basis van voorgaand delictgedrag. De ernst van het delictgedrag neemt toe met de leeftijd.

Wanneer we kijken naar kinderen die een hoge stabiliteit vertonen in delictgedrag op alle drie de leeftijden, blijken een aantal variabelen op alle leeftijden een belangrijke rol te spelen. Aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit, onberekenbaarheid, depressie, Afro-Amerikaans ras, verwijderden van school, delinquente leeftijds-genoten en alleenstaand ouderschap blijken in dit onderzoek de belangrijkste variabelen te zijn. Bij 10-11 jarigen blijken oppositioneel en manipulatief gedrag, matige schoolprestaties, ouder-kind problemen en strafbeleid (*counter control*) van de ouders belangrijke voorspellende variabelen te zijn. Weer andere variabelen bleken in de loop van de jaren juist meer (fysieke agressie, teruggetrokkenheid, socio-economische status, positieve houding opvoeder jegens antisociaal gedrag) of minder (bijvoorbeeld schoolvariabelen) voorspellende waarde te hebben.

Op basis van retrospectief onderzoek¹⁶ bij ouders van jongens die wegens ernstige gedragsproblemen werden behandeld, vond men bepaalde gedragssequenties op jonge leeftijd. Veel jongens vertoonden op de leeftijd van gemiddeld 4,5 jaar regel-overtredend gedrag in huis en op 5-jarige leeftijd wreedheid ten opzichte van dieren. Op 6-jarige leeftijd bleken deze jongens veel te stelen, te liegen en te vechten, terwijl ze op een gemiddelde leeftijd van

6,5 jaar vandalisme pleegden. Op hun tiende jaar bleken veel van deze jongens reeds betrokken bij inbraken. Het vinden van een bepaalde gedragsvolgorde kan implicaties hebben voor de preventie van escalatie van probleemgedrag. Wanneer bijvoorbeeld de ouder van een lastige peuter pedagogische ondersteuning krijgt, kan hiermee voorkomen worden dat het kind schoolproblemen krijgt en zich ontwikkelt als een agressief vandaaltje op 6-jarige leeftijd. Uit hetzelfde onderzoek bleek overigens ook dat vroeg delinquent gedrag leidde tot een lange criminele carrière, maar dat het geen voorspellende rol speelde in de frequentie waarin delinquent gedrag zich later manifesteert.

3.3 Verloop van delinquent gedrag

Binnen de ontwikkelingscriminologie wordt veel aandacht besteed aan factoren die samenhangen met het ontstaan, de continuering, de escalatie en de beëindiging van delinquent gedrag. Wanneer we onderzoek bekijken dat zich baseert op officieel geregistreerde gegevens, dan zien we dat de meeste jongeren hun eerste delict plegen op 13- tot 15-jarige leeftijd. Dit is waarschijnlijk geen objectief gegeven maar veeleer het gevolg van het feit dat jonge kinderen niet veroordeeld kunnen worden, dat justitie niet snel overgaat tot vervolging van *first offenders* en dat het vaak enige tijd duurt voordat delicten of delinquent gedrag aan het licht komen. Wanneer we onderzoek bekijken dat zich baseert op self-reportgegevens van jongeren of gedragsrapportages van ouders, leerkrachten en andere betrokkenen, dan kan geconcludeerd worden dat veel overtredingen reeds op jongere leeftijd worden gepleegd. In een overzichtsstudie laat Loeber (1987) zien dat er een klein, maar significant verband is tussen ernstige

16] R. Loeber et al (1992).

gedragsproblemen op jonge leeftijd, vanaf 6 jaar, en het ontstaan van delinquent gedrag voor de leeftijd van 12 jaar.

Overigens verschilt de beginleeftijd bij verschillende soorten overtredingen. Leblanc and Frechette (1989), vinden in hun studie over delinquent jongens in Montreal voor winkeldiefstal en vandalisme een gemiddelde aanvangsleeftijd van 11 jaar, voor inbraak en autodiefstal een gemiddelde aanvangsleeftijd van 14-15 jaar en voor zedendelicten en drugshandel een gemiddelde van 17-19 jaar.

De *Pittsburg youth study*¹⁷ gaat ook in op de initiatie, de escalatie en de beëindiging van crimineel gedrag. Factoren die op alle leeftijden een rol bleken te spelen bij de *initiatie* van delinquent gedrag zijn met name de gedragsproblemen, zoals aandachtstekortstoornissen, hyperactiviteit, oppositioneel gedrag, onbetrouwbaarheid en pijnbelen. Ook negatieve verzorger-kind relaties spelen een rol. Sociaal-emotionele problemen (teruggetrokkenheid en depressie) bleken bij de jongste jongens ook een rol te spelen.

Escalatie van delinquent gedrag bij jongeren vanaf 10 jaar bleek in de Pittsburg-studie met name samen te hangen met geringe schoolprestatie en geringe schoolmotivatie. Overigens werd in de jaren zeventig al aangetoond dat school *drop-outs* een grotere kans op delinquent gedrag vertoonden, een fenomeen dat na de leerplichtige leeftijd (logischerwijs) weer verdwijnt¹⁸.

Het *beëindigen* van delinquent gedragingen hing in de Pittsburg-studie samen met een scala van positieve variabelen zoals weinig fysieke agressie, weinig gedragsproblemen, betrouwbaarheid, goede schoolloopbaan, weinig delinquent vrienden, positieve ouder-kind relatie enzovoort.

3.4 Psychopathologie

Behalve de zoektocht naar ontwikkelings- en omgevingsfactoren die een voor-spellende rol spelen, is momenteel de discussie actueel in hoeverre de aanwezigheid van factoren die wijzen op psychische gedragsstoornissen (psychopathologie), een bijdrage levert aan delinquent gedrag. In het bovenstaande paragrafen is al herhaaldelijk sprake geweest van aandachtstekortstoornissen. Kenmerkend voor deze stoornissen zijn aandachtsproblemen, hyperactiviteit en impulsiviteit. De stoornis dient voor het zevende levensjaar te ontstaan om als zodanig herkend te worden. Ook leerstoornissen en lage intelligentie worden vaak aangehaald.

Dorelijers (1995) geeft in zijn dissertatie een uitgebreid overzicht van onderzoek naar de prevalentie van psychopathologie bij minderjarige delinquenten. Samenvattend stelt Dorelijers dat veel onderzoek melding maakt van antisociale gedragsstoornissen in combinatie met aandachtstekortstoornissen, hyperactiviteit (ADHD) en middelenmisbruik. Bij ernstige geweldsdelicten treft men vaker symptomen van psychiatrische stoornissen in combinatie met mishandeling en ander geweld in het gezin aan. Ook diagnostiseert men bij delinquent jongeren significant meer depressie, vooral in combinatie met middelenmisbruik. In zijn eigen onderzoek onder in verzekering gestelde jongeren stelt Dorelijers: "Onder minderjarige delinquenten die voorgeleid worden voor de kinderrechter, wordt zes tot zeven maal zoveel psychopathologie gevonden als onder jongeren van deze leeftijd in het algemeen."

17] R. Loeber et al (1991).

18] D.S. Elliot en H.L. Voss (1974).

3.5 Preventie en interventie

Preventie kan plaatsvinden via de reductie van risicofactoren of door een stimulering van protectieve, remmende factoren. Het leggen van causale verbanden, zoals gepoogd wordt in veel onderzoek, is van direct belang voor het starten van verantwoorde preventieprojecten. Echter in bovenstaande paragrafen is reeds voldoende aangegeven dat het leggen van causale relaties bij de bestudering van delinquent gedrag zeer moeizaam verloopt, aangezien we te maken hebben met een combinatie van risicofactoren. Ook is bekend uit onderzoek dat er sprake is van een cumulatief effect van de diverse risicoremmingsfactoren¹⁹. Van groot belang is dat de status van risicofactoren wordt vastgesteld, met andere woorden dat gepoogd wordt aan te geven welke waarde men aan een bepaalde factor kan toekennen. In grootschalige, longitudinale onderzoeken zijn hiertoe redelijk geslaagde pogingen gedaan zoals uit de voorgaande paragrafen is gebleken.

Bij de preventie van antisociaal gedrag bij zeer jonge kinderen treffen we vaak de *nursing models* aan. Het gaat dan om dan projecten in hoge-risicogezinnen, waar

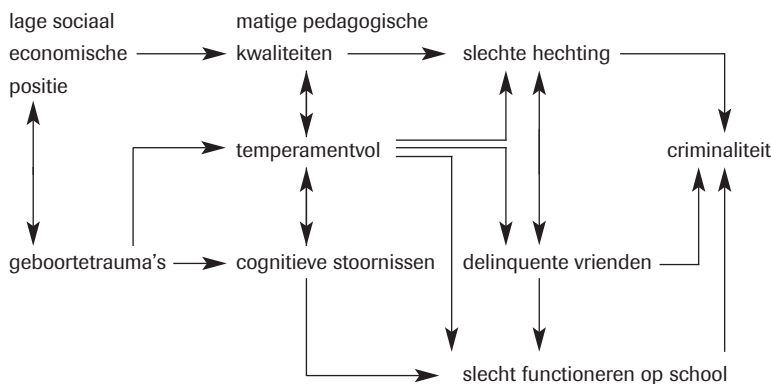
opvoeders of zwangere vrouwen praktisch worden ondersteund en voorgelicht met als doel de interactie tussen verzorger en kind zo optimaal mogelijk te laten verlopen en de ontwikkeling van het kind te stimuleren. In veel experimenten worden ouders in de thuissituatie ondersteund en begeleid door (para)professionele hulpverleners. Dit type ondersteuning noemen we *home-based*²⁰. Barnard en collega's (1988) toonden aan dat aan dergelijke projecten bezwaren kleven. Behalve verbetering in de sociaal-emotionele en cognitieve status van de kinderen hadden de stimuleringsprojecten weinig effect. Dit hangt met name samen met het feit dat hoge-risicogezinnen ook vaak multi-probleemgezinnen zijn. De ondersteuning had te weinig effect op de totale gezinsproblematiek. Gepleit wordt dan ook voor een meer integrale aanpak van de problemen aangepast aan de specifieke gezinssituatie²¹. Vanuit dit perspectief is er sprake van een 'Cumulatief effect model', waarbij uitgegaan wordt van complexe wisselwerkingen tussen vroege risicofactoren onderling, tussen latere stoornissen onderling en tussen risicofactoren en stoornissen. Voor de ontwikkeling van crimineel gedrag zou een dergelijk theoretisch model er als volgt uit kunnen zien:

19] R.E. Tremblay W.M. Craig (1995).

20] D.L. Olds, C.R. Henderson, R. Chamberlin en R. Tatalbaum (1986).

21] L.N. Robins (1992).

Schema 1
Cumulatief effect
model

Voor preventie-experimenten betekent dit multiple-risicomodel dat men zich richt op een aantal factoren tegelijk. Met name wanneer men evaluaties uitvoert, zullen de diverse factoren en hun effecten weer ontward moeten worden²².

In Nederland vinden, op bescheiden schaal, ook preventie-experimenten plaats waarbij opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering bij het jonge kind centraal staan. Zo subsidieert het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport drie programma's voor jonge kinderen²³:

- Instapje voor kinderen van 12 tot 18 maanden
- Opstapje voor kinderen van 2 tot 4 jaar
- Opstap voor kinderen van 4 tot 6 jaar

Binnen de projecten is het de bedoeling om de onderwijskansen van kinderen uit achterstandssituaties te verbeteren. In eerste instantie is daarbij gekozen voor allochtone kinderen. Ondanks dat de programma's als primaire doelstelling het vergroten van het (toekomstige) schoolsucces hebben, richten de onderzoekers zich op de ontplooiing van het kind in brede zin. Dat wil zeggen dat zij zich richten op de interactie tussen het kind en de primaire opvoeder, waarbij de responsiviteit van de moeder en ontwikkelingsstimulering door de moeder centraal staan. Bij Instapje vinden de interventies uitsluitend plaats in de thuissituatie.

Hoewel de programma's in ontwikkeling zijn en nog met de nodige kinderziekten te kampen hebben, lijken de eerste effecten positief. Daar waar dit niet het geval is, wordt veelal verwezen naar de korte duur van het programma, de problemen met de werving van ouder-kind paren en de diversiteit van de problematiek binnen veel gezinnen.

Of er een relatie bestaat met de preventie van antisociaal gedrag is binnen deze onderzoeken niet aan de orde geweest. Wel is bekend dat opvoedingsondersteuning en betere schoolprestaties factoren zijn die preventief werken bij de ontwikkeling van antisociaal gedrag²⁴.

Ook bij kinderen in de basisschoolleeftijd zijn preventieprojecten uitgevoerd die zich richten op antisociaal gedrag. Tremblay c.s. (1992) maakt in zijn *Montréal longitudinal-experimental study* melding van het terugdringen van fysiek agressief gedrag bij jongens die op 6-jarige leeftijd door de docent als storend werden ervaren. De 118 geselecteerde jongens voldeden aan drie criteria: ze vertoonden vechtgedrag, opstandig gedrag en waren hyperactief. Gedurende twee jaar werden de verzorgers en docenten van de jongens uitgebreid getraind in observatie van het kind, in positieve en negatieve bekrachtiging van bepaald kindgedrag, in omgaan met gezinsproblemen en in toepassing van het geleerde in de praktijk. Het kind ontving tegelijkertijd een sociale-vaardigheidstraining. Op 12-jarige leeftijd bleken de jongens minder agressief te zijn op school en vaker in het reguliere onderwijs op leeftijdsadequaat niveau te functioneren. Ook rapporteerden de jongens minder delinquent gedrag dan de controlegroep. Tremblay geeft zelf aan dat op basis van deze gegevens niet gesteld kan worden dat jeugddelinquentie is te voorkomen. Wanneer echter de bevinding van Farrington in ogenschouw wordt genomen dat vechten, stelen en slechte schoolprestaties van 9- tot 12-jarige leeftijd belangrijke voorlopers van latere delinquentie zijn, dan kan gesteld worden dat via dit preventieproject deze keten in ieder geval kan worden doorbroken.

22] H. Yoshikawa (1994): schema enigszins aan Nederlandse situatie aangepast.

23] T. Nijzink (red., 1995); J.M.A. Riksen-Walraven (red., 1994).

24] J.R. Lally, P.L. Mangione en A.S. Honig (1988); L.L. Schweinhart, H.V. Barnes en D.P. Weikart (1993).

In het *Seattle social development project*²⁵ wordt uitgegaan van de voorspelbaarheid van chronisch alcohol- en drugsgebruik en daarmee samenhangend ernstig delinquent gedrag. 200 jongens en meisjes van 10 en 11 jaar participeren gedurende vier jaar in een experimenteel preventieproject, waarbinnen interventies worden gepleegd die preventief werken op alcohol- en drugsgebruik en delinquentie.

Uitgangspunt vormt de sociale-ontwikkelingstheorie. De theorie veronderstelt dat een sterke binding met familie en school een remmende werking heeft op delinquentie en drugsgebruik. Het erkennen van de waarden en normen van deze sociale instituties hangt hiermee nauw samen en wordt gezien als een protectieve factor. Er werden drie experimentele interventies uitgevoerd:

- interventies door de leerkracht met als doel bevordering van schoolprestaties, reductie van gedragsproblemen en bevordering van de relatie met leeftijdsgenoten;
- sociale-vaardigheidstraining voor de kinderen met als doel gedragsproblemen, afwijzing door leeftijdsgenoten en omgang met antisociale kinderen te voorkomen;
- oudercursussen met als doel leeftijdsgerichte pedagogische ondersteuning, hanteren van familieconflicten, stimuleren van schoolprestaties en betrokkenheid bij school te realiseren.

Het experiment resulteerde in een sterkere band van de jongeren met het gezin en de school dan de jongeren uit de controlegroep. De schoolprestaties en het normatieve standpunt over drugsgebruik van de experimentele groep vertoonde geen verschil met die van de controlegroep. Voor dit laatste wordt als argument aangevoerd

dat jongeren op deze leeftijd meestal nog de normen en waarden van de belangrijkste sociale instituties – zoals bijvoorbeeld de school – onderschrijven. Zeer belangrijk bleek echter dat in de experimentele groep significant minder jongeren alcohol waren gaan gebruiken (*alcohol initiation*). Terwijl ook minder jongeren waren begonnen met het plegen van delinquentie (*delinquency initiation*).

Enkele interessante interventie-experimenten voor pubers en adolescenten richten zich op de (pro)sociale en morele ontwikkeling van deze jongeren. In het *coercion model* wordt de socialisatie van het kind opgevat als iets dat wordt aangeleerd binnen het gezin. Later worden deze aangeleerde gedragingen overgenomen in relaties met leeftijdsgenoten en leerkrachten, die op hun beurt wederom invloed uitoefenen. Er vindt een scala van positieve en negatieve interacties plaats. In het *Adolescent transition program*, een drie maanden durend experiment bij 119 kinderen van gemiddeld 12 jaar uit hoge- en laagrisicogezinnen (zich manifesterend in probleemgedrag, drugsrisico en depressie) werden ouders getraind in vaardigheden als: observatie, stimulering van prosociaal gedrag, discipline en probleemoplossen. De kinderen volgden een *Teen focus curriculum*, waarbij hen aangeleerd werd hun antisociale en prosociale gedrag te reguleren via vaardigheden als problemen oplossen, communicatie en grenzen stellen. Ook werden vier *peer-counselors* aangesteld. Dit waren iets oudere adolescenten met een drugs- of antisociaal verleden. De taak van deze adolescenten was rollenspellen en groepsactiviteiten positief te beïnvloeden. Uit het onderzoek bleek dat verbeteringen in kindgedrag samenhangen met verbeterde discipline van ouders. Met

25] Hawkins et al. (1992).

name door leerkrachten werden positieve veranderingen gesignaleerd ²⁶.

In een ander interventieproject in Ohio wordt uitgegaan van moreel gedrag als resultaat van cognitieve ontwikkelingen in combinatie met opgedane ervaringen. 48 adolescenten tussen de 13 en 17 jaar, die door hun docenten als gedragsgestoord (regelovertrekend, agressief, impulsief, storend enzovoort) waren gekwalificeerd, werden gedurende ongeveer twintig weken onderworpen aan een moreeldilemma-discussieprogramma. Het volgen van deze lessen had tot gevolg dat het gemiddelde niveau van moreel redeneren was gestegen. De jongeren die een hoger moreel redeneringsniveau hadden bereikt, bleken ook minder justitiële en politiecontacten te hebben dan de controlegroep. Op school ontlokte deze groep minder disciplinaire maatregelen en haalden ze hogere cijfers. Na een jaar bleken bij een follow-upstudie de resultaten nog steeds te gelden ²⁷.

Tot slot van dit hoofdstuk kunnen we constateren dat er veel valt te leren uit de onderzoeksliteratuur van de laatste twee decennia. De longitudinale studies naar risicofactoren hebben een belangrijke bijdrage geleverd bij de zoektocht naar risicofactoren in de dossiers van dit onderzoek. In hoeverre de factoren opgeld doen binnen deze dossierstudie wordt in het volgende hoofdstuk beschreven.

Het ideaaltypische cumulatief effect model (zie schema 1), waarbinnen preventie en preventie-onderzoek zou moeten plaats vinden, wordt in de besproken onderzoeken en projecten niet of gedeeltelijk gehanteerd. Echter het streven om op meerdere fronten (bijvoorbeeld ouders en school) tegelijk preventief te handelen, blijkt veelbelovende resultaten op te leveren. Bij het in hoofdstuk 5 beschreven proefproject heeft deze denkwijze een rol gespeeld. ■

26] T.J. Dishion et al. (1992).

27] J. Arbuthnot (1992).

De casestudies

Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven, zijn er in het bronnenonderzoek 52 dossiers aangelegd, waarvan 27 harde-kerndossiers. Deze 27 dossiers zijn onderwerp van analyse geweest, waarbij de informatie uit de dossiers van broertjes en zusjes ook gebruikt is. De werkwijze bestaat uit een systematische inhoudsanalyse op ieder dossier, waarbij informatie systematisch, naar leeftijdsfase, en thematisch geordend is. De thema's waaronder de informatie is gerubriceerd zijn: de gezinssituatie; persoonlijkheids-, persoons- en gedragskenmerken; politie- en justitiecontacten; school; vrije tijd en *peer group*. In het vervolg van dit hoofdstuk worden eerst twee cases beschreven om de lezer een indruk te geven van het carrièreverloop van een harde-kernjongere. Daarna wordt op basis van alle dossiers van harde-kernjongeren een kwalitatieve beschrijving gegeven van de hierboven genoemde thema's. De beschrijving wordt gevoed door de meest opvallende bevindingen binnen een thema: ontwikkelingen, factoren en indicaties die in het leeuwendeel van de cases zijn terug te vinden, vormen de leidraad voor de beschrijving.

4.1 Twee voorbeeldcases

Om de lezer een indruk te geven van de levensloop van een harde-kernjongere worden twee cases beschreven. De beschreven cases zijn geen extreme cases, maar veeleer gemiddelde. Het betreft de cases van Linda en Davie. In verband met de mogelijke herkenbaarheid zijn de namen die in de beschrijvingen gebruikt worden, gefingeerd en zijn herkenbare situaties soms iets veranderd of weggelaten. Voor de duidelijkheid, het bronnenonderzoek is uitgevoerd tot het moment dat de jongeren strafrechtelijk meerderjarig zijn, dus van 0-18 jaar¹.

1] In een aantal gevallen stopt het bronnenonderzoek eerder vanwege de actuele leeftijd van de jongere.

Case I: Linda

Linda wordt geboren in de winter van 1974. Ze is het vierde kind in een gezin dat later uit zes kinderen zal bestaan. Ze heeft twee oudere broers, een ouder zusje en twee jongere zusjes. Haar vader kent ze niet, want vanaf Linda's eerste levensjaar woont er een stiefvader in het gezin. Hij is overigens niet getrouwd met haar moeder. Wel is hij de vader van haar twee jongere zusjes. Haar moeder krijgt op haar 18de haar eerste kind. Het gezinsinkomen is laag. De basis bestaat uit een uitkering, waarbij moeder om iets bij te verdienen soms schoonmaakwerkzaamheden verricht.

In de zomer van 1979 – Linda is dan bijna 5 jaar – wordt de politie door burens geattendeerd op het feit dat er 7 kinderen 's avonds zonder toezicht of verzorging alleen thuis zijn (inmiddels woont er ook een neefje van Linda in het gezin). Het jongste kind is ruim 1 jaar en het oudste 11 jaar. Deze laatste is Linda's broer. Hij is geestelijk gehandicapt en vanaf Linda's vijfde jaar heeft zij geen contact meer met hem. Eerst woont hij in een tehuis en een paar jaar later overlijdt hij op jonge leeftijd aan de gevolgen van zijn handicap. De politie heeft een gesprek met de moeder, maar die geeft aan dat ze de kinderen wegens familie-omstandigheden even alleen heeft moeten laten. Vier maanden later komen er wederom klachten van burens over huilende kinderen die alleen in de woning zijn. Het is midden in de nacht en in het huis is er sprake van een "onbeschrijflijke rotzooi". Moeder ontkent dat ze haar kinderen aan hun lot overlaat. De politie licht de huisarts van het gezin in en zal zelf, op gezette tijden, een oogje in het zeil houden.

Tussen het vijfde en zevende levensjaar van Linda hebben haar moeder en stiefvader regelmatig conflicten. Haar moeder

wil niets meer met hem te maken hebben, maar hij valt haar regelmatig lastig. Regelmatig wordt door beide partijen de politie ingeschakeld. In 1983 – Linda is dan 8 jaar – hebben de twee de conflicten kennelijk bijgelegd en treden ze in het huwelijk.

Linda zit inmiddels op de basisschool en daar ontwikkelt zij zich als een moeilijke leerlinge. Ze is lastig, brutaal en heeft een grote mond. Dit geldt overigens ook voor haar drie zusjes. Het viertal wordt al jong getypeerd als onberekenbaar of zoals sommigen het formuleren “zo gestoord als een deur”². Een van haar jongere zusjes zit met de nodige regelmaat in tehuizen voor moeilijk opvoedbare kinderen.

Als Linda 10 jaar is komt ze zelf voor het eerst in aanraking met de politie wegens winkeldiefstal. Haar moeder wordt ingelicht en het blijft bij een berisping.

Inmiddels zit Linda wegens gedragsproblemen op een andere basisschool. Hier zit ze twee jaar. Haar laatste basisschooljaar besluit ze op een andere school.

Net voordat Linda 12 jaar wordt, gaan haar moeder en stiefvader scheiden. Linda gaat naar het voortgezet onderwijs. Binnen één jaar bezoekt ze twee scholen voor voortgezet onderwijs, waarna ze in het speciaal onderwijs (VSO) terechtkomt. Tot haar vijftiende zijn er geen politiecontacten, maar dan ineens maakt ze zich schuldig aan ernstige feiten. Samen met twee meisjes en één jongen willen ze een overval plegen. Ze bedreigen een medewerker van de winkel met een mes, maar uiteindelijk mislukt de overval. Het viertal wordt twee dagen op het politiebureau vastgehouden en voor vier feiten wordt proces-verbaal opge maakt (diefstal met geweld, bedreiging, openlijke geweldpleging en diefstal). Naar later blijkt uit het dossier zal Linda uiteindelijk 23 maanden later voor deze zaken voorkomen bij de kinderrechter³.

Zes maanden na de mislukte overval – ze is dan bijna 16 jaar – heeft Linda regelmatig ruzie met een medeleerlinge. Ze wordt twee dagen achter elkaar, samen met een vriendin, aangehouden voor openlijk geweld jegens personen. Er is sprake van vechtpartijen, schoppen en slaan door Linda en haar vriendin waarbij een medescholiere het slachtoffer is. De politie maakt proces-verbaal op van deze feiten en rapporteert ze aan de Raad voor de Kinderbescherming.

Na haar zestiende verjaardag wordt ze in een winkel betrappt bij het stelen van cosmetica ter waarde van f 50,-. Deze zaak wordt ter plekke in de winkel afgehandeld. Linda woont nog steeds thuis en zit nog steeds op het VSO. Uit informatie van de recherche blijkt dat Linda een opvallend mooie, maar zeer moeilijke en brutale meid is.

Zeven maanden na de eerste rapportage bij de Raad voor de Kinderbescherming komt daar een brief van de afdeling Leerlingzaken van de gemeente binnen. Men verzoekt om een onderzoek, want er zijn problemen thuis en op school. Sterker nog, Linda komt al een tijdje niet meer op school. Uit de rapportage blijkt dat de moeder van Linda de opvoeding eigenlijk niet aan kan. Ze staat er alleen voor en heeft weinig overwicht op haar kinderen. Ze schreeuwt veel en uit daarnaast ook allerhande dreigementen tegen haar kinderen. Linda heeft veel conflicten met haar moeder over de ‘huisregels’, wat zoveel inhoudt dat Linda gewoon haar eigen gang gaat en weg is en blijft zolang zij dat wil. Voorstel is om Linda naar een school voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen te sturen, want zij heeft intensieve begeleiding nodig. Daarnaast constateert men dat moeder ondersteuning bij de opvoeding nodig heeft. Dit laatste resulteert in een viertal gesprekken tussen

2] Alle meisjes zullen in de loop der jaren wegens strafbare feiten bekend zijn bij de politie.

3] 21 maanden na de overval is de eigenlijke zitting, maar dan verschijnt Linda niet. Er vindt dan een schorsing plaats.

Linda's moeder en een maatschappelijk werkster.

Net voor haar zeventiende verjaardag wordt Linda op het politiebureau in bewaring gehouden. Ze heeft zich – naar het zich laat aanzien – schuldig gemaakt aan mishandeling.

Ruim één maand later maakt de Raad voor de Kinderbescherming een rapportage op verzoek van de politie en de gemeente (wegens chronisch schoolverzuim). Het blijkt voor de Raad onmogelijk om – vanwege de chaotische en luidruchtige situatie in de kleine woning – bij Linda thuis gesprekken te voeren. Bij de Raad vinden vervolggesprekken plaats en daaruit blijkt dat moeder het al jaren moeilijk heeft met de opvoeding van de kinderen. Ze heeft zelf een aantal keren het Riagg ingeschakeld, maar dat heeft nooit geresulteerd in een behandeling. In de gesprekken stelt Linda zich zeer positief op – ze belooft beterschap – maar wil geen verdere begeleiding. Besloten wordt om de opvoedingsproblemen te laten rusten, maar over strafzaken van Linda de officier van justitie te informeren.

Als Linda ruim 17 jaar is, moet ze voor de overval die ze op haar 15de pleegde voorkomen. Ze wordt aan alle feiten schuldig bevonden. Ze krijgt een aantal maanden voorwaardelijke tuchtschoolstraf opgelegd, een proeftijd van een jaar en als bijzonder voorwaarde een dienstverlening van 100 uur.

Hier sluit het dossier van Linda. Op dit moment is Linda 22 jaar, ze is getrouwd en heeft een baby. Er zijn contacten met Jeugdbescherming en Jeugdhulpverlening, maar hoe het verder met haar en haar gezin gaat weten we niet.

Case II: Davie

Het dossier van Davie begint een jaar voor zijn geboorte in het najaar van 1974. Zijn

moeder – dan 16 jaar oud – is weggelopen uit het kindertehuis waar ze woont⁴. Ze is ingetrokken bij de moeder en stiefvader van een jongen die later Davie's vader zal worden. Nadat de ouders van Davie elkaar twee maanden kennen, wordt hij verwekt. Nog voor zijn geboorte rapporteert de maatschappelijk werkster van de politie dat zij bang is dat het mis zal lopen tussen het jonge, samenwonende stel. Davie wordt geboren in de zomer van 1975. Al vrij snel na zijn geboorte verzoekt de kantonrechter – gezien de jonge leeftijd van de moeder en de instabiele relatie – de Raad voor de Kinderbescherming een voorstel te doen in de voogdij en toeziende voogdij over Davie. De ouders van Davie willen dit niet (zij zijn beiden kinderbeschermingskinderen), want ze zijn bang dat Davie in een kindertehuis geplaatst zal worden. Aangezien Davie's ouders veel financiële problemen hebben (schulden en vader is werkloos) besluit de Raad eerst iets aan deze situatie te doen. Uiteindelijk wordt de voogdij over Davie bij een instelling gelegd en wordt Davie's vader toeziend voogd. Bijna een jaar na de geboorte van Davie gaan de ouders van Davie met veel problemen uit elkaar. Er zijn veel spanningen (onder meer door de werkloosheid van vader) en ze hebben veel ruzie. De vader van Davie kan zichzelf regelmatig niet in de hand houden. Eerst woont de moeder van Davie bij kennissen, maar korte tijd later trekt ze bij de moeder van haar ex-vriend in. Vader en moeder van Davie verzoenen zich weer en korte tijd later wonen ze weer samen. De financiële problemen in het gezin blijven groot. Dit uit zich in huurschulden en het afgesloten worden van gas en electra.

Als Davie twee jaar is, krijgt hij een broertje dat ook onder voogdij komt te staan.

Gezien het feit dat de relatie tussen de ouders van Davie stabiel lijkt te zijn en

4] De moeder van Davie woont van jongs af aan – na een scheiding van haar ouders – in pleeggezinnen en kindertehuizen.

beide kinderen onder voogdijschap staan, trekt de Raad voor de Kinderbescherming zich terug. In de zomer van 1978 trouwen de ouders van Davie. Korte tijd later wordt het broertje van Davie opgenomen in het ziekenhuis. Er is sprake van ondervoeding en achterstallige lichaamsontwikkeling en daarnaast heeft de baby een gebroken armpje. Een half jaar later wordt het broertje van Davie (Davie is dan bijna 4 jaar) dood in zijn bedje aangetroffen. Over de doodsoorzaak blijft onduidelijkheid bestaan.

Twee jaar na het huwelijk gaan de ouders van Davie scheiden. De vader geeft onder meer aan dat hij veel kritiek heeft op de verzorging van Davie door zijn vrouw. Na de scheiding blijft Davie zijn vader zo af en toe in de weekeinden zien.

Als Davie net zes jaar is, komt hij voor het eerst met de politie in aanraking. Hij is van huis weggelopen omdat hij, naar eigen zeggen, door zijn moeder is mishandeld. Er volgt een onderzoek en geconstateerd wordt dat Davie een moeilijk hanteerbaar jongetje is. Na een korte periode op de basisschool gezeten te hebben zit hij nu op een ZMOK-school.

Als Davie 7 jaar is, krijgt hij weer een broertje, waarvan het niet duidelijk is wie de vader is. Wel heeft zijn moeder een nieuwe vriend (waarschijnlijk de vader van het broertje) die als vader voor de beide jongens gaat fungeren. De biologische vader van Davie hertrouwt en verhuist naar een ander deel van het land en Davie heeft nauwelijks nog contact met hem. In deze periode wisselt Davie nog twee keer van school en komt uiteindelijk op een ZMLK-school terecht. Na een verzoek van zijn moeder en een uitgebreid onderzoek krijgt de moeder van Davie in de zomer van 1985 de ouderlijke macht over hem. In het voorjaar van 1986 trouwt de moeder van Davie met haar nieuwe vriend,

maar dit huwelijk houdt, na veel problemen en tussenkomst van de politie bij ruzies, slechts drie maanden stand.

Inmiddels lopen de problemen in het gezin op. Moeder heeft suïcidale neigingen en ook heeft ze veel problemen met Davie (moeder is ook met hem bij het Riagg geweest). Ze geeft aan dat ze over een uithuisplaatsing van hem heeft nagedacht. Davie wordt overigens ook regelmatig door haar geslagen.

Op school ontwikkelt Davie zich niet goed. Hij is agressief, slaat, knijpt en pest medeleerlingen, zo laten leerkrachten weten.

In de zomer van 1986 (hij is dan 11 jaar) neemt de moeder van Davie contact op met de politie: haar zoon wordt vermist.

Een paar dagen later duikt Davie weer op. Hij heeft een auto gestolen en heeft daarmee een aanrijding veroorzaakt. Hij wordt door agenten voor *joyriding* aangehouden en op het politiebureau afgeleverd. Zijn moeder zal de schade regelen.

Een maand later is Davie weer van huis weggelopen. Dit keer geeft hij bij de politie aan dat hij door zijn moeder wordt geschopt en geslagen en wordt opgesloten. Hij wil niet terug naar huis. In deze periode woont hij op verschillende adressen: bij zijn vader, bij zijn stiefvader en ook bij zijn moeder. De Raad wordt ingeschakeld, maar als Davie hoort dat hij misschien uit huis geplaatst wordt, wil hij toch het liefst weer bij zijn moeder wonen. De Raad stelt OTS voor, omdat men vanwege de chaotische en conflictueuze toestanden in het gezin een ondertoezichtstelling dringend noodzakelijk acht. Vanaf eind 1986 is er sprake van een OTS.

In het voorjaar van 1987 is er meermaals sprake van weglopen van huis door Davie. Soms is hij avonden en nachten weg. Davie wordt na tussenkomst van de Raad – rond zijn twaalfde levensjaar – in een pleeggezin geplaatst.

Inmiddels is de biologische vader met zijn nieuwe gezin teruggekeerd in de woonplaats van Davie. Hij wil Davie wel opvoeden, maar dit gaat niet door. Er volgt een periode voor Davie waar hij weer op diverse adressen woont: bij moeder, in het pleeggezin, bij vader en bij stiefvader. Via de gezinsvoogd komt Davie ook nog een tijdje in een tehuis terecht.

Het is najaar 1988. Davie woont weer thuis bij zijn moeder en er is nog steeds sprake van OTS. Voor de jaarwisseling komt Davie in twee maanden tijd vier keer met de politie in aanraking. Hij steelt een fiets en rookwaren en loopt een aantal keren weg. Hij wordt opgenomen in een centrum voor crisisopvang, maar ook daar loopt hij weg. In het voorjaar van 1989 leidt Davie een zwerversbestaan. Hij is steeds tijden weg van huis, zit veel op het politiebureau wegens diverse diefstallen (voor levensonderhoud) – waarvan drie keer procesverbaal wordt opgemaakt – en gaat niet meer naar school. De moeder van Davie is net van een baby bevallen, waarvan de vader anoniem blijft. Zij wil niet meer dat Davie bij haar woont en de nieuwe gezinsvoogd⁵ verzoekt de kinderrechter om Davie bij zijn vader te laten wonen. Dit verzoek wordt gehonoreerd.

Tot de zomer van 1990 – hij wordt dan 15 jaar – blijft het betrekkelijk rustig rondom de gezinssituatie. Davie woont bij vader en gaat weer naar school (VSO). Wel komt hij regelmatig met de politie in aanraking (tweemaal een bromfietsdiefstal, winkeldiefstal, inbraak, heling⁶ en fietsdiefstal). In het najaar van 1990 verblijft Davie twee maanden in een orthopedagogisch centrum. Twee weken nadat hij daar vandaan komt, wordt hij met een vriend aangehouden wegens bromfietsdiefstal. Ze verblijven drie dagen op het bureau. In deze zelfde periode loopt de OTS af, maar

wordt niet verlengd wegens een onwerkbare situatie.

Eind 1990 doet de kinderrechter uitspraak (21 maanden na dato) over de diefstallen die hij pleegde tijdens zijn zwerversbestaan begin 1989. Hij krijgt vijf dagen arrest en een proeftijd van één jaar.

Januari 1991 wordt Davie wederom aangehouden voor een bromfietsdiefstal en vier maanden later legt de kinderrechter twee maanden tuchtschoolstraf op, waarvan één maand voorwaardelijk. Ook moet Davie de schade vergoeden. Twee dagen na de rechtszitting pleegt Davie een inbraak. Davie leidt wederom een zwerfend bestaan. Hij leeft van de opbrengsten van gestolen spullen en steelt ook geld van bekenden.

Net na zijn zestiende verjaardag woont Davie bij een oudere man. De twee hebben een seksuele relatie, maar Davie besteelt en mishandelt de man ook. Davie vertrekt daar en leidt weer een zwerfend bestaan. In het najaar van 1991 moet Davie twee keer voor de kinderrechter verschijnen, maar die zittingen worden aangehouden wegens afwezigheid van Davie. Niemand weet waar hij is. Rond de kerst duikt hij weer op. Hij is aangehouden voor winkeldiefstal. Hij gebruikt regelmatig softdrugs, zit hele dagen in coffeeshops en slaapt regelmatig bij een goede vriend. Zijn moeder is inmiddels weer in het huwelijk getreden, met de vader van haar vierde kind.

In het voorjaar van 1992 wordt hij door de kinderrechter veroordeeld tot een tuchtschoolstraf van drie maanden voor twee bromfietsdiefstallen uit eind 1990. Davie is nu 17 jaar. Hij gebruikt veel softdrugs en is regelmatig erg agressief. Hij wordt in deze periode door de politie aangehouden voor mishandeling (met boksbeugel), diefstal en openlijke geweldpleging. Soms komt hij nog bij zijn moeder, maar vooral als hij

5] De eerste gezinsvoogd kan niet met moeder en kind samenwerken.

6] De moeder van Davie koopt de gestolen waar van hem.

softdrugs gebruikt heeft, is hij erg agressief tegen haar en zijn broertjes. Hij woont weer bij de oudere man die hij ooit mishandelt heeft, maar geeft aan dat hij wil werken en zelfstandig wil wonen. Acht maanden na de mishandeling met boksbeugel krijgt Davie voor dit feit twee weken gevangenisstraf en een proeftijd van twee jaar opgelegd.

In de zomer van 1993 – hij is dan bijna 18 jaar – heeft Davie weer contact met zijn vader. Voor het eerst gaat hij, met hulp van het randgroepjongerenwerk, zelfstandig op kamers wonen. Hij is nog steeds crimineel actief. Met een van zijn jongere broertjes maakt hij zich schuldig aan diefstal en daarnaast komt hij – net voor zijn achttiende verjaardag – in aanraking met de politie wegens eenvoudige mishandeling. Hier stopt het dossier van Davie. Op dit moment is Davie 21 jaar. Het zelfstandig wonen is mislukt. Momenteel is hij te typeren als een criminele zwerver. Hij woont overal en nergens, gebruikt veel softdrugs en komt zeer regelmatig met de politie in aanraking wegens allerlei vormen van diefstal en een incidentele mishandeling. Op gezette tijden krijgt hij een straf opgelegd door de rechter.

In de volgende paragrafen zullen we op basis van de 27 dossiers van de hardkernjongeren een *overall* beeld trachten te schetsen, waarbij een onderscheid gemaakt wordt naar een aantal thema's. We beginnen met de gezinssituatie.

4.2 De gezinssituatie

De jongeren komen praktisch allemaal uit gezinnen waar eigenlijk maar één zekerheid of constante factor aanwezig is en dat is de moeder. De moeders zijn al op jonge leeftijd moeder, waarbij het veelvuldig voorkomen van 'teenage zwangerschap'

(voor het 18de levensjaar) opvalt. De gezinnen wonen in wijken die getypeerd kunnen worden als volkswijken, achterstandswijken en probleemwijken. De woningen zijn over het algemeen klein, de huren laag en de woonomgeving is onverzorgd. Graffiti op gebouwen, vernielde objecten, veel activiteit op straat, rondhangende jeugd, junks, en 'openluchtgaragebedrijven' bepalen het straatbeeld. De woonwijk is voor de Nederlandse gezinnen overigens veelal ook de wijk waar vader en moeder zelf hun jeugd hebben doorgebracht. De allochtone gezinnen zijn met name in deze wijken gaan wonen, omdat de huren aansluiten bij hun bestedingspatroon.

De jongeren groeien veelal op in grote gezinnen met vaak meer dan vier kinderen. Echtscheidingen⁷ gevolgd door stiefouderschap (een nieuwe vader in huis) zijn eerder regel dan uitzondering. Het komt dan ook niet zelden voor dat de jongeren één of meerdere halfbroers dan wel halfzusjes hebben. Afgezien van het feit dat veel jongeren op gezette tijden voor korte of lange tijd elders (of nergens) wonen (tehuis, tuchtschool, internaat, zwerven, pleeggezin of familie) is de woonsituatie op de andere momenten het best te typeren als wonen bij moeder (de eerder genoemde constante factor). De biologische vader is of geheel uit beeld, of in beeld zonder dat hij interesse heeft voor zijn kinderen of bij vlagen in beeld, waarbij hij fungeert als een soort suikeroom en/of boeman. Fundamentele bemoeienis met de opvoeding door de biologische vader komt echter nauwelijks voor.

Veel ouders hebben een laag opleidingsniveau en de sociaal-economische situatie van de gezinnen is slecht. Werkloosheid, ongeschoold werk of leven van een bij-

7] 'Papieren echtscheidingen' vanwege uitkeringsfraude worden ook regelmatig geconstateerd.

standsuitkering zijn indicatief voor het inkomensniveau. Schulden, tijdelijke afgesloten zijn van gas en electra en een irrealistisch bestedingspatroon⁸ zijn kenmerken die voor alle gezinnen in meer of mindere mate aan de orde zijn. Ook het sjoemelen met sociale uitkeringen of kinderbijslag en bijverdienen of rommelen in het grijze circuit⁹ zijn manieren om de inkomenspositie (tijdelijk) te verbeteren.

Crimineel dan wel risicovol gedrag (alcohol- en drugsgebruik, gokgedrag) van één of meerdere gezinsleden is eerder regel dan uitzondering. In een klein aantal gevallen is het label ‘criminele familie’ van toepassing, wat zoveel inhoudt dat alle gezinsleden in meer dan wel mindere mate betrokken zijn bij criminele activiteiten. Vaak is de vorige generatie familieleden (opa’s, vaders en ooms van de jongeren) ook bekend bij de politie. Veel jongeren groeien dan ook op in een omgeving (gezin, buurt) waar politiebezoek en -contact, crimineel en gewelddadig gedrag en justitiecontacten ‘normale’ onderdelen van het dagelijks bestaan zijn.

De moeder is in praktisch alle gevallen verantwoordelijk voor de opvoeding van de kinderen en die opvoeding is het best te omschrijven met de begrippen onmacht en/of onverschilligheid. Veel moeders willen, maar kunnen hun kinderen niet opvoeden. Ze hebben – mede gezien het feit dat veel kinderen moeilijk zijn en gedragsproblemen hebben – geen invloed en grip op hun kinderen en weten niet hoe ze hen aan moeten pakken. Veelal slaat de onmacht van de moeder na verloop van tijd, meestal na een aaneenschakeling van incidenten en mislukte hulpverleningscontacten¹⁰, om in onverschilligheid, waardoor de jongeren – jong – hun eigen gang gaan. Er zijn ook gezinnen waar ouders of de moeder van jongs af aan

onverschillig met haar kinderen omgaat. Vanaf zeer jeugdige leeftijd worden de kinderen – letterlijk en figuurlijk – aan hun lot overgelaten. In veel rapportages van de Raad voor de Kinderbescherming over de gezinssituatie is er sprake van verwaarlozing van de kinderen en – zij het in mindere mate – van psychische, lichamelijke dan wel seksuele mishandeling van de kinderen door een of beide (stief)ouders.

De relatie tussen moeder en kind is heel vaak te omschrijven als een symbiotische relatie¹¹. Ondanks alle problemen die de jongere veroorzaakt en ondanks de ruzies die er zijn tussen moeder en kind, zijn moeders bijna altijd weer genegen om de kinderen in het gezin op te nemen en keren de jongeren na verloop van tijd toch weer voor korte of langere tijd terug naar de moeder. De moeder is voor veel jongeren het anker- en (on)rustpunt in hun leven. Zoals eerder aangegeven is het opvoedingsklimaat hectisch. Er is sprake van relatieproblemen, financiële problemen en veel gezinnen kennen nauwelijks structuur en dagritme. Simpele zaken als (regelmatig) eten koken en op vaste tijden gezamenlijk eten of naar bed gaan zijn geen vanzelfsprekendheden. Het toezicht van de ouders op de kinderen is minimaal en veel kinderen worden vanaf jonge leeftijd ‘opgevoed door de straat’.

Alles overziend en met een zware term kan gesproken worden van geringe pedagogische kwaliteiten van de ouders. Dit uit zich niet alleen in een inadequate reactie door de ouders op delictsgedrag van hun kinderen. Andere voorbeelden die exemplarisch zijn voor de geringe pedagogische kwaliteiten zijn: het niet schuwen van fysiek geweld, het lichamelijke en emotionele verwaarlozen van kinderen, het ontbreken van regelmaat en structuur in de

8] Niet zelden worden er – ondanks de slechte financiële situatie – onder meer via postorderbedrijven grote luxe aankopen gedaan (breedbeeldtelevisie, audio- of video-apparatuur of dure merk-kleding).

9] Zwartwerk of de handel in (gestolen) waar.

10] Het grote aantal hulpverleningscontacten in de gezinnen is opvallend. Kenmerkend is echter dat de contacten steeds van korte duur zijn en eigenlijk niet tot een oplossing leiden. Gevolg is dat veel ouders na verloop van tijd geen vertrouwen meer hebben in hulpverlening en ook aan gedwongen hulpverleningscontacten nauwelijks hun medewerking verlenen.

11] Letterlijke vertaling symbiose: “Het verschijnsel dat twee ongelijksoortige organismen leven op of in elkaar tot wederzijds voordeel of het harmonisch met elkaar leven of met elkaar omgaan van (groepen van) mensen, die wederzijds van elkaar afhankelijk zijn.”

gezinnen, het gebrek aan toezicht op de kinderen, het gebrek aan regels in het gezin, de verslaving en/of criminele activiteiten van de moeder, het ontbreken van een positieve stimulans en een gebrek aan belangstelling, het gebrek aan leiding (natuurlijk overwicht) door de ouders waardoor er gesproken kan worden van onmachtgevoelens.

Op basis van de dossiers van de harde-kernjongeren is er een aantal gezinsindicatoren aan te geven die een signaalwaarde hebben¹², omdat ze in veel dossiers voorkomen¹³. Het betreft signalen die zich voor de strafrechtelijk minderjarige leeftijd bij jongeren manifesteren:

- Teenage zwangerschap van de moeder (onder 18 jaar)
- Ouders met een mishandelings- en/of kinderbeschermingsverleden
- Alcohol- en/of drugsgebruik door de moeder
- Afwezigheid biologische vader
- Echtscheiding en/of stiefouderschap
- Geringe pedagogische kwaliteiten van de ouders
- Symbiotische moeder-kind relatie
- Sociaal-economische deprivatie (laag inkomen, slechte woonbuurt en huisvesting)
- Verwaarlozing of mishandeling (psychisch, lichamelijk, seksueel) van het kind
- Hoge frequentie van hulpverleningscontacten
- Groot gezin (meer dan vier kinderen)
- Laag opleidingsniveau van de ouders
- Kind is frequent getuige van geweld (in gezin of buurt)
- Delinquente of veroordeelde ouders
- Delinquente broer of zus
- Broer of zus met gedragsproblemen

- Weinig toezicht door de ouders op het kind
- Opgroeien in pleeggezin of bij familie of kennissen
- Kinderen van verschillende vaders binnen het gezin

4.3 Persoonlijke-, persoons- en gedragskenmerken

Anders dan bij de gezinssituatie is het geven van een *overall* beeld van de persoonlijkheids-, persoons- en gedragskenmerken van de harde-kernjongeren minder eenvoudig. Systematische informatie over dit thema vinden we in de dossiers alleen terug bij jongeren waarvan in opdracht van het openbaar ministerie of de Raad voor de Kinderbescherming rapportages zijn gemaakt naar aanleiding van pedagogisch of psychologisch onderzoek¹⁴. Vanzelfsprekend doen ook andere sleutelinformanten¹⁵ uitspraken over de jongeren en hun persoonlijkheid, maar dat blijven subjectieve indrukken van ervaringsdeskundigen. Het beeld dat op basis van de diverse bronnen naar voren komt van de harde-kernjongeren ziet er als volgt uit.

Uit de informatie – veelal indirect afkomstig van de moeders – over de harde-kernjongeren blijkt dat het gedrag van deze kinderen van jongs af aan¹⁶ te typeren is met de volgende omschrijvingen: ze zijn druk, onrustig, lastig en impulsief, het is moeilijk om ze te corrigeren, ze volgen heel nadrukkelijk de eigen (directe) behoefte en in veel gevallen is er sprake van regelovertrekend gedrag thuis¹⁷. Uit andere bronnen blijkt dat ze vanaf jonge leeftijd op school klasgenoten pesten of agressief zijn ten opzichte van leeftijdgenoten en leerkrachten.

12] Voor de duidelijkheid, de hiernavolgende lijst is op basis van – weliswaar een uitgebreid – exploratief onderzoek samengesteld en niet op basis van harde statistische gegevens uit representatief steekproefonderzoek.

13] Veel dient hier gelezen te worden als ten minste voorkomend in meer dan de helft van de dossiers.

14] Dit is in 24 van de 27 cases het geval.

15] Te denken valt aan onderwijzend personeel, maatschappelijk werkers, gezinsvoogden en jeugd-rechercheurs.

16] Het gaat dan om de baby- en peutersleeftijd (0-3 jaar) en het jonge kind (4-7 jaar).

17] Te denken valt bijvoorbeeld aan het meenemen van geld uit de portemonnee van de ouders.

Ook in de psychologische en pedagogische onderzoeken is er een groot aantal kenmerken dat bij het leeuwendeel van de harde-kernjongeren terug te vinden is. Het betreft dan kenmerken die vastgesteld worden tussen het 7de en 14de levensjaar (het schoolkind en de puber). In de rapportages gaat het om kenmerken als: weinig evenwichtig, snel gefrustreerd of geïrriteerd, snel driftig en/of agressief, vertonen van bravouregedrag, durf, erg gericht zijn op het zoeken van spanning en sensatie¹⁸, weinig discipline, weinig integratie, onverschillig, onverantwoordelijk, eigenzinnig en koppig, leugenachtig of oneerlijk, besluiteloos, het zich onttrekken aan moeilijke keuzes en gericht op primaire lust- en/of driftbevrediging. Het valt op dat veel jongeren op jonge leeftijd seksuele ervaringen hebben. Soms is er sprake van ongewilde seksuele ervaringen (meisjes die oudere vrienden hebben en onder druk seks hebben), bij de jongens daarentegen is veelal sprake van seksuele promiscuïteit¹⁹. Tot slot is er in deze levensfase (7-14) – en soms al eerder – bij veel jongeren sprake van weglopen van huis.

In veel rapportages wordt gemeld dat veel jongeren concentratieproblemen hebben en matig intelligent zijn (Het merendeel van de geteste jongeren heeft een IQ-score tussen de 70-90)²⁰. Dit laatste komt ook naar voren uit diverse interviews met ervaringsdeskundigen. De term ‘zwak begaafd’ wordt door velen van hen gebezigd, als ze een indruk willen geven van de capaciteiten van een jongere. Het is overigens wel opvallend dat zowel de psychologische onderzoeken als de ervaringsdeskundigen regelmatig melding maken van het feit dat de jongeren sociaal gezien wel slim of sluw zijn. Er is dus een verschil tussen de kennis en schoolse intelligentie enerzijds en de

sociale intelligentie anderzijds. Veel jongeren zijn behoorlijk *streetwise* of anders geformuleerd er is sprake van ‘overlevings-slimheid’.

Een ander opvallend kenmerk dat uit de dossiers naar voren komt, is dat er sprake is van een zorgwekkende sociale en emotionele ontwikkeling. Dit uit zich bijvoorbeeld erin dat ze zich moeilijk binden of hechten aan anderen en weinig vertrouwen hebben in anderen. Ook is er veelal sprake van een onvolledige of gebrekkige gewetensfunctie, of zoals ervaringsdeskundigen de reactie van de jongeren op ernstige misdrijven omschrijven: “Het laat ze koud, het doet ze niets of ze zijn kil.” Typerend voor de gebrekkige gewetensfunctie is bijvoorbeeld dat een aantal jongeren wreed is tegenover dieren. Voorts is het opvallend dat er van veel jongeren wordt gemeld dat ze egocentrisch zijn en dat de mogelijkheden en verwachtingen van de persoon niet in overeenstemming zijn met de realiteit. Tot slot valt het op dat veel jongeren zelf slachtofferervaringen hebben. Het gaat dan om seksueel misbruik (vooral meisjes), lichamelijk geweld of geestelijke verwaarlozing.

Op basis van de dossiers van de harde-kernjongeren is er een aantal persoonlijkheids-, persoons- en gedragsindicatoren aan te geven die een signaalwaarde hebben, omdat ze in veel dossiers voorkomen²¹:

- Afwijzend en/of opstandig gedrag
- Regel- en normoverschrijdend gedrag dat ongewoon is voor de leeftijd (aanhoudend antisociaal gedrag)
- Laag IQ
- Concentratieproblemen
- Eigen slachtofferschap (lichamelijk, seksueel of psychisch)

18] Dit uit zich bijvoorbeeld in wetsovertredende gedragingen en riskante gewoonten – zoals roken, drugs- en alcoholgebruik en gokgedrag – op jonge leeftijd.

19] Seksuele activiteit op jonge leeftijd met verschillende partners.

20] In een zeer klein aantal gevallen wordt op deze jonge leeftijd al gesproken over jongeren die licht verminderd toerekeningsvatbaar zijn of een psychopatisch karakter hebben.

21] Veel dient hier gelezen te worden als ten minste voorkomend in meer dan de helft van de dossiers.

- Agressief, onder andere tegen leeftijds-genoten
- Regelovertredend gedrag thuis
- Riskante gewoonten op jonge leeftijd (drugs, alcohol, gokken)
- Wegloop- en zwerfgedrag
- Lastig
- Jeugdige seksuele ervaringen en/of seksueel promiscue

4.4 Politie- en justitiecontacten

Uit de dossiers van de harde-kernjongeren blijkt dat de gemiddelde leeftijd van het eerste geregistreerde politiecontact rond de 10 jaar ligt²². Voor een belangrijk deel hebben de registraties betrekking op strafbare feiten. Er is daarnaast ook sprake van registraties wegens het van huis weglopen van jongeren en/of wegens slachtoffer-schap (geestelijke of lichamelijke verwaarlozing dan wel mishandeling door de ouders, of – bij de meisjes – seksuele mishandeling). Het is opvallend dat de harde-kernjongeren in dit onderzoek in hun kindertijd eigenlijk al op jonge leeftijd in beeld zijn bij de politie. In die gevallen dat er sprake is van gezinsproblematiek (verwaarlozing, mishandeling) worden in verreweg de meeste gevallen de Raad voor de Kinderbescherming en Jeugdbescherming en Jeugdhulpverlening ingeschakeld.

Uit onderzoek naar criminele carrières van jongens²³ blijkt dat met name jongens die carrière maken in de criminaliteit (de harde kern) zeer jong, op 6- à 7-jarige leeftijd, hun eerste niet-geregistreerde delict plegen²⁴. In onze dossiers wordt dat beeld bevestigd en zelfs versterkt, want zelfs uit de registraties bij de politie blijkt dat harde-kernjongeren op jeugdige leeftijd (ruim onder de 12 jaar) crimineel actief zijn. Dit is een bevestiging van de stelling

dat criminaliteit op jeugdige leeftijd (kinderdelinquentie) een belangrijk signaal is voor de ontwikkeling van ernstige criminele carrières.

Op zich is het opvallend dat kinderen vanwege delictsgedrag geregistreerd staan bij de politie. Het is namelijk een bekend gegeven dat de geregistreerde criminaliteitscijfers over het algemeen slechts inzicht geven in een beperkt deel van de werkelijke criminaliteit (er is sprake van een *dark-number*). Dit is nog meer het geval als het gaat om relatief lichte delicten of delicten die gepleegd worden door jongeren, laat staan door jongeren van 12 jaar of jonger. Het zoekgedrag van de politie en de prioriteitsstelling van de politie ligt veelal niet bij relatief licht delictsgedrag van kinderen. Hier zou met de nodige voorzichtigheid uit afgeleid mogen worden dat jongeren die – onder 12 jaar – voor het plegen van een of meerdere delicten bij de politie bekend zijn in werkelijkheid crimineel veel actiever zijn. Een vermoeden overigens dat door de politie bevestigd wordt.

Ten aanzien van het delictsgedrag – onder twaalf, maar ook daarna – van de harde kern valt op dat er eigenlijk altijd sprake is van leeftijdsongewoon delictsgedrag. Er is nadrukkelijk sprake van een discrepantie tussen de leeftijd van de dader en de ernst van het delict²⁵. Voorbeelden zijn auto-diefstal, geweldsmisdrijven, diefstal uit winkels van dure goederen en bromfiets-diefstal gepleegd in de levensfase van 8 tot 14 jaar. Het merendeel van de harde-kernjongeren pleegt rond het veertiende levensjaar zeer volwassen en ernstige delicten en daarnaast zijn het – alleen al afgaande op de geregistreerde delicten – crimineel zeer actieve daders.

22] Het gezin of de gezinsleden zijn veelal al op jeugdige leeftijd van de jongere in beeld bij de politie of andere instellingen.

23] H.B. Ferwerda (1992).

24] Het betreft 22 jongens met een ernstig crimineel carrièrepatroon.

25] Hierbij wordt impliciet uitgegaan dat het redelijk normaal is dat een jongere van 14 jaar zich schuldig maakt aan winkeldiefstal of vandalisme en een 22-jarige zich bijvoorbeeld schuldig maakt aan een geweldsmisdrijf of een woninginbraak.

Zoals gezegd zijn de jongeren voor hun twaalfde in beeld bij de politie wegens hetzij delictsgedrag hetzij ander problematisch gedrag (op gezinsniveau). Bij het wetsovertredend gedrag wordt er door de politie geregistreerd, waarbij de zin “Gezien leeftijd verdachte geen proces-verbaal” op ons netvlies ingebrand staat. Het feit dat de politie deze gedragingen en ook ander problematisch (gezins)gedrag vastlegt, is overigens zeer belangrijk. Zij neemt heel vaak het initiatief om de Raad voor de Kinderbescherming in te lichten. Het grootste deel van de jongeren is dan ook al vroeg bekend bij de Raad voor de Kinderbescherming en in 18 van de 27 cases wordt een jongere onder toezicht gesteld. Dit is een van de weinige maatregelen die de kinderrechter – zeker op jonge leeftijd van kinderen – ter beschikking staat.

Uit de dossiers blijkt dat een ondertoezichtstelling (OTS) heel vaak geen maatregel op maat is, maar een maatregel die voorhanden is. De OTS is eigenlijk nooit de start van een succesvol vervolgtraject. Allereerst worden OTS-en bijna zonder uitzondering jaar in jaar uit verlengd tot aan de strafrechtelijk meerderjarige leeftijd van achttien. OTS-en die afgebroken worden, worden dat niet omdat er succes geboekt wordt, maar omdat er sprake is van onwerkbaar situaties tussen gezinsvoogden en hulpverleners enerzijds en ouders en kinderen anderzijds. Een andere opvallend punt dat uit de dossiers naar voren komt is het grote aantal wisselingen van gezinsvoogden binnen een OTS. Hiervan is overigens niet in alle gevallen vast te stellen of die wisselingen altijd te maken hebben met onwerkbaar situaties²⁶. Uit een aantal dossiers is bekend dat er ook wisselingen plaatsvinden vanwege ziekte van de voogd.

Vanzelfsprekend komen praktisch alle jongeren na hun twaalfde (ze zijn dan strafrechtelijk minderjarig) op enig moment in aanraking met justitie (de kinderrechter). Bij hun eerste rechtszitting (op basis van een of meerdere opgemaakte processen-verbaal na hun twaalfde) hebben de meeste jongeren al een flinke criminele carrière achter de rug. De eerste sanctie is gezien de criminele loopbaan en de ernst daarvan, objectief gezien en zeker vanuit het perspectief van de jongere bijna altijd licht (berisping, voorwaardelijke tuchtschoolstraffen of alternatieve sancties). Daarnaast – en dit is bij uitstek bij jongeren funest zo blijkt uit de literatuur – is de periode tussen het gepleegde delict en de justitiële reactie veelal bijzonder groot (zie ter illustratie de cases van Linda en Davie). Als er al een intentie is van een pedagogisch corrigerend effect door een sanctie, dan wordt dat door die lange periode bijna zeker teniet gedaan.

Met het ouder worden van de jongeren blijven ze eigenlijk allemaal in contact komen met justitie. De straffen worden zwaarder – zoals onvoorwaardelijke tuchtschoolstraf, jeugdgevangenis en buitengewone behandeling (TBS voor de jeugd) – maar dergelijke sancties worden door de jongeren ingecalculiseerd als bedrijfsrisico.

We besluiten deze paragraaf met een algemeen beeld anno 1996 van de 27 cases. Bij de jongens ziet dit er als volgt uit: *Case 1* (Davie) is op dit moment 21 jaar. Zijn zelfstandig wonen is mislukt en hij is te typeren als een criminele zwerver. Hij woont overal en nergens, gebruikt veel softdrugs en komt zeer regelmatig met de politie in aanraking wegens allerlei vormen van diefstal en een incidentele mishandeling. Op gezette tijden krijgt hij een straf opgelegd door de rechter.

26] Het feit dat er vaak sprake is van onwerkbaar situaties of veel wisselingen van gezinsvoogden heeft naar ons idee ook alles te maken met het feit dat veel gezinnen een ‘overdosis’ aan hulpverlening toegediend hebben gekregen, waardoor het vertrouwen in hulpverlening in het algemeen laag is en men er weinig van verwacht.

Case 2 is bijna 18 jaar en zit momenteel een tuchtschoolstraf uit wegens meerdere vermogens- en geweldsdelicten.

Case 3 is 21 jaar en de rechterhand van zijn eveneens ernstig criminele broer. Op dit moment zit hij wegens drugsdelicten (handel) een aantal maanden in detentie.

Case 4 en 5: deze twee broertjes zijn nu 14 en 15 jaar en (waarschijnlijk) verblijven beide jongens in het buitenland.

Case 6 is 24 jaar, heeft net drie jaar in het buitenland in een gevangenis gezeten wegens een overval en maakt zich momenteel met enige regelmaat schuldig aan valsheid in geschrifte en fraude. Hij woont samen met een oudere vrouw, die in een grijs verleden als prostituee gewerkt heeft.

Case 7 is 22 jaar, maakt zich zo af en toe schuldig aan vermogensdelicten (autodiefstal en inbraak). Hij heeft een tijdje werk gehad, maar is die baan kwijtgeraakt, omdat hij niet op tijd kan komen. Hij heeft veel schulden.

Case 8 is 19 jaar en leidt een zwervend bestaan als harddrugsgebruiker.

Case 9 is 18 jaar en heeft de afgelopen jaren in een jongensinternaat gewoond. Hij is soms nog crimineel actief (geweldzaken), maar vooral geobsedeerd door wapens (messen). Hij probeert zelfstandig te wonen.

Case 10 is 20 jaar en heeft recent wegens zware vermogensdelicten in detentie gezeten. Hij wordt door de politie getypeerd als een “domme” vermogensdelinquent.

Case 11 is 14 jaar en crimineel op alle fronten zeer actief. Hij is nu reeds te typeren al een zeer ernstige delinquent.

Case 12 is 22 jaar en een zeer zware en actieve vermogensdelinquent (inbraak, autodiefstal) die frequent in detentie zit.

Case 13 is 20 jaar en ‘werkzaam’ in de onderwereld (dealen, pooieren en zware vermogensmisdrijven).

Case 14 is 22 jaar en een actieve vermogenscrimineel (inbraak, heling). Daarnaast is hij ook betrokken bij de handel in harddrugs.

Case 15 is nu 26 jaar, maar lijkt momenteel van de aardbodem verdwenen te zijn, waardoor we van hem geen beeld kunnen geven.

Case 16 is 23 jaar en heeft de afgelopen periode in detentie gezeten wegens vermogensmisdrijven. Hij woont samen met een vriendin bij zijn ouders.

Case 17 is 20 jaar en heeft jaren in jongensinternaten gewoond. Omdat hij zwak begaafd is, woont hij in een tehuis.

Case 18 is 21 jaar en te typeren als een actieve inbreker.

Case 19 is 16 jaar en leidt een zwervend bestaan. Hij maakt zich regelmatig schuldig aan vermogens- en geweldsmisdrijven. De hulpverlening probeert hem in een voortraject voor beroepsonderwijs te krijgen.

Case 20 is 20 jaar en komt bijna maandelijks in aanraking met de politie wegens gewelds- en vermogensmisdrijven en zit regelmatig in detentie.

Case 21 is 15 jaar, woont thuis en gaat zeer onregelmatig naar school (VSO). Hij is crimineel zeer actief (brandstichting, gewelds- en vermogensmisdrijven).

Case 22 is nu 26 jaar, pleegt weliswaar misdrijven, maar het vermoeden bestaat dat hij een van de hele grote jongens is in de lokale drugshandel.

De meisjes zijn op dit moment eigenlijk niet te typeren als ernstig crimineel. Op individueel niveau ziet het beeld er anno 1996 als volgt uit:

Case 23 is 21 jaar oud. Ze is werkzaam in de prostitutie (onder andere via een escortservice bureau) en kenmerkt zich daarnaast door zeer problematische relaties

met mannen. Ze komt nog wel in aanraking met de politie, maar dan doet ze bijna zonder uitzondering aangifte van mishandeling.

Case 24 is 22 jaar oud (Linda). Ze is getrouwd en heeft een baby. Er zijn contacten met Kinderbescherming en Jeugdhulpverlening, maar hoe het verder met haar en haar gezin gaat weten we niet.

Case 25 is 19 jaar oud. Ze maakt zich schuldig aan geweldsmisdrijven en dealt daarnaast in harddrugs.

Case 26 is 18 jaar, woont nog thuis, maar loopt ook veel weg wegens problemen thuis. Zij is nog in beeld bij de politie wegens geweldplegingen en haar rol in het aanzetten van andere vrouwen tot prostitutie.

Case 27 is 18 jaar. Een vaste woonplek heeft ze niet, want op gezette tijden heeft ze thuis problemen (seksuele mishandeling door vader) en dan gaat ze tijdelijk elders wonen. Ze gebruikt behoorlijk frequent softdrugs en daarnaast gebruikt ze in bepaalde perioden ook harddrugs (pillen). Op dit moment heeft ze een vriend, maar die zit vanwege diverse diefstallen vast. Als hij vrijkomt, willen ze gaan samenwonen.

Op basis van de dossiers van de harde-kernjongeren met betrekking tot politie- en justitiecontacten is er een aantal indicatoren aan te geven die een signaalwaarde hebben, omdat ze in veel dossiers voorkomen²⁷:

- Delinquent gedrag op jeugdige leeftijd
- Leeftijdsongewoon delictsgedrag
- Hoge delictsfrequentie
- Kinderbeschermingscontacten (OTS)
- Justitiële documentatie

27] Veel dient hier gelezen te worden als ten minste voorkomend in meer dan de helft van de dossiers.

4.5 School

De schooltijd van de harde-kernjongeren is bijna zonder uitzondering in diverse opzichten te typeren als problematisch. Sommige kinderen die pas drie tot vier weken op de kleuterschool zitten, vertonen dusdanig opvallend gedrag dat er met de ouders overlegd wordt over de beïnvloeding van het gedrag. Vaak is dit overleg erg moeizaam. Het werkelijk extreme gedrag van een kind kan ertoe leiden dat een leerkracht binnen drie weken wanhopig is, omdat hij/zij absoluut niets met het kind kan beginnen omdat het niet te beïnvloeden is. Zulke kinderen zijn gewend te doen of te pakken wat hun invalt. De leerkracht krijgt ook geen contact met het kind. Zelfs voor het speciaal onderwijs is het moeilijk bij zulke kinderen om een vorm van contact te krijgen.

Deze jongeren manifesteren zich al in de eerste leerjaren van de basisschool in negatieve zin. Ze zijn lastig en onrustig in de klas en hebben al op jonge leeftijd aanvaringen met medeleerlingen, wat zich uit in agressief gedrag, ze zijn ordeverstoorders, ze zijn niet makkelijk te lijmen en ze hebben geen rust (kunnen niet afwachten). Behalve van gedragsproblemen op school is er bij veel jongeren ook sprake van leerproblemen (slechte schoolprestaties en zitten blijven). 23 van de 27 jongeren komen al vrij snel in hun schoolloopbaan (meestal na diverse wisselingen van school) in het speciaal onderwijs terecht (ZMOK, ZMLK en VSO). Eenmaal daar beland wordt het voor veel jongeren een kwestie van de tijd uitzitten. De rest van de schoolloopbaan kenmerkt zich dan vaak door problemen op school met zowel medeleerlingen als onderwijzend personeel, veelvuldig spijbelen, contacten met de leerplichtambtenaar, wisselingen van

schooltype en uiteindelijk voor veel jongeren voortijdig schoolverlaten.

Toch lijkt het erop dat veel jongeren binnen het speciaal onderwijs wel op hun plaats zijn. Als ouders het gedrag van hun kind zelf als een probleem ervaren, kan het onderwijs nog invloed uitoefenen op het gezin, bijvoorbeeld door middel van interventies. Bovendien kunnen problemen die in de opvoeding ontstaan zijn als gevolg van uitglijdgers op andere scholen, voor een deel opgelost worden door het speciale onderwijs. Er ontstaat meer rust en de benadering van de leerlingen (en ouders) is veel intensiever. Dit blijkt ook uit het feit dat de docenten op het speciaal onderwijs veel weten over de jongeren. Ze hebben heel vaak meer inzicht in de feitelijke gang van zaken bij het kind thuis, in wat het kind in de vrije tijd doet en in de ontwikkeling van het kind dan menig hulpverlener of politie-ambtenaar.

Het speciaal onderwijs wordt door ouders vaak als een veilige haven beschouwd. De ouders hebben overigens ook een belang bij de school, al was het alleen maar omdat de kinderen van de straat af zijn en niet steeds thuis rondhangen. Hierdoor kan de school ook dingen vragen die minder leuk zijn. Andere instellingen staan veel verder van het gezin af. Het onderwijs heeft in dezen toch ook een heel lastige, tegenstrijdige positie. De school moet ook niet te veel vragen of zich te veel bemoeien met het kind en gezin, dat werkt averechts. Kleine interventies bij triviale problemen leveren veel krediet op. Het krediet levert het recht op om er iets voor in ruil te vragen (gedragsaanpassing). Het is opvallend dat de ouders het belangrijk vinden dat de kinderen op school zitten, maar van onderwijsondersteuning is jammer genoeg nauwelijks sprake (helpen bij schoolwerk

of stimulerend zijn). Dit laatste heeft alles te maken met hetzij onmacht van de ouders, of soms onverschilligheid.

Volgens de docenten werkzaam in het speciaal onderwijs treft men bij de kinderen ook ADHD-achtige verschijnselen aan. Kenmerken zijn slechte concentratie, slecht luisteren en impulsiviteit. In combinatie met een zwak pedagogisch klimaat leidt dit snel tot ontsporingen, volgens leerkrachten. Meisjes zijn binnen het speciaal onderwijs iets makkelijker. Het verschil tussen jongens en meisjes is dat meisjes vaker thuis blijven en eerder een deal met moeder sluiten waar een win-win situatie gecreëerd wordt. Jongens zijn eerder opgewonden, gaan er harder tegen in. Ze gaan er vaker buiten op uit. Ook wordt tegen meisjes wat toleranter aangekeken, bijvoorbeeld met betrekking tot school. Er zijn minder verwachtingen over de carrière. De problematiek van de meisjes die binnenkomen, is overigens vaak wel zwaarder (veelvuldig seksueel misbruik). Hun agressie is ook meer naar binnen gekeerd. Jongens slaan makkelijker.

De visie van het speciaal onderwijs is dat de kinderen een positief gevoel over zichzelf moeten opbouwen. Als dat lukt, heb je meer in huis om je eigen pad te kiezen. Wat dat pad zal zijn, daar heeft het onderwijs geen grip op. Wel geeft men vanuit het onderwijs aan dat de problemen bijna altijd veel breder liggen dan het kind zelf. Eigenlijk zou men het hele gezin moeten aanpakken om werkelijk iets te bereiken.

Op basis van de dossiers van de harderkernjongeren is er een aantal schoolindicators aan te geven die een signaalwaarde hebben, omdat ze in veel dossiers voorkomen²⁸:

28] Veel dient hier gelezen te worden als ten minste voorkomend in meer dan de helft van de dossiers.

- Afwijkend gedrag in de klas en op school (gedragsproblemen)
- Slechte schoolprestaties (leerproblemen)
- Participatie speciaal onderwijs
- Spijbelen
- Veel schoolwisselingen
- Geringe onderwijsondersteuning en -stimulering door de ouders

4.6 Vrije tijd en peergroup

De vrije-tijdsbesteding is in een notedop te omschrijven als arm en weinig gevarieerd, waarbij rondhangen vanaf de kinderleeftijd de belangrijkste vorm van tijdverdrijf is. In paragraaf 4.2 werd al aangegeven dat de jongeren worden ‘opgevoed door de straat’ en dit uit zich bij de vrije-tijdsbesteding in rondhanggedrag in de buurt of wijk. Het feit dat de jongeren rondhangen heeft alles te maken met het gebrek aan aanbod op buurtniveau (buurtcentra richten zich niet op deze doelgroep), het feit dat deze jongeren – op een uitzondering na – geen lid zijn van een sport- of vrijetijdsvereniging, en niet in de laatste plaats dat de jongeren dit bij gebrek aan andere mogelijkheden zelf de meest aangename vorm van tijdverdrijf vinden. Elkaar ontmoeten of rondhangen op het pleintje of het veldje is een dagelijks terugkerend fenomeen. Op straat wordt gerookt (en geblowd), gedold en worden plannen gemaakt.

De jongeren hangen voornamelijk rond met delinquente vrienden uit de buurt of met eveneens delinquente jongeren die ze kennen van school. De netwerken van echte vrienden en criminele vrienden zijn door de jaren heen overigens niet erg groot. In politieregistraties duiken door de jaren heen rondom individuele hardkernjongeren telkens weer dezelfde namen op. Het komt overigens ook veelvuldig

voor dat bepaalde (leden van) families jarenlang een vriendschapsband hebben. Ditzelfde patroon is ook terug te vinden bij de relaties die de jongeren hebben. Vriendjes en vriendinnetjes komen over het algemeen uit een kleine kring bekenden. Jongeren spreken zelf al op jonge leeftijd (13 à 14 jaar) over vaste verkering, maar in de praktijk volgen relaties zich snel achter elkaar op, waarbij men regelmatig terugkeert bij een oude vriend of vriendin. Tot slot is het opvallend dat er bij de jongens en zeker bij de meisjes vaak al op jonge leeftijd (16 à 17 jaar) sprake is van (ongewild of ongewenst) ouderschap met alle problemen van dien (huisvesting, opvoeding, inkomen enzovoort). Een randgroepjongerenwerker zegt hierover: “Randgroepers hoeven maar naar elkaar te kijken en ze zijn al zwanger”.

Op basis van de dossiers van de hardkernjongeren is er een aantal vrijetijds- en *peergroup*-indicatoren aan te geven die een signaalwaarde hebben, omdat ze in veel dossiers voorkomen ²⁹:

- Rondhanggedrag
- Delinquente vrienden
- Arme vrijetijdsinvulling ■

29] Veel dient hier gelezen te worden als ten minste voorkomend in meer dan de helft van de dossiers.

Terugkijken en vooruitzien

In dit onderzoek wordt er van uitgegaan¹ dat er al op zeer jeugdige leeftijd (tussen de 0 en 12 jaar) signalen te vinden zijn die wijzen op de ontwikkeling van later ernstig crimineel gedrag. Inzicht in die signalen en vroegtijdige onderkenning van probleemgedrag bieden de mogelijkheid om in een vroeg stadium effectief te kunnen ingrijpen. Ook in een recent verschenen studie in opdracht van het ministerie van Justitie waarin Junger-Tas onder meer een overzicht geeft van een aantal behandelprogramma's voor het voorkómen van later ernstig crimineel gedrag, wordt gesteld dat preventie vele malen effectiever is dan repressie. De tijd lijkt nu rijp om ook preventiebeleid te ontwikkelen gericht op leef- en gezinsomstandigheden die een aanzienlijk risico in zich dragen voor toekomstig ernstig en langdurig crimineel gedrag².

In het kort is het hier beschreven onderzoek³ te typeren als een retrospectief onderzoek waar van 52 actief criminele jongeren op basis van diverse bronnen, casestudies zijn gemaakt vanaf de geboorte tot het 18de levensjaar. Nadat het verzamelen van gegevens voltooid was, zijn de cases op basis van het crimineel gedrag tussen het 17de en 18de levensjaar getypeerd als harde-kerndossier of niet harde-kerndossier. Op de uiteindelijk 27 harde-kerndossiers is de analyse naar de vroegtijdige⁴ onderkenning van toekomstig crimineel gedrag uitgevoerd.

De resultaten uit onderhavig onderzoek bieden de mogelijkheid om in een eerder stadium van de ontwikkeling van jongeren zicht te krijgen op jongeren met een verhoogd risico op toekomstig ernstig crimineel gedrag. Een dergelijk inzicht biedt de mogelijkheid om criminele carrières in een vroegtijdig stadium te onderbreken. Dit

vraagt waarschijnlijk wel om een intensieve bemoeienis op zeer jonge leeftijd. De belangrijkste impuls tot het denken over een dergelijke nieuwe vorm van criminaliteitspreventie is gegeven door de commissie-Van Montfrans⁵.

Dat een aanpak van jeugdcriminaliteit die zich kenmerkt door vroegtijdige onderkenning en vroegtijdige interventie vergaande consequenties heeft in zowel denken als handelen, wordt zeer treffend verwoord door de Belgische hoofddocent aan de School voor Criminologische Wetenschappen te Brussel, Kristine Kloeck: "Ik opteer resoluut voor preventie: het voorkomen van criminaliteit in een vroeg stadium van de probleemwording. Maar aangezien de middelen schaars zijn, vergt dit een radicale ommekeer: een groot deel van de mankracht en middelen die nu voor repressie worden ingezet – in het kader van het justitiële, het militaire en deels ook het verzorgings- en hulpverleningsapparaat – zouden in structureel-preventieve maatregelen moeten worden geïnvesteerd. Een pleidooi dus voor een globale sociale politiek in de basissectoren van de samenleving – huisvesting, onderwijs, tewerkstelling, cultuur, gezondheidszorg – gekoppeld aan welzijnsbeleid dat gestoeld is op positieve discriminatie van de meest kwetsbare en criminaliteitsgevoelige groepen."⁶

Met dit citaat is de toon voor dit laatste hoofdstuk gezet. Er wordt in dit hoofdstuk teruggekeken op de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek naar de signalen voor toekomstig crimineel gedrag. Ook wordt er vooruit gekeken. Wij zijn van mening dat de resultaten van het onderzoek voldoende aanleiding geven om – in het kader van een proefproject – vorm en inhoud te geven aan zowel de vroegtijdige signalering als de vroegtijdige interventie

1] Deze aanname is voornamelijk gebaseerd op buitenlands onderzoek (zie hoofdstuk 3).

2] Ministerie van Justitie (1996).

3] Zie voor een uitvoerige beschrijving van het onderzoek hoofdstuk 2.

4] Het betreft het in kaart brengen van indicatoren tussen 0 en 12 jaar.

5] *Met de neus op de feiten. Aanpak Jeugdcriminaliteit*, 1994.

6] K. Kloeck (1994).

van later aanhoudend delinquent gedrag. Voorts zijn wij van mening dat de onderzoeksbevindingen op een aantal onderdelen voeding kunnen geven aan beleidsaanbevelingen voor de aanpak van jeugdcriminaliteit.

5.1 Het onderzoek

Met name de Engelstalige literatuur biedt vanuit de ontwikkelingscriminologie en ontwikkelingspsychologie inzicht in factoren of indicatoren die bij jonge kinderen aangetroffen worden en die een goede voorspeller zijn voor later ernstig crimineel gedrag. Naast het feit dat afwijkend, antisociaal en delinquent gedrag op zeer jonge leeftijd goede voorspellers zijn voor later ernstig crimineel gedrag, levert de buitenlandse literatuur ook een scala aan indicatoren op individueel kindniveau, op gezinsniveau en op omgevingsniveau.

Vanzelfsprekend heeft de buitenlandse literatuur over vroegtijdige onderkenning van probleemgedrag een belangrijke rol gespeeld in onderhavig Nederlands veldonderzoek. De voorspellende factoren die uit de literatuur naar voren zijn gekomen, hebben allereerst de zoekrichting bepaald bij de dataverzameling. In de analysefase zijn de literatuurfactoren vervolgens gebruikt als analysekader bij het interpreteren van de dossiers. Toch is er ook een belangrijk verschil tussen het buitenlandse en het Nederlandse onderzoek. Het buitenlandse onderzoek (zie hoofdstuk 3) bestaat vooral uit grootschalig, prospectief enquête-onderzoek terwijl dit onderzoek, retrospectief, exploratief en kwalitatief van karakter is. De dataverzameling heeft plaatsgevonden op het niveau van een groot aantal instanties die vroeg of laat met de doelgroep (harde-kernjongeren) in aanraking komen ⁷.

De zoektocht naar informatie bij instanties heeft één zeer belangrijk voordeel, namelijk dat de informatie die in het onderzoek verzameld is op het niveau van instanties in ieder geval reeds beschikbaar is. Dit klinkt cryptisch maar is zeer essentieel in het kader van een pragmatische visie op een eventueel op te zetten proefproject voor vroegtijdige signalering en interventie. De oplettende lezer zal gesignaleerd hebben dat de lijst met voorspellende factoren die op basis van het onderzoek is samengesteld, veel minder uitgebreid is dan de lijst met factoren die uit de literatuur naar voren komt. Dit is een terechte constatering die voortvloeit uit het feit dat in het onderzoek slechts die factoren benoemd zijn, die in ten minste de helft van de dossiers naar voren komen. Anders gezegd: de uiteindelijke lijst met factoren is een bruikbare lijst, omdat er over deze factoren door instanties die zich met jongeren tot 12 jaar bezighouden, informatie bijgehouden wordt.

Een voorbeeld ter illustratie. Leugenachtig gedrag wordt in de literatuur meerdere malen genoemd als een voorspellende factor voor later delinquent gedrag. Aan deze specifieke factor wordt door de door ons geraadpleegde bronnen nauwelijks tot geen aandacht besteed, waardoor de factor 'leugenachtig gedrag' niet op onze lijst met voorspellende factoren is terug te vinden. Kennelijk houden instanties in ons land (zoals politie, justitie en de Raad voor de Kinderbescherming) geen systematische registratie bij van deze gedragsuiting, of – aannemelijker – is dit type gedrag voor dergelijke instanties niet te signaleren.

Het onderhavige onderzoek heeft overigens ook één belangrijk nadeel en dat is de kleinschaligheid van het onderzoek. Weliswaar is er een groot aantal bronnen

7] Het betreft de volgende bronnen: dossiers van de afdeling Jeugd- en Zedenzaken van de voormalige gemeentepolitie, bevolkingsregister van de gemeente, dagrapporten van de politie, HKS bij de politie, gezinsdossiers bij Jeugd- en Zedenzaken, interviews met jeugdonderzoekers, maatschappelijk werk bij de politie, gebiedsagenten, drugs- en prostitutieonderzoekers, dossiers bij het openbaar ministerie, Compas bij het openbaar ministerie, dossiers bij de Raad voor de Kinderbescherming, dossiers bij Jeugdbescherming en Jeugdhulpverlening, interviews met medewerkers uit het speciaal onderwijs, school maatschappelijk werk, hulpverleners en jongerenwerkers.

uitvoerig geraadpleegd en is er veel zorg besteed aan de selectie van indicatoren en signalen, het onderzoek blijft kwalitatief en exploratief van aard. Het zou dan ook absoluut aanbeveling verdienen om de lijst met indicatoren (signalen) te toetsen in grootschalig kwantitatief onderzoek. Dit dient onder meer te gebeuren om de individuele signalen een ‘gewicht’ te kunnen geven. Uit het onderzoek blijkt namelijk dat niet één signaal op zich, maar de combinatie van meerdere signalen de kans verhoogt op ernstig crimineel gedrag op latere leeftijd.

Voorts dient vermeld te worden dat dit onderzoek zich niet richt op het in kaart brengen van de hoeveelheid jongeren die voor hun twaalfde probleemgedrag, waaronder delictsgedrag, vertonen⁸. Dit exploratieve onderzoek wil enerzijds inzicht geven in risicofactoren op jonge leeftijd die mogelijk van belang zijn voor later aanhoudend crimineel gedrag en anderzijds vorm en inhoud geven aan vroegtijdige signalering en interveniëring met als doel het in de kiem smoren van ernstige criminële carrières.

5.2 De onderzoeksgroep

In de vorige paragraaf is reeds gewezen op de kleinschaligheid van het onderzoek. In totaal is er voor 52 crimineel actieve jongeren een uitgebreid bronnenonderzoek uitgevoerd. De kleinschaligheid van het onderzoek heeft vanzelfsprekend ook consequenties voor de interpretatie van de resultaten. De belangrijkste consequentie is dat er in dit onderzoek geen uitspraken worden gedaan op geslachtsniveau dan wel naar etniciteit.

Het zal de lezer van hoofdstuk 4 niet ontgaan zijn dat de onderzoeksgroep

(bestaande uit 27 jongeren) geen doorsnee groep jongeren is. Het zijn namelijk harde-kernjongeren die én crimineel zeer actief zijn én zich – zeker in relatie tot hun leeftijd – schuldig maken aan ernstige vormen van criminaliteit. Hun levenslopen zijn opmerkelijk en in veel gevallen, voor een buitenstaander, een droevige aaneenschakeling van negatieve ervaringen en gebeurtenissen. Bovendien groeien de jongeren op in achterstandsbuurten en is de gezinssituatie aan te duiden als instabiel en problematisch. In de literatuur is dit type jongeren wel eens omschreven als maatschappelijk kwetsbaar⁹, waar de volgende beschrijving bij past:

“Maatschappelijk kwetsbaar is diegene die in contact met maatschappelijke instellingen telkens weer te maken krijgt met de controlerende en sanctionerende aspecten ervan en minder geniet van het positieve aanbod.”

Maatschappelijke kwetsbaarheid begint bij een slechte startpositie in de maatschappij. Deze wordt gevoed door gezinskenmerken als de materiële omstandigheden van het gezin, de samenstelling van het gezin, de gezagsrelaties tussen ouders en kinderen, taalmodellen, basiswaarden en algemene opvoedingsvoorwaarden. Daarnaast staat in de definitie van maatschappelijke kwetsbaarheid het interactieaspect tussen jongeren (en hun ouders) en maatschappelijke instanties centraal. Met name de culturele kloof tussen maatschappelijk kwetsbaren en instanties kan er toe leiden dat jongeren minder van het positieve aanbod genieten en juist meer met de controlerende en sanctionerende aspecten van instellingen worden geconfronteerd. Twee voorbeelden om dit te illustreren:

1 De hulpverlening aan jongeren, die de laatste decennia enorm is uitgebreid,

8] Zie voor schattingen van de omvang de *Integrale Veiligheidsrapportage*, 1996.

9] Zie bijvoorbeeld: N. Vettenburg, L. Walgrave en J. van Kerckvoorde (1984); N. Vettenburg (1988 en 1989); K. van Limbergen en L. Walgrave (1988); H.B. Ferwerda (1989 en 1992); L. Walgrave (1989 en 1991); C.J.M. Schuyt (1995).

pakt niet voor alle jongeren uit lagere sociale klassen op eenzelfde manier uit. Sommigen worden enorm op weg geholpen, terwijl anderen daarentegen onvoldoende aansluiting kunnen vinden bij diverse hulpinstellingen. De interactie tussen jongere en jeugdhulpverleningsinstellingen is zelf een mogelijke bron van moeilijkheden. Denk aan het niet nakomen van afspraken van jongeren, omdat er vanuit de hulpverlening gedacht en gewerkt wordt vanuit een 'agendacultuur'¹⁰ of aan het formuleren van de eigen hulpvraag. De bestaande hulpverlening blijkt bij de gezinnen uit dit onderzoek vaak niet aan te sluiten.

- 2 Van onderwijs kan men de vruchten plukken mits men niet alleen over de capaciteiten beschikt, maar ook over de nodige culturele bagage¹¹. Onder dit laatste vallen ook zaken als een bepaalde vorm van taalbeheersing, het kunnen werken voor uitgestelde beloningen zoals een diploma, een bepaalde opstelling ten opzichte van leren, enzovoort. Leerlingen die deze culturele bagage niet van huis uit hebben meegekregen, leren minder goed en hebben meer kans problemen op school te krijgen. Op school wordt hierop vervolgens voornamelijk gereageerd met sancties. Dit heeft allerlei negatieve effecten voor bijvoorbeeld hun latere omgaan met de mogelijkheden die de arbeidsmarkt biedt en vervolgens voor het omgaan met bijvoorbeeld de sociale dienst¹². Met name aan de interactieproblemen die samenhangen met deze maatschappelijke kwetsbaarheid, wordt in de opzet van het proefproject extra aandacht besteed.

10] Zie: C.J.M. Schuyt (1995).

11] P. Bourdieu (1974).

12] Zie: H.B. Ferwerda (1992).

13] Te denken valt aan verwaarlozing van kinderen in het gezin, verslavingsgedrag van de ouders, weggelopen gedrag van kleine kinderen, schoolinformatie en gegevens met betrekking tot lichamelijke, geestelijke of seksuele mishandeling van het kind.

14] In sommige politieregio's is dit overigens al langer het geval.

15] We noemen hier slechts drie namen van politiefunctionarissen die op wijk- dan wel buurtniveau werken. In de praktijk zijn er echter nog meer.

16] In veel gevallen is er in de meeste regio's gelukkig nog wel ten minste één materiedeskundige waar men met vragen terecht kan.

5.3 De 12-minners

In het bronnenonderzoek is veel gebruik gemaakt van de (gezins)dossiers die aangelegd zijn door de afdeling Jeugd- en Zedenzaken van de voormalige gemeentepolitie. Deze rijke bron bestaat uit dossiers waarin zowel strafbare feiten zijn opgenomen, alsmede 'zachte informatie' over jongeren onder de twaalf jaar¹³. Het unieke van de dossiers is dat in veel gevallen de dossiervorming start op zeer jeugdige leeftijd van jongeren. In een groot aantal gevallen is er sprake van gezinsdossiers die, naast informatie over de ouder(s), ook informatie bevatten over het kind (vanaf de geboorte of net daarna).

Het blijkt dat anno 1996 in veel politieregio's dergelijke uitgebreide dossiers over minderjarigen en met name 12-minners niet (meer) voorhanden zijn¹⁴. Belangrijkste reden hiervoor is de reorganisatie bij de politie en de taakverschuiving die dat teweeg heeft gebracht. In veel regio's is de afdeling Jeugd- en Zedenzaken (bijna in haar geheel) teruggebracht tot een afdeling Zedenzaken en zijn de jeugdzaken voor een belangrijk deel neergelegd bij de wijkagent, gebiedsagent of netwerker¹⁵. Direct gevolg hiervan is dat er veel deskundigheid verloren is gegaan. Met name 'oude' jeugdzakenrechercheurs hebben een neus voor signalen, ook van kinderen onder de 12 jaar, en zien het belang in van het registreren van zowel zachte als harde informatie. De situatie anno 1996 is in veel politieregio's dat de taak weliswaar neergelegd is bij de wijkagent¹⁶, maar dat men is 'vergeten' om hem of haar ook uit te rusten met de nodige kennis en het juiste instrumentarium. Deskundigheidsbevordering lijkt dan ook zeer gewenst, met name op de volgende onderdelen.

- 1 Wijkagenten dienen het belang van de (preventieve) aandacht voor afwijkend gedrag bij jonge kinderen en hun ouders te onderkennen (legitimeringsvraagstuk). Dit lijkt een open deur, echter in de praktijk heeft jeugdcriminaliteit (laat staan aandacht voor 12-minners) geen hoge prioriteit in de gemiddelde politieregio. Een repressieve aanpak (boeven vangen) van ernstige vermogens- en geweldsdelicten, gepleegd door strafrechtelijk meerderjarigen, staat in de alledaagse politiepraktijk aanmerkelijk hoger op de prioriteitenlijst. Het moge duidelijk zijn dat dit onderzoek met name appelleert aan het belang van preventieve aandacht voor kinderdelinquentie en ander probleemgedrag in een zo vroeg mogelijk stadium. Preventie komt in onze optiek nadrukkelijk voor repressie.
- 2 Wijkagenten dienen op de hoogte te zijn van de kenmerken van signaalgedrag. Nadat voor wijkagenten de problematiek gelegitimeerd is, is de volgende stap wat nu onder signaalgedrag verstaan dient te worden. Op dit punt is dus deskundigheidsbevordering zeer gewenst. Vanzelfsprekend hoeven wijkagenten niet over de kennis te beschikken om alle signalen op hun waarde te schatten. Het gaat om de signalen die zij in het kader van hun functie kunnen onderkennen. Te denken valt bijvoorbeeld aan gezinsproblematiek, problematiek van de ouders, straatgedrag van jongeren en (leeftijdsongewoon) delictsgedrag.
- 3 De laatste stap bestaat eruit dat wijkagenten het belang inzien van en in de gelegenheid worden gesteld om systematisch informatie vast te leggen. Zoals eerder aangegeven zijn de dagrapporten

van Jeugd- en Zedenzaken een rijke en belangrijke bron geweest in dit onderzoek. Deze bron kan vanzelfsprekend ook van groot belang zijn – in combinatie met gegevens uit andere bronnen – in de beslissing om vroegtijdig te interveniëren.

Terwijl een aantal regio's de aandacht verlegt van een centrale afdeling Jeugdzaken naar de wijkagent, vinden in een aantal politieregio's op dit moment al weer tegenovergestelde bewegingen plaats. In dergelijke regio's worden de 'oude' jeugdzakenrechercheurs weer in ere hersteld en wordt de klok teruggedraaid of onderkent men het belang van het verbeteren bij de politie van de informatiepositie over jongeren. Zelf staan wij op het standpunt dat er sprake dient te zijn van een gecombineerde werkwijze: deskundige wijkagenten en een volwaardige, ondersteunende afdeling Jeugdzaken op centraal (regionaal) niveau.

5.4 Delictsgedrag van 12-minners

Zowel uit de literatuur als uit dit onderzoek blijkt dat jongeren die zich ontwikkelen tot harde-kernjongeren bijna zonder uitzondering voor hun twaalfde crimineel actief zijn. In algemene zin kan er op deze jonge leeftijd nog niet gesproken worden van ernstig crimineel gedrag, maar van leeftijdsongewoon delictsgedrag¹⁷. Er is dan weliswaar sprake van een strafbaar feit, echter onder de leeftijd van 12 jaar wordt er bij aanhouding door de politie geen proces-verbaal opgemaakt. Kinderen jonger dan 12 jaar die delicten plegen, kunnen strafrechtelijk niet vervolgd worden. Dit heeft alles te maken met de inhoud van het jeugdstrafrecht zoals wij dat in ons land kennen.

17] Denk aan een 8-jarige die zich schuldig maakt aan de diefstal uit een winkel van cassettebandjes of een CD.

In het Wetboek van Strafrecht staan bijzondere bepalingen – artikelen 77a t/m 77gg – die van toepassing zijn op de categorie personen op wie het jeugdstrafrecht van toepassing is (globaal de strafrechtelijk minderjarigen van 12 tot 18 jaar). Het jeugdstrafrecht is dus geen aparte wet, maar een serie wettelijke regelingen opgenomen in het algemene strafrecht. Onder 12 jaar is er geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid en is de jeugdige dus niet vervolgbaar. Met het toenemen van de leeftijd neemt de strafrechtelijke verantwoordelijkheid toe¹⁸.

Dit maakt dat we jongeren onder de 12 jaar niet tegenkomen in de statistieken van politie en justitie. Dat betekent overigens niet dat er door deze kinderen geen strafbare feiten worden gepleegd. Van der Laan schreef hier recent over dat op het moment dat strafbare feiten onder 12 jaar bekend worden, er in principe gemeld wordt aan de Raad voor de Kinderbescherming. Deze onderzoekt vervolgens of er eventueel via een civiele kindbeschermingsmaatregel moet worden ingegrepen, of anderszins – vrijwillige – hulpverlening dient te worden geboden. Uiteraard worden dergelijke meldingen wel door de Raad voor de Kinderbescherming geregistreerd, maar als klacht- of opvoedingszaak en niet als strafzaak¹⁹. In theorie klinkt dit goed, maar de praktijk is waarschijnlijk veel grilliger. Een dergelijke procedure vereist namelijk primair dat er bij de politie aandacht is voor delictsgedrag onder de 12 jaar. Er moet dan gemeld worden bij de Raad voor de Kinderbescherming en deze stelt vervolgens een onderzoek in.

Uit onderhavig onderzoek blijkt dat wanneer de politie aandacht besteedt aan delictsgedrag onder 12 jaar, dit gebeurt bij de afdeling Jeugd- en Zedenzaken. Men

registreert onder de 12 jaar, brengt de ouders op de hoogte, maar er wordt niet standaard – en zeker niet op één zaak – gemeld bij de Raad voor de Kinderbescherming. In de praktijk wordt er na recidive van delicten door een 12-minner een melding gedaan aan de Raad. Dergelijke meldingen worden overigens niet per definitie gehonoreerd met een onderzoek door de Raad. Onderzoeken worden in de praktijk veelal uitgevoerd, nadat er uit andere sectoren van de samenleving signalen binnenkomen (onderwijs, bureau vertrouwensarts, bureaus enzovoort). Op basis van dit onderzoek verdient het – gezien de signaalwaarde van delictsgedrag voor breder probleemgedrag van de jongere of het gezin – absoluut aanbeveling dat delicten gepleegd door 12-minners standaard en snel gemeld worden aan de Raad voor de Kinderbescherming en dat deze instantie ook standaard een gezinsonderzoek instelt. In de bredere opzet van het proefproject komen we hierop terug.

5.5 De reactie op delictsgedrag

In deze paragraaf wordt ingegaan op de civiel- en strafrechtelijke mogelijkheden die er bestaan om te reageren op delictsgedrag van kinderen tussen de 0 en 12 jaar²⁰ en jongeren tussen de 12 en 18 jaar. Na dit overzicht worden er, gebaseerd op de onderzoeksresultaten, enkele kanttekeningen gemaakt.

Voor jeugdigen beneden de 12 jaar zijn er drie civielrechtelijke maatregelen. “De staat is uiterst terughoudend met het ingrijpen in de opvoeding door ouders van hun kinderen. In noodsituaties moet er echter ingegrepen worden in het belang van het kind²¹”. In dit kader wordt er gesproken van de volgende kindbeschermingsmaatregelen:

18] Zie onder andere: M.J.C. Koens (1995); J.A.C. Bartels (1995) en M.C.E. van Gorkom (1996).

19] *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 34, 1995.

20] Het spreekt voor zich dat baby's en peuters geen delicten plegen. Toch is gekozen voor de leeftijds aanduiding 0-12 jaar, omdat het én moeilijk aan te geven is op welke leeftijd het jonge kind zich wel schuldig maakt aan het plegen van strafbare feiten én er tussen 0-12 jaar – op indicatie van de Raad voor de Kinderbescherming – maatregelen en vrijwillige hulpverlening mogelijk zijn op concreet delictsgedrag, op risicogedrag en in risicosituaties.

21] J. Jacobs (red., 1995).

- Ondertoezichtstelling (OTS, uitgesproken door de kinderrechter, uitgevoerd door de gezinsvoogdijvereniging)
- Ontheffing (uitgesproken door de rechtbank, uitgevoerd door de voogdijvereniging)
- Ontzetting (uitgesproken door de rechtbank, uitgevoerd door de voogdijvereniging)²².

Voorts is het mogelijk om vrijwillige (jeugd) hulpverlening aan te bieden.

Uit onderhavig onderzoek blijkt dat met name de OTS een veelvuldig toegepaste maatregel is. Vandaar dat we nader op deze civielrechtelijke maatregel ingaan. Er moet voor een OTS sprake zijn van ernstige bedreiging van de zedelijke of geestelijke belangen of de gezondheid van de minderjarige (Burgerlijk Wetboek art. 254 lid 1). Dit stelt de rechter vast op basis van schriftelijke rapportage, meestal van de Raad voor de Kinderbescherming. Bij de Raad voor de Kinderbescherming werkt men met de volgende richtlijnen om een OTS aan te vragen²³:

- Ontucht binnen het gezin, incest
- Ontucht met kinderen door derden, pedofilie niet in gezinsverband
- Schoolverzuim
- Klachten over verwaarlozing, slechte verzorging
- Klachten over mishandeling
- (Ernstige) psychiatrische problematiek van ouders
- Nacontacten vroeghulp, strafenquête
- Weglopen
- Verslavingsproblematiek
- Drugsbaby's
- Problemen met buitenlandse pleegkinderen
- Opvoedingsmoeilijkheden en gedragsproblemen

In de praktijk blijkt dat de meest voorkomende problemen bestaan uit: opvoedingsmoeilijkheden en gedragsproblemen, verwaarlozing en slechte verzorging, weglopen van huis, kindermishandeling, verslavingsproblematiek, strafbaar gedrag van kinderen en psychiatrische problematiek van ouders²⁴.

Per 1 november 1995 (de datum waarop de wetwijziging is ingegaan) is er een duidelijke scheiding van bevoegdheden tussen kinderrechter en gezinsvoogdij-instelling bij de maatregel van kinderbescherming OTS. Deze maatregel kan worden gevraagd, als er ernstige zorgen bestaan over de ontwikkeling van een kind. Bij het uitspreken van een OTS benoemt de kinderrechter een gezinsvoogdij-instelling die een gezinsvoogd aanwijst. Deze begeleidt het kind en helpt de ouders bij de opvoeding. De instelling staat bij de uitvoering van de OTS niet langer onder directe leiding van de kinderrechter, maar is zelf verantwoordelijk voor de gang van zaken tijdens de OTS.

Tot zover de civielrechtelijke mogelijkheden voor jeugdigen onder de 12 jaar.

Bij jeugdigen vanaf 12 jaar kan er zowel civielrechtelijk als strafrechtelijk gereageerd worden. OTS is zo'n civielrechtelijke maatregel. De keuzemogelijkheid tussen civiel- of strafrechtelijk reageren is een hoofdkenmerk van het jeugdstrafrecht. Onder 16 jaar wordt in eerste aanleg zoveel mogelijk het civiele instrument gebruikt, waarbij een beroep wordt gedaan op de verantwoordelijkheid van de opvoeders. Indien de ernst van het delictsgedrag daar aanleiding toe geeft, zal er overgegaan worden tot strafrechtelijk reageren.

Als er bij de uitvoering van de maatregel OTS zodanige problemen rijzen dat de

22] Het onderscheid tussen ondertoezichtstelling en ontzetting/ontheffing heeft met name betrekking op het uitoefenen van gezag over het kind. Bij ondertoezichtstelling wordt het gezag van de ouder(s) beperkt, terwijl bij ontheffing/ontzetting sprake is van ontneming van het gezag van één of beide ouders.

23] Zie A.P. van der Linden (1995) en P.A.J.Th. van Teeffelen (1995).

24] Mertens (1996) maakt in een publicatie melding van de meest voorkomende problemen binnen de gezinsvoogdij in 1993. Bij kinderen waren dit gedragsproblemen en weglopen. In de ouder-kind relatie waren dit problemen in de omgang, verwaarlozing en problemen met gezagsuitoefening. Bij de ouders speelden pedagogische onmacht, psychische problemen en relatieproblemen een rol.

instelling er met de ouders en de minderjarigen vanaf 12 jaar niet meer uitkomt, dan neemt de kinderrechter desgewenst een beslissing. Die beslissingsbevoegdheid geldt ook bij verlenging en opheffing van de OTS. De OTS wordt opgelegd voor maximaal een jaar en kan op verzoek van de gezinsvoogdij-instelling, de ouders of de minderjarige van 12 jaar en ouder door de rechter verlengd worden. De OTS eindigt in elk geval, wanneer het kind meerderjarig wordt en vervalt bij ont-heffing of ontzetting uit het ouderlijk gezag. De kinderrechter kan ook besluiten tot een uithuisplaatsing. Er zijn twee wijzen van uithuisplaatsing:

- Vrijwillig: op verzoek van de ouders (bijvoorbeeld via het Riagg)
- Niet vrijwillig: de kinderrechter machtigt de instelling tot uithuisplaatsing ter behandeling of onderzoek van de minderjarige (dit geschiedt altijd via de gezinsvoogdij-instelling)

De doelstelling van de wetwijziging uit 1995 bestaat uit het versterken van de positie van de kinderrechter als onafhankelijk rechtsprekend orgaan en ter verbetering van de positie van de ouders, pleegouders en minderjarigen.

Naast het aanvragen van de OTS kan de Raad ook verzoeken tot vrijwillige (jeugd)-hulpverlening. Hiermee zijn we beland bij de strafrechtelijke maatregelen voor minderjarigen van 12-18 jaar. In het nieuwe jeugdstrafrecht²⁵ is de beschermingsgedachte²⁶ – in vergelijking met het oude jeugdstrafrecht – op de achtergrond gekomen. Uitgangspunt is nu de toegenomen mondigheid van jongeren. Door deze ‘vereenvoudiging en modernisering’ lijkt het jeugdstrafrecht nu meer op het volwas-senstrafrecht. De voornaamste verande-

ringen in hoofdstraffen zijn de ingrijpende wijzigingen (verzwaringen) in jeugd-sancties (art. 77h SR). In geval van een misdrijf wordt of jeugddetentie opgelegd (minimaal één dag, maximaal twee jaar) of wordt een geldboete opgelegd. In geval van overtreding wordt een geldboete tussen 5 en 5.000 gulden opgelegd. De bestaande tuchtschoolstraf en het arrest zijn vervallen en vervangen voor jeugddetentie²⁷. In plaats van een hoofdstraf, kunnen alternatieve sancties aangeboden worden (combinatie van sancties maximaal 240 uur). Te denken valt aan het verrichten van onbetaalde arbeid ten algemene nutte, het verrichten van arbeid tot herstel van de door het feit aangerichte schade en het volgen van een leerproject of taakstraf.

Tot slot heeft Halt een wettelijke plaats gekregen in het nieuwe jeugdstrafrecht (art. 77e SR). De politie kan aan jeugdige, indien hij of zij daarvoor in aanmerking komt²⁸, een Halt-straf voorstellen van maximaal 20 uur. De verdachte voorkomt hiermee dat het proces-verbaal wordt doorgestuurd naar officier van justitie²⁹.

Hoe verhouden de wettelijke regelingen zich nu tot de praktijk voor de harde-kern-jongeren, het onderwerp van dit onderzoek? Vooraf willen we met nadruk wijzen op de bijzondere positie van deze groep. Naast het feit dat ze al vanaf zeer jonge leeftijd crimineel actief zijn, zijn ze te typeren als maatschappelijk kwetsbaar. De ervaringen die deze groep heeft met politie en justitie zijn dan ook niet representatief voor de ervaringen van alle Nederlandse jongeren die in contact komen met deze instanties.

Uitgaande van de meest ideale situatie dat de politie delictgedrag van jongeren onder de 12 jaar meldt bij de Raad voor de

25] Zie onder andere: M.J.C. Koens (1995); J.A.C. Bartels (1995) en M.C.E. van Gorkom (1996).

26] Iemand anders dan de jeugdige zelf vormt zich een oordeel over het opvoedingsbelang van de minderjarige.

27] De TBR en IBB (inrichting voor buitengewone behandeling) bestaan niet meer. Binnen het nieuwe jeugdstrafrecht zijn deze vervangen door de inrichting voor jeugdigen (maximaal 6 jaar).

28] Halt-waardige delicten zijn: vandalisme, winkeldiefstal en openlijke geweldpleging tegen goederen.

29] Met de introductie van Halt binnen het jeugdstrafrecht is het politiepotepot komen te vervallen.

Kinderbescherming, en de Raad vervolgens een onderzoek instelt, zal – als daar voldoende aanwijzingen voor zijn – de Raad de kinderrechter adviseren tot een OTS³⁰. Tot dusver lijkt alles prima te lopen, maar hoe werkt de OTS voor ‘onze’ jongeren in de praktijk uit? Kort gezegd is de OTS voor multi-probleemjongeren zoals in dit onderzoek te typeren als een papieren maatregel. Een trieste constatering, als uitgegaan wordt van het feit dat de OTS voor jongeren onder de 12 jaar praktisch het enige instrument is om gedrag bij te sturen.

Er zijn twee redenen waarom de OTS als maatregel *voor de hier beschreven groep* te typeren is als papieren maatregel. Allereerst bestaat er een discrepantie tussen de ernst van de (gezins)problematiek en de intensiteit van de hulpverlening. In hoofdstuk 4 bleek dat harde-kernjongeren op jeugdige leeftijd negatief scoren op factoren die betrekking hebben op de gezinssituatie, de schoolsituatie, de vrije tijd, politie- en justitiecontacten en persoonlijkheids-, persoons- en gedragskenmerken. In het geval van een OTS heeft de gezinsvoogd (met een *caseload* van rond de dertig jongeren) hooguit één uur per maand de tijd om aan de jongere te besteden³¹. Gegeven de problematiek mag er nauwelijks iets verwacht worden van dergelijke hulpverleningscontacten. Hiernaast is er sprake van een cultuurkloof tussen gezinnen en gezinsvoogdij-instellingen. Een gezinsvoogd werkt binnen kantoorruimten met als kenmerk de ‘agenda-cultuur’. Er wordt gewerkt volgens afspraken. Gezinsproblemen beperken zich echter niet tot kantoorruimten en in ‘onze’ gezinnen heerst er absoluut geen agenda-cultuur³². Als er problemen zijn, dienen ze op zeer korte termijn opgelost te worden. Hulpverlening die niet altijd op korte

termijn bereikbaar is, schiet haar doel voor deze doelgroep volledig voorbij. Gevolg is dat er veel weerstand ontstaat vanuit de gezinnen, men geen medewerking meer verleent en het verhaal van de papieren maatregel is geboren. In de dossiers constateren wij een jaarlijkse verlenging van een OTS zonder dat er echt iets wordt bereikt. Veelvoorkomend is overigens ook dat een OTS wordt afgebroken wegens een onwerkbaar situatie zonder dat daar iets voor in de plaats komt³³.

Het gegeven dat een OTS zonder noemenswaardig resultaat verlengd wordt zou eigenlijk een signaal moeten zijn dat er iets anders moet gebeuren, maar bij gebrek aan andere mogelijkheden lijkt het soms wel eens dat men wacht tot het moment dat een jongere strafrechtelijk minderjarig wordt (vanaf 12 jaar) en er meer instrumenten voorhanden zijn. Tot het moment dat de jongeren strafrechtelijk minderjarig zijn gebeurt er in termen van oplossingen en reacties dus eigenlijk niets. Wel maken de jongeren en hun ouders in deze periode (en daarna) kennis met diverse hulpverleningsinstanties – met de eerder genoemde kenmerken en het naventende resultaat – en maken de jongeren langzaam maar zeker carrière in de criminaliteit.

Vanaf het moment dat de jongere de 12-jarige leeftijd heeft bereikt, loopt het verhaal van de ineffectieve wijze van reageren voor deze doelgroep eigenlijk gewoon door. Belangrijkste kenmerk van die ineffectiviteit is de discrepantie tussen de criminele carrière en de aard van het delictsgedrag en de strafmaat enerzijds en de snelheid van de tenuitvoerlegging anderzijds. Op het moment dat deze jongeren na hun twaalfde hun eerste proces-verbaal krijgen, zijn ze al een aantal

30] Zoals eerder aangegeven kan de Raad ook een onderzoek instellen op basis van andere signalen (zie de richtlijnenlijst OTS).

31] Er zijn zelfs schattingen die spreken over 1,5 uur per drie maanden per cliënt.

32] Binnen de definitie van maatschappelijke kwetsbaarheid neemt de interactie (met name de negatieve gevolgen daarvan) tussen de maatschappelijk kwetsbare en de maatschappelijke instanties een belangrijke plaats in.

33] Met nadruk willen wij erop wijzen dat we op deze plaats geen kritiek willen geven op gezinsvoogden. Zij werken met een hoge caseload, waarbij er geen onderscheid wordt gemaakt naar aard en zwaarte van de cases. Van hen wordt verwacht dat ze ondersteuning geven aan jongeren en gezinnen waarbij sprake is van een zeer massieve en complexe problematiek zonder dat de vraag gesteld wordt of ze hier – vanuit hun opleiding – wel voldoende voor zijn toegerust.

jaren crimineel actief en is er sprake van diverse andere problemen rondom de jongere. Voor de kinderrechter zijn het echter *first-offenders* en dat uit zich in de strafmaat, die over het algemeen nauwelijks past bij én de persoon van de verdachte en zijn situatie, maar slechts bij het geïsoleerde strafbare feit.

Wij pleiten hier overigens niet voor zwaardere straffen, maar voor straffen en corrigeren op maat en op tijd. Een voorbeeld van op tijd en maat straffen voor onze doelgroep is de mogelijkheid scheppen om ook een Halt-afdoening in het leven te roepen voor 12-minners³⁴. Dit is momenteel wettelijk niet mogelijk. Een ander – overigens al jaren slepend probleem – is de termijn waarbinnen sancties tenuitvoer worden gelegd. In de dossiers van de harde-kernjongeren is het eerder regel dan uitzondering dat tussen het opmaken van een proces-verbaal en de uiteindelijke tenuitvoerlegging van de sanctie ten minste een jaar verstrijkt³⁵. In de literatuur is regelmatig melding gemaakt van het belang van straffen op maat, de zekerheid en de snelheid van de tenuitvoerlegging voor met name minderjarigen³⁶.

5.6 Signalen tussen 0 en 12 jaar

Een centraal onderdeel in dit onderzoek is het in kaart brengen van aanwijzingen en signalen tussen 0 en 12 jaar die van belang zijn voor de ontwikkeling van later ernstig crimineel gedrag. Op het moment dat de signalen vroegtijdig onderkend (kunnen) worden, is het mogelijk om in een vroeg stadium effectief te kunnen interveniëren³⁷. De lijst met signalen is onder te brengen in thema's. Per thema worden de signalen weergegeven en indien nodig kort van commentaar voorzien. Opgemerkt dient te worden dat er sprake is van

primaire en secundaire signalen. Een primair signaal is van oorsprong aanwezig (bijvoorbeeld laag IQ), terwijl een secundair signaal vaak het gevolg is van een of meerdere primaire signalen (participatie speciaal onderwijs).

Gezinssituatie

- 1 Teenage zwangerschap van de moeder: moeder is voor haar achttiende zwanger
- 2 Ouders met een mishandelings- of kindbescherdingsverleden
- 3 Alcohol- en/of drugsgebruik door de moeder: moeder is alcohol- of hard-drugsverslaafde³⁸
- 4 Afwezigheid van de biologische vader: er is geen contact tussen het kind en de biologische vader
- 5 Echtscheiding en/of stiefouderschap
- 6 Geringe pedagogische kwaliteiten van de ouder(s): dit uit zich in inconsequent gedrag van de ouders, gebrek aan regelmaat in het gezin, gebrek aan regels in het gezin, gebrek aan stimuleren, gebrek aan belangstelling en gebrek aan leiding (natuurlijk overwicht), waardoor er sprake is van onmachtgevoelens bij de ouder(s) en onduidelijkheid voor het kind
- 7 Symbiotische moeder-kind relatie: ondanks alle onderlinge problemen die moeder en kind hebben, komen ze steeds weer bij elkaar, hebben ze elkaar nodig en wijzen ze elkaar af
- 8 Sociaal economische deprivatie: er is sprake van een laag gezinsinkomen, een slechte woonbuurt en slechte huisvesting
- 9 Verwaarlozing of mishandeling van het kind: dit betreft psychische, lichamelijke of seksuele mishandeling
- 10 Hoge frequentie van hulpverleningscontacten: dit betreft zowel de kwantiteit als de diversiteit van de verschillende hulpverleningscontacten

34] Uit onderhavige onderzoek komt namelijk naar voren dat de doelgroep zich vooral onder en niet boven 12-jarige leeftijd schuldig maakt aan Halt-waardige delicten.

35] Er zijn ook gevallen waar sprake is van een termijn van twee jaar.

36] Zie bijvoorbeeld: F.P. van Tulder (1985); F.L. Leeuw e.a. (1987) en M.W. Bol (1991).

37] Gezien het voorgaande mag het duidelijk zijn dat daar ook andere of nieuwe interventie-methodieken bij passen.

38] Ervaringsdeskundigen geven aan dat er ook bij vaders sprake is van verslavingsgedrag. In de dossiers wordt slechts incidenteel informatie over de vaders en stiefvaders verschaft.

- 11 Groot gezin: gezinnen met meer dan vier kinderen
- 12 Laag opleidingsniveau van de ouders: bedoeld wordt op geen voortgezette opleiding of onafgemaakt lager beroepsonderwijs
- 13 Kind is frequent getuige van geweld: het betreft het meemaken van geweld in het gezin of in de woonbuurt
- 14 Delinquente of veroordeelde ouders: het betreft dan de normatieve visie van ouders op het plegen van strafbare feiten, het hebben van antecedenten bij de politie en het bestaan van justitiële documentatie over deze ouder(s)
- 15 Delinquentie van broer en/of zus: zich uitend in het hebben van antecedenten bij de politie en/of justitie
- 16 Broer of zus met gedragsproblemen: zie de gedragsindicatoren onder persoonlijkheids-, persoons- en gedragskenmerken
- 17 Weinig toezicht door de ouders op het kind: de ouder(s) zijn niet of nauwelijks op de hoogte waar het kind zich in zijn vrije tijd ophoudt
- 18 Opgroeien in een pleeggezin, bij familie of kennissen. Het betreft hier niet alleen de officiële pleeggezinplaatsing, maar ook het langdurig onderbrengen van kinderen bij derden
- 19 Kinderen van verschillende vaders binnen het gezin
- Persoonlijkheids-, persoons- en gedragskenmerken*
- 20 Negativistisch en/of opstandig gedrag
- 21 Regel- en normoverschrijdend gedrag dat niet past bij de leeftijd
- 22 Laag IQ: een score van 90 of lager vastgesteld op basis van onderzoek
- 23 Concentratieproblemen: in algemene zin of op school
- 24 Eigen slachtofferschap: het kind heeft slachtoffer-ervaringen op lichamelijk, seksueel of psychisch gebied
- 25 Agressief gedrag: het kind is agressief tegen anderen, onder wie leeftijdsgenoten
- 26 Regelovertredend gedrag thuis: het kind houdt zich niet aan afspraken en regels die binnen het gezin gelden
- 27 Riskante gewoonten: het kind gebruikt reeds op jonge leeftijd drugs en/of alcohol of gokt regelmatig
- 28 Wegloop- en zwerfgedrag
- 29 Lastig (zie bovenstaande)
- 30 Jeugdige seksuele ervaringen of seksueel promiscue
- Politie- en justitiecontacten*
- 31 Delinquent gedrag onder de 12 jaar: het jonge kind komt onder de 12 jaar wegens delictsgedrag in aanraking met de politie
- 32 Leeftijdsongewoon delictsgedrag: het kind pleegt een delict dat zich kenmerkt door een discrepantie tussen aard en ernst van het feit en de leeftijd van de dader
- 33 Hoge delictsfrequentie: het kind komt onder de 12 jaar tenminste twee keer in aanraking met de politie wegens het plegen van een strafbaar feit
- 34 Kinderbeschermingscontacten: onder de 12 jaar is er sprake van kinderbeschermingscontacten die langer lopen dan een jaar
- 35 Justitiële documentatie: onder de 12 jaar bestaat er (civielrechtelijke) justitiële documentatie van het kind
- School*
- 36 Afwijkend gedrag in de klas en op school: er is sprake van gedragsproblemen, zoals delictsgedrag op school, concentratieproblemen en agressief gedrag tegen leerkrachten en medeleerlingen

- 37 Slechte schoolprestaties: het kind heeft leerproblemen die zich uiten in slechte schoolprestaties en zitten blijven
- 38 Participatie speciaal onderwijs
- 39 Spijbelen: het kind spijsbelt – al dan niet met medeweten van de ouders – regelmatig
- 40 Veel schoolwisselingen
- 41 Geringe onderwijsondersteuning en -stimulering door de ouders

Vrije tijd

- 42 Rondhanggedrag
- 43 Delinquente vrienden: het kind gaat vooral om met (oudere) jongeren die bekend zijn bij de politie wegens het plegen van strafbare feiten
- 44 Arme vrijetijdsinvulling: naast rondhangen als vrije-tijdsbesteding wordt er aan de vrije tijd geen invulling gegeven, zoals door deelname aan georganiseerde sport

Tot zover de op basis van onderhavig onderzoek opgestelde lijst met signalen die kenmerkend zijn voor jongeren die op latere leeftijd ernstig crimineel gedrag vertonen. Vanzelfsprekend hebben niet alle individuele signalen dezelfde waarde: vergelijk drugsgebruik door de moeder bijvoorbeeld met rondhanggedrag. Op basis van dit onderzoek is het niet mogelijk om een waardering te geven aan individuele signalen³⁹. Wel is duidelijk geworden dat niet één signaal op zich, maar de combinatie van meerdere signalen de kans verhoogt op ernstig crimineel gedrag op latere leeftijd. Verder komt uit de dossiers naar voren dat de signalen vanuit de gezinsituatie en het delictsgedrag onder de 12 jaar een centrale plaats innemen. Onmacht en onverschilligheid niet alleen bij ouders, maar ook bij politie en hulpverlening. In paragraaf 5.8 zal ingegaan

worden op de toepasbaarheid van de lijst met signalen binnen een proefproject.

5.7 Het onderkennen van signalen

Uit het onderzoek blijkt dat jongeren op diverse plaatsen signalen afgeven voor hun probleemgedrag dan wel de probleem-situatie waarin zij opgroeien. Knelpunt daarbij is dat er niet op één plaats een overzicht is van de diversiteit aan signalen. Daarnaast worden er ook signalen afgegeven door jongeren, die door een gebrek aan deskundigheid niet op hun waarde geschat worden. Tot slot is er sprake van informatie-uitwisselingsproblemen: de kennis is aanwezig, maar men wil, mag of kan die informatie niet aan derden verstrekken⁴⁰. Kortom: op diverse plaatsen liggen puzzelstukjes of zouden er kunnen liggen, maar niemand wordt in staat gesteld om de puzzel in elkaar te leggen. Bundeling van en regie over informatie op één plaats zou een enorme stap in de goede richting zijn.

Wanneer een overzicht wordt gemaakt van de personen en instellingen die inzicht kunnen hebben in het signaalgedrag van kinderen tussen de 0 en 12 jaar, dan zal het niemand verbazen waarom de informatiepuzzel zo moeilijk te leggen is (zie tabel 3).

Naast een inventarisatie van alle mogelijke signaleringsinstanties tussen 0 en 12 jaar is het vanzelfsprekend van belang welke (individuele) signalen – vermeld in paragraaf 5.6. – bij welke instantie(s) horen. Eerder werd reeds gewezen op de mate van deskundigheid in relatie tot de mogelijkheden van het onderkennen van signalen. Op deze punten zijn er vanzelfsprekend grote verschillen tussen de diverse instanties: voor de ene instantie is vroegtijdige

39] Een dergelijke vaststelling zou op basis van grootschalig kwantitatief onderzoek vastgesteld dienen te worden.

40] Het belangrijkste knelpunt hierbij is de Wet op de Privacy.

Tabel 3
Signaleringsinstan-
ties voor de 12-
minners naar leef-
tijdsfase

Instantie	Leeftijdsgedrag												
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
– Zwangerschapsbegeleiding	x												
– Kraamzorg		x											
– Kinderopvang	x	x	x	x									
– Consultatiebureau	x	x	x	x	x								
– VTO-teams	x	x	x	x	x								
– Medische kleuterdagverblijven c.q. tehuizen	x	x	x	x	x								
– Peuterspeelzaal				x	x								
– Jeugdgezondheidszorg						x	x	x	x	x	x	x	x
– Sociaal cultureel werk						x	x	x	x	x	x	x	x
– Basisonderwijs						x	x	x	x	x	x	x	x
– Basisteam ⁴¹						x	x	x	x	x	x	x	x
– Speciaal basisonderwijs						x	x	x	x	x	x	x	x
– Schoolmaatschappelijk werk						x	x	x	x	x	x	x	x
– Buitenschoolse kinderopvang						x	x	x	x	x	x	x	x
– Leerplichtambtenaar							x	x	x	x	x	x	x
– Politie maatschappelijk werk	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Maatschappelijk werk	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Wijkagent	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Afdeling Jeugd- en Zedenzaken	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Bureau vertrouwensarts	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Huisarts	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Kinderartsen	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Hulpverlening voor jeugd en volwassenen ⁴²	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– (Gezins)voogdij-instellingen	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Raad voor de Kinderbescherming	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– Sociale dienst	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
– CAD	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

41] Het basisteam ver-
richt op individueel
niveau onderzoek naar
jongeren die uitvallen
binnen het regulier basis-
onderwijs en adviseert
over eventuele plaatsing
in het speciaal onderwijs.

42] Zowel op gezins-
niveau als op individueel
niveau.

43] Op dit punt is dan
deskundigheidsbevorde-
ring noodzakelijk.

44] Per signaal zullen
telkens maximaal de vijf
meest in aanmerking
komende instanties
worden vermeld.

onderkenning van probleemgedrag
'normaler' of meer een onderdeel van de
taak dan voor andere instanties. In tabel 4
(pagina 72, 73) zal per signaal aangegeven
worden welke instanties daar inzicht in
hebben of zouden moeten hebben ⁴³. Deze
instanties komen het eerst in aanmerking
om het betreffende signaal te onderkennen

(primaire signaleerders) ⁴⁴. Er zijn vanzelf-
sprekend ook instanties die in tweede
instantie (bijvoorbeeld na doorverwijzing)
kunnen signaleren (secundaire signaleer-
ders). Het meest treffende voorbeeld van
een dergelijke instantie is de Raad voor de
Kinderbescherming.

Tabel 4 (vervolg)

Primaire en secundaire signaleers van probleemgedrag

	zwangerschapsbegeleiding	kraamzorg	consultatiebureau	kinderopvang	peuterspeelzaal	kinderarts	huisarts	basisonderwijs	speciaal basisonderwijs	basisteam	leerplichtambtenaar	politie	politie jeugd en zeden	politie maatschappelijk werk	wijkagent	hulpverlening	maatschappelijk werk	sociaal-cultureel werk	sociale dienst	CAD	raad voor de kinderbescherming	gezinsvoogdij-instelling
<i>School</i>																						
- Afwijkend gedrag in de klas en op school (gedragsproblemen)								x	x													
- Slechte schoolprestaties (leerproblemen)								x	x													
- Participatie speciaal onderwijs									x	x												
- Spijbelen								x	x													
- Veel schoolwisselingen								x	x													
- Geringe onderwijsondersteuning en -stimulering door de ouders								x	x													
<i>Vrije tijd</i>																						
- Rondhanggedrag															x							
- Delinquente vrienden													x		x							
- Arme vrijetijdsinvulling														x								

5.8 Een proefproject

De belangrijkste conclusie van het onderhavige onderzoek is dat jongeren die zich schuldig maken aan ernstig crimineel gedrag, reeds vanaf zeer jeugdige leeftijd signalen afgeven die indicatief blijken te zijn voor dat gedrag⁴⁵. Door directe onderkenning van dergelijke signalen dient de mogelijkheid zich aan om vroegtijdig te interveniëren, waardoor het mogelijk lijkt om in een vroeg stadium criminele carrières af te breken of te voorkomen. Dit klinkt eenvoudig, maar dit onderzoek heeft ook duidelijk gemaakt dat er veel voor nodig is om snel, consequent, gelijkgestemd en deskundig signalen op hun waarde te schatten en vervolgens adequaat te reageren.

Om kennis en ervaring op te doen met de bevindingen uit dit onderzoek stellen wij voor om in een grote stad op buurtniveau een proefproject vroegtijdige onderkenning voor 0-12 jarigen op te starten. De

keuze om te gaan werken op buurtniveau is niet toevallig. Uit dit onderzoek blijkt dat de doelgroep, bijna zonder uitzondering, opgroeit in specifieke buurten die te kenmerken zijn als achterstandsbuurten. De keuze voor een dergelijke achterstandsbuurt – in het kader van een proefproject – houdt bijna automatisch in dat in een dergelijke buurt relatief veel potentiële hardkernjongeren opgroeien. Ten tweede komt uit paragraaf 5.7 naar voren dat er veel instanties zijn die op welke manier dan ook een rol kunnen vervullen in het onderkennen van signaalgedrag. Door een proefproject op buurtniveau op te starten is het aantal signaleringsinstanties in eerste aanleg overzichtelijk: er kan dan bijvoorbeeld gewerkt gaan worden met één of twee basisscholen in plaats van met alle basisscholen in een stad⁴⁶.

Na de selectie van de buurt moet een keus gemaakt worden voor de signaleringsinstanties. Het mag duidelijk zijn dat deze instanties niet allen afkomstig zijn uit de buurt (zoals de wijkagent, de peuterspeel-

45] In dit opzicht verdient het aanbeveling dat signaalgedrag onder de 12 jaar een plaats krijgt binnen het cliëntvolgsysteem dat momenteel wordt ontwikkeld.

46] Wanneer de wijze van werken (methodiek) aanslaat, kan altijd besloten worden om het proefproject uit te breiden.

zaal, de basisschool of het sociaal-cultureel werk), maar ook bestaat – zij het in mindere mate – uit lokale organisaties (maatschappelijk werk bij de politie, Jeugd- en Zedenzaken of de Raad voor de Kinderbescherming). De selectie van de signaleringsinstanties zal vooral op pragmatische gronden moeten plaatsvinden. In de vorige paragraaf werd reeds duidelijk dat veel verschillende instanties in principe dezelfde signalen zouden kunnen (moeten) onderkennen. In het kader van het proefproject zou de keuze van signaleringsinstanties vooral bepaald moeten worden door het *commitment* of de deskundigheid die dergelijke instanties hebben met vroegtijdige onderkenning.

Legitimering en deskundigheidsbevordering is een belangrijke volgende stap. Legitimering is misschien wel de belangrijkste fase binnen het proefproject. De participanten moeten namelijk doordrongen zijn van het belang van vroegtijdige onderkenning. Kern van de deskundigheidsbevordering is dat de afzonderlijke instanties op de hoogte zijn van de aard van de signalen die door hen onderkend kunnen worden. Deze fase impliceert dat diverse organisaties een andere kijk op jeugdcriminaliteit moeten ontwikkelen (denk aan de wijkagent, de huisarts of de peuterspeelzaalleidster), maar ook dat het vroeghulpformulier dat de Raad voor de Kinderbescherming gebruikt bij gezinsonderzoeken uitgebreid dient te worden op basis van de indicatorenlijst uit dit onderzoek.

Informatieverzameling op één plaats (de puzzelstukjes en de puzzel) vergt de nodige aandacht. Het ligt voor de hand – gezien de leeftijd van de doelgroep en de specifieke deskundigheid en mogelijk-

heden – dat de Raad voor de Kinderbescherming de aangewezen instantie is om het informatiebeheer (dossievorming) voor haar rekening te nemen. Op basis van de eerste schaarse signalen van primaire signaleerders (delictsgedrag onder de 12 jaar, verwaarlozing, drugsgebruik van de moeder) dient de Raad als secundaire signaleerder een uitgebreid gezinsonderzoek uit te voeren en contact op te nemen, ter verificatie, met andere signaleringsinstanties.

Op het punt van met name de informatie-uitwisseling is er sprake van een knelpunt: de beperkingen in het kader van de privacy-wetgeving. Het zal een ieder duidelijk zijn dat informatie-uitwisseling van essentieel belang is⁴⁷ en derhalve zal er in het kader van een proefproject een speciaal voor dat doel ontwikkeld privacy-reglement moeten worden opgesteld. Tijdens de interviews in dit onderzoek is door vele deskundigen verzucht dat de te strakke afscherming van informatie juist voor de hier besproken doelgroep rampzalige gevolgen kan hebben. Hulpverleners verlenen hulp gebaseerd op onvolledige informatie en jongeren komen bij verschillende instellingen steeds weer binnen als *first offenders* of als *first victims*. Ook is bekend dat instanties onderling slecht communiceren.

Informatieverzameling moet op een bepaald moment leiden tot actie en in dat kader moet er sprake zijn van casebewaking. Dit is een heikle onderneming. Er is namelijk sprake van een spanningsveld tussen grof gezegd: uitpuddend signalen registreren en de actie uitstellen enerzijds en op basis van een gering aantal signalen overgaan tot actie anderzijds⁴⁸. Het mag duidelijk zijn dat het niet mogelijk is om op basis van dit onderzoek individuele signa-

47] Op basis van dit onderzoek blijkt dit een van de belangrijke faalfactoren te zijn in het kader van succesvol interveniëren.

48] Hier schuilt het gevaar van stigmatisering.

len een gewicht te geven, laat staan om somcores te berekenen die vervolgens indicatief zijn voor een actie.

De Raad van de Kinderbescherming, die de casebewaking voor haar rekening neemt⁴⁹, moet op basis van haar specifieke deskundigheid in staat worden geacht om de individuele signalen op hun waarde te schatten en het initiatief te nemen om de case ter bespreking voor te leggen aan een deskundigenpanel⁵⁰. Het deskundigenpanel besluit om de jongere en het gezin al dan niet deel te laten nemen aan het nieuw op te zetten gezinsondersteuningsproject (GOP). Het deskundigenpanel zou samengesteld moeten worden uit telkens één persoon van de volgende instanties:

- Raad voor de Kinderbescherming
- Politie, afdeling Jeugd- en Zedenzaken
- Maatschappelijk werk
- Jeugdgezondheidszorg, huisarts
- Basisonderwijs, basisteam
- Jeugdhulpverlening, randgroepjongerenwerk
- gezinsvoogdij-instelling

De actie die volgt op de beslissing van het deskundigenpanel is dat het gezin het aanbod krijgt om in plaats van een mogelijke OTS, deel te nemen aan het nieuw op te zetten gezinsondersteuningsproject.

De redenen voor de nieuwe experimentele maatregel gezinsondersteuning voor deze zeer specifieke doelgroep zijn meerledig. Belangrijkste reden is dat de OTS als maatregel niet functioneel is voor deze doelgroep. Dit heeft alles te maken met de geringe tijd die gezinsvoogden ter beschikking staat voor de jongere, de slechte bereikbaarheid van de hulpverlening, de geringe mate waarin hulpverleners uitgerust zijn voor een doelgroep waar sprake is van een complexe problematiek en tot slot het feit dat de OTS primair een maatregel

is die zich richt op het individuele kind⁵¹. Dit onderzoek toont juist aan dat er sprake is van een bredere gezinsproblematiek.

Gesteld kan worden dat het kind het produkt is van de problematiek die een stevige verankering heeft binnen het gezin. Kenmerkend voor het gezinsondersteuningsproject is de insteek op de (jonge onmachtige of onverschillige) moeder – de enige constante factor in het gezin – en een intensieve, consistente, kwalitatief hoogwaardige vorm van gezinshulpverlening. Een tweetal citaten ter illustratie en ondersteuning:

“Waar het om de meer ernstige criminaliteit gaat is een andere aanpak op zijn plaats. De overheid dient structurele steun te bieden aan gezinnen in achterstandssituaties. Die gezinnen moeten in staat gesteld worden om hun opvoedingstaak naar behoren te vervullen⁵².”

“Uit onderzoek naar de effectiviteit van vormen van jeugdzorg komt naar voren dat een consequente, consistente en gestructureerde aanpak van met name de (gedrags)moeilijke groepen nog het meest uitzicht op succes lijkt te bieden⁵³.”

Ideaal gesproken zou het gezinsondersteuningsproject er als volgt uit dienen te zien:

- De (jonge) moeder krijgt van de Raad voor de Kinderbescherming – op advies van het deskundigenpanel – het vrijwillige aanbod om deel te nemen aan het gezinsondersteuningsproject.
- Aan de ouders wordt meegedeeld dat de gezinsondersteuning in plaats van een OTS-verzoek gezien dient te worden. Bij mislukking, weigering of tegenwerking van de gezinsondersteuning, wordt alsnog een OTS verzoek gedaan (de stok achter de deur).

49] Wellicht kan hier een combinatie gerealiseerd worden met de in ontwikkeling zijnde taak van de Raad voor de regie in strafzaken.

50] De werkwijze van het deskundigenpanel is te vergelijken met dat van het basisteam binnen het basisonderwijs.

51] Formeel gesproken mag een gezinsvoogd zich niet bezighouden met andere problematische kinderen binnen het gezin als deze kinderen geen OTS hebben.

52] J. Junger-Tas (1994).

53] E. Oudejans (1995).

- Op het gezin komt één vaste gezinsbegeleider die 7 dagen per week, 24 uur per dag bereikbaar⁵⁴ is voor het gezin en op weekbasis 10 uur de tijd heeft om aan het gezin te besteden. Het gekozen hulpverleningsmodel lijkt op het model dat met veel succes in de zorg voor thuislozen wordt toegepast: het T-Team (een werkwijze die van oorsprong afkomstig is uit het randgroepjongerenwerk).
- De gezinsondersteuning richt zich zoals de term al doet vermoeden niet primair op één individu, maar op alle individuen binnen het gezin.
- De lengte van de gezinsondersteuning is (afhankelijk van de problematiek en de resultaten) minimaal één jaar en maximaal twee jaar, waarna er sprake is van een geleidelijke afbouw in intensiteit van de gezinsbegeleiding.
- Gezien het feit dat het eerste hulpverleningscontact ‘raak’ moet zijn, worden er aan de gezinsbegeleiders hoge eisen gesteld. Een aantal kenmerken zijn: minimaal HBO-niveau, toegang hebben tot de doelgroep (kennis van de doelgroep, de taal spreken), over psychologisch en/of pedagogische kennis beschikken, flexibel willen werken, in staat zijn tot crisisinterventie, goede kennis van en contacten met het relevante netwerk én beschikken over een ruime ervaring en overtuigingskracht in de omgang met kinderen.
- Insteek is dat de gezinsbegeleider zoveel mogelijk taken voor zijn of haar rekening neemt, met als doel het minimaliseren van het aantal contacten met hulpverleningsinstanties. Alleen in de gevallen dat er een zeer specifieke hulpvraag is, worden andere hulpverleningsinstellingen ingeschakeld.
- De gezinsbegeleiding bestaat uit:
 - a Praktische begeleiding: aanbrengen van structuur en regelmaat in het gezin (vaste tijden naar school, vaste tijden eten), schrijven van brieven, samen met de moeder boodschappen doen, contacten onderhouden met instanties, moeder leren budgetteren enzovoort.
 - b Opvoedkundige begeleiding en ondersteuning: te denken valt aan trainingsprogramma’s voor (jonge) moeders,
 - c Crisisinterventie: als er sprake is van een crisis van welke aard dan ook is de gezinsbegeleider snel ter plaatste. Een crisis kan bestaan uit het – net voor het weekend – afgesloten worden van gas en elektra, maar ook uit een familieruzie of het feit dat een kind is weggelopen.
- De gezinsbegeleider stimuleert de maatschappelijke integratie van de moeder in de buurt, de school enzovoort, zo mogelijk oriënteren zij zich ook op de mogelijkheden binnen het arbeidsproces.
- De gezinsbegeleider heeft de beschikking over een ‘rugzakje’. Dit houdt in dat de gezinsbegeleider de beschikking heeft over een bepaald budget. Hij of zij heeft een dergelijk budget nodig voor het oplossen van acute problemen, zoals voedsel en kleding en in het geval van crisissituaties. Uitgangspunt bij (grotere) uitgaven is dat het geleende geld terugbetaald wordt. Daar de relatie tussen gezinsbegeleider en gezin niet verstoord mag worden door financiële afhankelijkheden, is het zinvol om in voorkomende situaties een anonieme beslisser op de achtergrond te hebben.
- De gezinsbegeleider draagt er zorg voor dat periodiek de stand van zaken en de resultaten teruggekoppeld worden aan

⁵⁴] In dit kader kan gesproken worden van ‘oppiephulpverlening’.

de Raad voor de Kinderbescherming. De Raad draagt er zorg voor dat relevante instanties periodiek op de hoogte worden gehouden van het verloop van het GOP voor de specifieke gezinnen.

Aan het eind van deze paragraaf rest de vraag of een project vroegtijdige onderkenning haalbaar is. Indien er voldoende aandacht besteedt wordt aan een gedegen voorfase (legitimering bij bestaande signaleringsinstanties en deskundigheidsbevordering), de Raad voor de Kinderbescherming de beschikking krijgt over een projectleider en er hoogwaardige gezinsbegeleiders door de Raad voor de Kinderbescherming aangetrokken worden, lijkt een dergelijk proefproject zeker haalbaar. Dit geldt overigens ook voor de financiële haalbaarheid. De nadruk zal bij het project meer dienen te liggen op de organisatie – en wellicht op de herrangschikking van gelden – binnen de bestaande instellingen, dan dat het grote financiële implicaties heeft.

Tot slot het volgende. Wanneer er een kostencalculatie gemaakt zou worden van de instellingscontacten⁵⁵ van een jongere uit onderhavig onderzoek (tot 18 jaar) dan lijkt een zeer voorzichtige schatting – exclusief de directe schade ten gevolge van criminaliteit – al snel in de richting van een kwart miljoen gulden te gaan⁵⁶. Een dergelijke maatschappelijke investering – die overigens uiteindelijk weinig oplevert in termen van correctie van het ongewenste gedrag – legitimeert op voorhand een proefproject.

We besluiten met het motto van een boek van Harry Mulisch *Het Mirakel*: “Alles is mogelijk. Wat mogelijk is, gebeurt. Alles gebeurt!” ■

55] De kostencalculatie is gebaseerd op case 2 uit hoofdstuk 4 (Davie) en betreft slecht de kosten verbonden aan contacten met: gezinsvoogdij, Raad voor de Kinderbescherming, tehuizen, psychologen, pedagogen en jeugdinstellingen.

56] Zie de bijlagen voor een globale kostencalculatie.

Geraadpleegde literatuur

- American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 4th ed., Washington DC, 1994.
- H.L.W. Angenent. *Opvoeding en persoonlijkheidsontwikkeling*. Intro, Nijkerk, 1990.
- H.L.W. Angenent. *Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Houten, Antwerpen, 1991.
- K. Antonissen. 'De betekenis van het gezin voor jongeren'. In: *Jeugd en samenleving*, 15e jaargang, no. 5, 1985, pp. 323-334.
- J. Arbutnot. 'Sociomoral reasoning in behavior-disordered adolescents: cognitive and behavioral change.' In: J. McCord en R. Tremblay (ed.), *Preventing antisocial behavior. Interventions from birth to adolescence*. The Guilford Press, New York, London, 1992, pp. 283-310.
- K.E. Barnard, C.L. Booth, S.K. Mitchell en R. Telzrow. 'Newborn nursing models. A test of early intervention to high-risk infants and families. In: E. Hibbs (ed.), *Children and families. Studies in prevention and intervention*. Madison, International University Press, 1988, pp. 63-81.
- J.A.C. Bartels. 'Het nieuwe jeugdstrafrecht'. In: *Trema*, 3, 1995, pp. 69-75.
- B.M.W.A. Beke en W.M. Kleiman. *De harde kern in beeld. Jongeren en geweldscriminaliteit*. SWP, Utrecht, 1993.
- J. Blomme. 'Sociale klasse en jeugdmisdadigheid. Een secundaire analyse van de empirische onderzoeksliteratuur'. In: *Tijdschrift voor criminologie*, jaargang 25, 1983, pp. 173-188.
- M.W. Bol. *Leeftijdsgrenzen in het strafrecht gezien vanuit de ontwikkelingspsychologie*. Gouda Quint, Arnhem, 1991.
- P. Bourdieu. 'The school as a conservative force: scholastic and cultural inequalities'. In: J. Eggleston (ed.), *Contemporary research in the sociology of education. A selection of contemporary research papers together with some of the formative writings of the recent past*. Methuen, London, 1974.
- C. Bouw. 'Misdadige meisjes'. In: *Tijdschrift voor criminologie*, themanummer 'Zin en onzin over jeugdcriminaliteit', jaargang 37, no. 2, 1995, pp. 124-137.
- G.J.N. Bruinsma en M.A. Zwanenburg. *Deviantie socialisatie. Verslag van een pilotstudy*. Criminologisch Instituut, Katholieke Universiteit, Nijmegen, 1980.
- G.J.N. Bruinsma. *Criminaliteit als sociaal leerproces. Een toepassing van de differentiële associatietheorie in de versie van K.D. Opp*. Gouda Quint, Arnhem, 1985.
- W. Buikhuisen. *Waarom straffen weinig helpt. Op zoek naar de grondstructuur van de chronische regelovertreder*. Kluwer, Deventer, 1989.
- W. Buikhuisen en B.W.G.P. Meijs. 'Het belang van een differentieel criminologische benadering van criminaliteit'. In: *Delikt en delinkwent*, jaargang 13, 1983, pp. 95-106.
- J.W. Coleman. 'Deviant subcultures and the schools'. In: K. Baker en R.J. Rubel, *Violence and crime in the schools*. Lexington Books, D.C. Heath and Company, Lexington, Massachusetts, Toronto, 1980, pp. 139-150.
- Commissie Jeugdcriminaliteit (commissie-Van Montfrans). *Met de neus op de feiten. Aanpak jeugdcriminaliteit*. Den Haag, 1994.
- T.J. Dishion, G.R. Patterson en K.A. Kaqvanagh. 'An experimental test of the coercion model: linking theory, measurement and intervention'. In: J. McCord en R. Tremblay (ed.), *Preventing antisocial behavior. Interventions from birth to adolescence*. The Guilford Press, New York, London, 1992, pp. 253-282.
- Th.A.H. Doreleijers. *Diagnostiek tussen jeugdstrafrecht en hulpverlening*. Gouda Quint, Arnhem, 1995.
- D.S. Elliot en H.L. Voss. *Delinquency and dropout*. Lexington Books, 1974.
- D.S. Elliot en S.S. Ageton. 'Reconciling age and class differences in self-reported and official estimates of delinquency'. In: *American sociological review*, vol. 45, 1, 1980, pp. 95-110.
- D.S. Elliot en D. Huizinga. 'Social class and delinquent behaviour in a national youth panel'. In: *Criminology*, vol. 21, 2, 1983, pp. 149-177.
- D.P. Farrington, L.E. Ohlin en J.Q. Wilson. *Understanding and controlling crime. Towards a new research strategy*. Springer Verlag, New York, 1986.
- D.P. Farrington. 'Antisocial personality from childhood to adulthood'. In: *The psychologist*, 4, 1991, pp. 389-394.
- D.P. Farrington en D. West. 'Criminal, penal and life histories of chronic offenders: risk and protective factors and early identification'. In: *Criminal behaviour and mental health*, 3, 1993, pp. 492-523.

- D.P. Farrington. 'Human development and criminal careers'. In: M. Maguire, R. Morgan en R. Reiner (ed.), *The Oxford handbook of criminology*. Oxford University Press, Oxford, 1994.
- D.P. Farrington. 'The challenge of teenage antisocial behavior'. In: M. Rutter (ed.), *Psychosocial disturbances in young people. Challenges for prevention*. Cambridge University Press, 1995.
- D.P. Farrington. 'The development of offending and antisocial behavior from childhood. Key findings from the Cambridge study in delinquent development'. In: *Journal of child psychology and psychiatry*, vol. 36, 1995 (a).
- H.B. Ferwerda. *Levensgeschiedenissen van maatschappelijk kwetsbare jongens*. Onderzoekscentrum voor Criminologie en Jeugdcriminologie, Rijksuniversiteit Groningen, 1989.
- H.B. Ferwerda. *Watjes en ratjes. Een longitudinaal onderzoek naar het verband tussen maatschappelijke kwetsbaarheid en jeugdcriminaliteit*. Geschriften van de Juridische Faculteit der Rijksuniversiteit Groningen, no. 5, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1992.
- H.B. Ferwerda, P. Versteegh en B.M.W.A. Beke. 'De harde kern van jeugdige criminelen'. In: *Tijdschrift voor criminologie*, themanummer 'Zin en onzin over jeugdcriminaliteit', jaargang 37, no. 2, 1995, pp. 138-153.
- S. Glueck en E. Glueck. *Unraveling juvenile delinquency*. Harvard University Press, Cambridge, 1950.
- M.C.E. van Gorkom. 'Het nieuwe jeugdstrafrecht. Harmonie of discrepantie tussen juridische en pedagogische opties?'. In: *TIJAZ, Tijdschrift voor adolescentenzorg*, 1, 1996, pp. 33-41.
- J.D. Hawkins, R.F. Catalano, D.M. Morrison, J. O'Donnell, R.D. Abbott en L.E. Day. *The seattle social development project: effects of the first four year on protective factors and problem behaviors*. The Guilford Press, New York, London, 1992.
- F. Heidensohn. 'Gender and crime'. In: M. Maguire, R. Morgan en R. Reiner (ed.), *The Oxford handbook of criminology*. Oxford University Press, Oxford, 1994.
- T. Hirschi. *Causes of delinquency*. University of California Press, Berkeley, 1969.
- J. Jacops (red.) 'Familierecht'. In: *Recht voor de welzijnspraktijk en gezondheidszorg*. Koninklijke Vermande, Lelystad, 1995, pp. 35-43.
- J. Janssen. 'Delinquentie als "crime de passage"'. In: *Jeugd en samenleving*, 19e jaargang, no. 2-3, 1989, pp. 114-129.
- O.J.A. Janssen en R.W. Jongman. 'Criminaliteit'. In: L. Rademaker (red.), *Sociale problemen 2: sociale nood en afwijkend gedrag*. Aula, Utrecht, 1978, pp. 87-117.
- R.E. Johnson. *Juvenile delinquency and its origins: an integrated theoretical approach*. Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- J. Junger-Tas, M. Junger, E. Barendse-Hoornweg en M. Sampiemon. *Jeugddelinquentie. Achtergronden en justitiële reactie*. Staatsuitgeverij, Den Haag, 1983.
- J. Junger-Tas en M. Kruissink. *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1988*. WODC-reeks, no. 100, Gouda Quint, Arnhem, 1990.
- J. Junger-Tas, M. Kruissink en P.H. van der Laan. *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit en de justitiële jeugdbescherming: periode 1980-1990*. WODC-reeks, no. 119, Gouda Quint, Arnhem, 1992.
- J. Junger-Tas. 'Oorzaken en aanpak van commune criminaliteit'. In: *Tijdschrift voor criminologie*, themanummer 'Oorzaken en oplossingen van criminaliteitsproblemen', jaargang 36, no. 1, 1994, pp. 42-45.
- K. Kloeck. 'Oorzaken of oplossingen van criminaliteitsproblemen'. In: *Tijdschrift voor criminologie*, themanummer 'Oorzaken en oplossingen van criminaliteitsproblemen', jaargang 36, no. 1, 1994, pp. 51-56.
- M.J.C. Koens. 'Het nieuwe jeugdstraf(proces)recht'. In: *Familie en jeugdrecht*, 1, 1995, pp. 3-7.
- P.H. van der Laan. 'Jongeren en geweldscriminaliteit. Een cijfermatige verkenning'. In: *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 34, 1995, pp. 309-318.
- J.R. Lally, P.L. Mangione en A.S. Honig. 'The Syracuse University Family Development Research Program: long-range impact of an early intervention with low-income children and their families'. In: D.R. Powell (ed.), *Parent and education as early childhood intervention: emerging directions in theory, research, and practice*. Norwood, N.J, Ablex, 1988.
- M. Leblanc en M. Frechette. *Male criminal activity from childhood through youth*. New York, Springer-Verlag, 1989.
- F.L. Leeuw, E. van der Hoeven, A.J. Nederhof en P.D. Bak. *Sociale bindingen van jongeren, kleine criminaliteit en beleid. Een stand van zaken onderzoek in tien sociaal-wetenschappelijke vakgebieden*. Leids Instituut voor Sociaal Beleidsonderzoek, Gouda Quint, Leiden, 1987.

- K. van Limbergen en L. Walgrave. *Sides, fans en hooligans. Voetbalvandalisme: feiten, achtergronden en aanpak*. Acco, Amersfoort, Leuven, 1988.
- A.P. van der Linden. 'De kinderrechter als OTS-rechter'. In: *Familie en jeugdrecht*, 5, 1995, pp. 112-117.
- R. Loeber, S.M. Green, B.B. Lahey, M.A.G. Christ en P.J.Frick. 'Developmental sequences in the age of onset of disruptive child behaviors'. In: *Journal of child and family studies*, 1, 1992, pp. 21-41.
- R. Loeber en M. Leblanc. 'Toward a developmental criminology'. In: *Crime and justice*, vol. 12, eds. M. Tonry en N. Morris, Chicago, University of Chicago Press, 1990, pp. 375-473.
- R. Loeber, M. Stouthamer-Loeber, M. van Kammen, W. en D.P. Farrington. 'Initiation, escalation and desistance in juvenile offending and their correlates'. In: *The journal of criminal law and criminology*, vol. 82, no 1, 1991, pp. 36-81.
- R. Loeber. 'The prevalence, correlates and continuity of serious conduct problems in elementary school children'. In: *Criminology*, vol. 25, 3, 1987, pp. 615-640.
- D. Matza. *Delinquency and drift*. Wiley, New York, 1964.
- S. Miedema. 'Gezin en jeugd-delinquentie'. In: *TIAZ, Tijdschrift voor adolescentenzorg*, 2, 1996, pp. 63-71.
- N.M. Mertens. *Gezinsvoogden aan het werk. De uitvoering van de ondertoezichtstelling in 1993*. WODC-reeks Onderzoek en Beleid nr. 149, Gouda Quint, 1996.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken. *Integrale veiligheidsrapportage 1996*. Den Haag, 1996.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken. *Nota veiligheidsbeleid 1995-1998. Veiligheid door samenwerking*. Den Haag, 1995.
- Ministerie van Justitie, directie Beleid. *Notitie jeugd-criminaliteit. Uitwerking van het advies-Van Montfrans op het beleidsterrein van Justitie*. Den Haag, 1995.
- Ministerie van Justitie, directie Beleid. *Jeugd en gezin. Preventie vanuit een justitieel perspectief*. Den Haag, 1996.
- Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. *Jeugd verdient de toekomst. Nota intersectoraal jeugd-beleid*. Rijswijk, 1993.
- T.E. Moffit. *The neuropsychology of juvenile delinquency: a critical review*. University of Chicago, 1990.
- T. Moser. *Jugendcriminalität und Gesellschaftsstruktur: zum Verhältnis von Soziologische, Psychologischen und Psychoanalytischen Theorien des Verbrechen*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1970.
- J.A. Nijboer en F.P.H. Dijksterhuis. 'School en delinquentie, een oriënterende analyse'. In: L. Gunther Moor, e.a. (red.), *Grenzen van de jeugd. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1981, pp. 148-163.
- J.A. Nijboer en F.P.H. Dijksterhuis. *Onderwijs en delinquentie. De relatie tussen het functioneren op school en delinquentie*. Criminologisch Instituut, Rijksuniversiteit Groningen, 1983.
- T. Nijzink (red.). *Opstapje. Allochtone moeders en peuters spelend op weg naar de basisschool*. Grijsereeks nr. 17. Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, Den Haag, 1995.
- E. Oudejans. 'Concrete aanpak. Notitie jeugdcriminaliteit van Justitie zoekt evenwicht tussen preventie en repressie'. In: *Perspectief*, 7, 1995, pp. 4-6.
- D.L. Olds, C.R. Henderson, R. Chamberlin en R. Tatelbaum. 'Preventing child abuse and neglect: a randomized trial of nurse home visitation'. In: *Pediatrics* 78, 1986, pp. 65-78.
- J.D. van der Ploeg en E.M. Scholte. *Lastposten. Of slachtoffers van de samenleving*. Lemniscaat, Rotterdam, 1990.
- Raad voor het jeugdbeleid. *Aanval op uitval: bestrijding van uitval van jeugdigen*. 1994.
- *Regeringsstandpunt Regie in de jeugdzorg*. Den Haag, 1995.
- J.M.A. Riksen-Walraven. *Instapje. Ontwikkeling en evaluatie van een thuisstimuleringsprogramma voor Surinaamse opvoeders met een kind van één jaar*. Grijsereeks nr. 15. Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, Den Haag, 1994.
- L.N. Robins. 'Conduct disorders'. In: *Journal of child psychology and psychiatry*, 32, 1, 1991, pp. 193-212.
- L.N. Robins. 'The role of prevention experiments in discovering causes of children's antisocial behavior'. In: J. McCord en R. Tremblay (ed.), *Preventing antisocial behavior. Interventions from birth to adolescence*. The Guilford Press, New York, London, 1992, pp. 20-42.

- B. Rovers en M. Wouters. 'De nazaten van Pietje Bell. Eerste resultaten van een zelfrapportage-onderzoek naar regelovertreding onder Rotterdamse kinderen'. In: *Tijdschrift voor criminologie*, jaargang 38, no. 1, 1996, pp. 21-43.
- E.M. Scholte. 'De zelfrapportage van probleemgedrag'. In: *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 11, 1988, pp. 536-550.
- C.J.M. Schuyt. *Kwetsbare jongeren en hun toekomst. Beleidsadvies gebaseerd op literatuurverkenning*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Amsterdam, 1995.
- L.L. Schweinhart, H.V. Barnes en D.P. Weikart. *Significant benefits: the High/Scope Perry Preschool Study through age 27*. Ypsilant, Mich., High/Scope Press, 1993.
- D.J. Smith. 'Patterns and trends in youth crime'. In: M. Rutter (ed.), *Psychosocial disturbances in young people. Challenges for prevention*. Cambridge University Press, 1995.
- Taskforce Jeugdhulpverlening. *Plaats maken: op weg naar goede jeugdzorg*. 1994.
- P.A.J.Th. van Teeffelen. 'De terugtred van de kinderrechter'. In: *Familie en jeugdrecht*, 10, 1995, pp. 218-222.
- R.E. Tremblay en W.M. Craig. *Developmental crime prevention*. University of Chicago, 1995.
- R.E. Tremblay, F. Vitaro, L. Bertrand, M. Leblanc, H. Beauchesne, H. Boileau en L. David. 'Parent and child training to prevent early onset of delinquency: the Montréal longitudinal-experimental study'. In: J. McCord en R. Tremblay (ed.), *Preventing antisocial behavior. Interventions from birth to adolescence*. The Guilford Press, New York, London, 1992, pp. 117-138.
- F.P. van Tulder. *Criminaliteit, pakkans en politie. Schattingen met een macromodel*. Sociaal en cultureel planbureau, 45, Rijswijk, 1985.
- N. Vettenburg, L. Walgrave en J. van Kerckvoorde. *Jeugdwerkloosheid, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid. Een theoretisch en empirisch onderzoek naar de veronderstelde band tussen werkloosheid en delinquentie bij 17-19-jarigen*. Interuniversitaire reeks Criminologie en Strafwetenschappen 8, Kluwer, Gouda Quint, Antwerpen, Arnhem, 1984.
- N. Vettenburg. *Schoolervaringen, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid. Een theoretisch en empirisch onderzoek*. Onderzoeksgroep Jeugd-criminologie, Katholieke Universiteit Leuven, 1988.
- N. Vettenburg. 'Jeugd en maatschappelijke kwetsbaarheid'. In: J.L. Hazekamp, W. Leirman, D. Quanten en N. Vettenburg, *Jeugd in bijzondere situaties*. Hasselt, 1989.
- L. Walgrave. "'De jeugd-delinquentie die we verdienen": holle slogan of hanteerbare samenvatting?' In: *Onze alma mater. Met Leuvense Perspectieven*, 3, 1989, pp. 215-237.
- L. Walgrave. *De Brusselse 'migrantenrellen' van mei 1991*. Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, Katholieke Universiteit Leuven, 1991.
- H. Yoshikawa. 'Prevention as cumulative protection: effects of early family support and education on chronic delinquency and its risks'. In: *Psychological bulletin* 115, 1994, pp. 28-54.2.

Bijlagen

Bijlage 1 Samenstelling van de begeleidingscommissie

85

- mr. S. Buijst
Arrondissementsparket Arnhem
- J. Coldewijn
Stichting Samenwerkingsverbanden Welzijn Arnhem
werkenheid rand-groepjongerenwerk Rijn-Side
- mr. H. Hillenaar
Arrondissementsparket Arnhem
- drs. V. Jammers
Projectteam Overvalcriminaliteit
- mr. D.B. Mensing van Charante
Politie Gelderland-Midden, district Arnhem Veluwezoom
- W.C.A.M. van Overveld
Raad voor de Kinderbescherming
- mr. J.J. Overwater
Ministerie van Justitie
- I.T. Tigchelaar
Projectteam Overvalcriminaliteit
- R. Vos
Jeugdbescherming en Jeugdhulpverlening Gelderland
- J.J. Woltersom
Voortgezet speciaal onderwijs

Met speciale dank aan allen die hebben meegewerkt aan een interview of die het mogelijk hebben gemaakt om de diverse onderdelen van het bronnenonderzoek uit te voeren. In het bijzonder willen wij noemen: mevrouw H.C.J. van Dijk (Politie Gelderland-Midden, district Arnhem Veluwezoom) en de heer A. Özyürek (Directie Gerechtelijke Diensten, Centrale Archiefdienst)

Bijlage 2 Kostencalculatie case 2 (Davie)

1] Globale tarieven 1996.
Bron: Raad voor de
Kinderbescherming.

2] Tarieven 1996. Bron:
Stichting Jeugd-
bescherming en Jeugdhulp-
verlening Gelderland.

3] Tarieven conform
bijlage Regeling Ver-
goeding Pleeggezinnen.
Bron: *Staatscourant* nr.
41, 1995. Bedragen zijn
inclusief bijzondere bij-
dragen f 515,- per pupil
per jaar (ongeoormerkt).

4] Tarieven 1996. Bron:
Ministerie van Justitie
(Dienst Justitiële
Inrichtingen).

5] De jeugdreclassering
wordt uitgevoerd door het
randgroepjongerenwerk
en valt onder de verant-
woordelijkheid van de
gezinsvoogdij. De laatste
organisatie ontvangt
f 4.440,- per jaar per
pupil, waarvan f 3.000,-
naar de uitvoerende
instantie gaat.

6] Tarieven 1996. Bron:
Stichting Samen-
werkingsverbanden
Welzijn Arnhem, werk-
eenheid randgroep-
jongerenwerk Rijn-Side.

7] Tarieven 1995. Bron:
Provinciaal Plan Jeugd-
hulpverlening, Provincie
Gelderland.

8] Gebaseerd op het
gemiddelde bedrag voor
opvanginrichtingen, dat
Justitie begrootte in 1996.
Bron: *Beleidskader pre-
ventieve en curatieve
jeugdzorg 1996-1999*.
Ministerie van VWS,
Ministerie van Justitie.

Tot 12 jaar:*Raad voor de Kinderbescherming:*

– 4 x raadsonderzoek f 12.000,-¹

Gezinsvoogdij-instellingen:

– 11 jaar voogdij x f 4.440,- f 48.840,-²

Pleeggezincentrale:

– 11 jaar f 3,80 per dag f 15.257,-³

– 11 jaar f 515,- f 5.665,-³

Pleegzorg:

– 9 jaar f 584,- per maand f 63.072,-³

– 2 jaar f 647,- per maand f 15.528,-³

Totaal tot 12 jaar

f 160.362,-

Vanaf 12 jaar:*Raad voor de Kinderbescherming:*

– psychologisch/pedagogisch onderzoek f 2.500,-¹

Gezinsvoogdij-instellingen:

– OTS eerste jaar f 5.984,-⁴

– OTS tweede t/m vierde jaar f 13.251,-⁴

– Overhead jeugdreclassering f 2.280,-⁵

Pleeggezincentrale:

– 2 jaar f 3,80 per dag f 2.774,-³

– 2 jaar f 515,- f 1.030,-³

Pleegzorg:

– 2 jaar f 740,- per maand f 17.760,-³

Randgroepjongerenwerk:

– 2 jaar jeugdreclassering f 6.000,-⁶

Daghulpvoorziening:

– 2 jaar f 9.317,-⁷

Tuchtschool:

– 4 maanden f 48.962,-⁸

Totaal vanaf 12 jaar

f 109.858,-

Het totale bedrag tussen 0 en 18 jaar voor contacten met de diverse instellingen bedraagt f 270.220,-. In dit bedrag zijn de volgende kosten niet meegerekend:

- Maatschappelijk werk
- Speciaal onderwijs
- Riagg
- Politie
- Rechterlijke macht
- Crisisopvang
- Maatschappelijke schade ten gevolge van criminaliteit.

PJR-Publicaties

TIJDSCHRIFTEN

- SEC, Tijdschrift over Samenleving en Criminaliteitspreventie. Verschijnt zes maal per jaar. ISSN 0920-5128
- SEC, Tijdschrift over Samenleving en Criminaliteitspreventie. *Speciale uitgave voor en door jongeren*. Jaargang 2, nummer 4a (april 1988). Niet meer leverbaar.
- SEC, Tijdschrift over Samenleving en Criminaliteitspreventie. *Speciale uitgave ter gelegenheid van het eindrapport van de Stuurgroep Bestuurlijke Preventie van Criminaliteit*. Jaargang 5, nummer 2a (mei 1991).
- SEC, Tijdschrift over Samenleving en Criminaliteitspreventie. *Speciale uitgave over criminaliteit in en rond de winkel*. Jaargang 5, nummer 4a (december 1991).
- SEC, Tijdschrift over Samenleving en Criminaliteitspreventie. *Speciale uitgave over woninginbraak*. Jaargang 6, nummer 4a (december 1992).
- SEC, Tijdschrift over Samenleving en Criminaliteitspreventie. *Speciale uitgave ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de directie Criminaliteitspreventie van het ministerie van Justitie*. Jaargang 8, nummer 2a (mei 1994). Niet meer leverbaar.

RAPPORTEN

- *Criminaliteitsbeeld van Nederland*, Ontwikkeling van de omvang en de aard van de criminaliteit in de periode 1980-1988. Door A.W.M. Eijken. November 1989. ISBN 90-5319-001-5.
- *Verlichting*, Verlichtingstechniek als hulpmiddel bij criminaliteitspreventie. Door S.W. Heugen, S.M.J. de Krom, A.W.A. Moll en A.J.H. Voermans. December 1989. ISBN 90-5319-002-3.
- *Woninginbraak in Nederland*, Een analyse van het inbraakrisico op landelijk, regionaal en lokaal niveau. Door J.J.A. Essers en A.W.M. Eijken. Januari 1990. ISBN 90-5319-003-1.
- *Voorlichting*, Effecten van voorlichting bij misdaadpreventie, 1985-1988. Door A.W.M. Eijken en D.D. van Oosterzee. 2de druk, maart 1990. ISBN 90-5319-004-X.
- *Bedrijfsleven en criminaliteit*, Kerngetallen uit de eerste Nederlandse slachtofferenquête onder bedrijven, 1988. Door Bureau Criminaliteitspreventie Van Dijk en Van Soomeren bv. Mei 1990. ISBN 90-5319-005-8.

- *Criminaliteitsbeeld van Nederland*, Aard en omvang van de criminaliteit in de periode 1980-1989. Door A.W.M. Eijken. November 1990. ISBN 90-5319-006-6.
- *Standaard enquête bevolking*, Bevolkingsonderzoek in verband met criminaliteitsbeleid ten behoeve van politie, bestuur en openbaar ministerie. Door T.J. van Dijk (AGB/Intomart). Juni 1991. ISBN 90-5319-007-4.
- *Preventie en buurtbeheer*, Criminaliteitspreventie op wijk- en buurtniveau. Door J. de Waard en P.M. de Savornin Lohman. Juni 1991. ISBN 90-5319-007-4.
- *Overvallen*, Overvalcriminaliteit tegen het bedrijfsleven in Nederland, 1980-1989. Door N.J.G. Mertens en R.D. de Leve. Juli 1991. ISBN 90-5319-009-0.
- *Heling*, Onderzoek naar mogelijkheden tot intensivering van helingbestrijding door politie, bestuur en justitie. Door P.H. Renooy. September 1991. ISBN 90-5319-010-4.
- *Slachtofferzorg en criminaliteitspreventie*, Werkwijze en effecten bij slachtofferzorg en preventieve voorlichting door politiefunctionarissen. Door A.W.M. Eijken en D.D. van Oosterzee. Oktober 1991. ISBN 90-5319-011-2.
- *Particuliere beveiliging*, Omvang, wet- en regelgeving in Nederland en Europa. Door J.J. de Waard en J. van der Hoek. December 1991. ISBN 90-5319-012-0.
- *Woninginbraak*, Motieven en werkwijzen vanuit daderperspectief. Door Bureau Van Dijk, Van Soomeren en Partners. December 1991. ISBN 90-5319-013-9.
- *Criminaliteitsbeeld van Nederland*, Criminaliteit, onveiligheid en preventie in de periode 1980-1990. Door A.W.M. Eijken. December 1991. ISBN 90-5319-014-7.
- *Criminaliteit en technology assessment*, Verkenning van een verwaarloosde relatie. Door G.J. de Raaf. Februari 1992. ISBN 90-5319-015-5.
- *Criminaliteit en de detailhandel*, Resultaten van een enquête onder detaillisten, 1991. Door Van Dijk, Van Soomeren en Partners. Maart 1992. ISBN 90-5319-016-3.
- *Criminaliteit en technology assessment*, Wetenschappelijke verkenning van een verwaarloosde relatie. Door G.J. de Raaf. Februari 1992. ISBN 90-5319-017-1.
- *Veiligheidszorg in Nederlandse musea*, Een inventarisatie. Door O. Etman en N. Eelman. Maart 1992. ISBN 90-5319-018-X.

- *Transito's*, Onderzoek naar slachtofferschap onder forenzen en toeristen. Door T.J. van Dijk (AGB Intomart). September 1992. ISBN 90-5319-019-8.
- *Jongeren en geweldscriminaliteit*, Een nadere analyse van de 'harde kern'. Door B.M.W.A. Beke en W.M. Kleiman. September 1992. ISBN 90-5319-020-1.
- *Criminal Victimization in the Industrialised World*, Keys findings of the 1989 and 1992 International Crime Surveys. Door J.J.M. van Dijk en P. Mayhew. November 1992. ISBN 90-5319-021-X.
- *Criminaliteitsbeeld van Nederland*, Criminaliteit, onveiligheid en preventie in de periode 1980-1991. Door A.W.M. Eijken. December 1992. ISBN 90-5319-022-8.
- *Lokaal ernstige criminaliteit*, Een stappenplan voor een integrale aanpak. Door K.B. Blits en A.W.M. Eijken. Februari 1993. ISBN 90-5319-023-6.
- *Criminaliteit in en rond ziekenhuizen*, Een landelijk onderzoek naar criminaliteit, beveiliging en onveiligheidsgevoelens. Door H. Oosten (Schalke & Partners). Februari 1993. ISBN 90-5319-024-4.
- *Criminaliteitspreventie via buurtbeheer*, Resultaten voormetingsfase procesevaluatie van 18 buurtbeheerprojecten. Door Buro Van Dijk, Van Soomeren en Partners. Maart 1993. ISBN 90-5319-025-2.
- *Veiligheidszorg in Vlaamse, Britse en Nederlandse musea*, Een vergelijking. Door O. Etman en P. Geelen (Bureau Eysink Smeets & Etman). Mei 1993. ISBN 90-5319-026-0.
- *Criminaliteitspreventie op bedrijventerreinen*, Beveiliging door middel van publiek-private samenwerking. Door E.M.C. van den Berg en W.A.C. van Oppen. Mei 1993. ISBN 90-5319-027-9.
- *Voorlichting ten behoeve van criminaliteitspreventie; theoretische en empirische aspecten*, Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van voorlichting ten behoeve van de preventie van veel voorkomende criminaliteit. Door M. Humbert. Juli 1993. ISBN 90-5319-028-7.
- *Criminaliteitsbeeld van Nederland*, Omvang, achtergronden, spreiding en preventie van criminaliteit, 1980-1992. Door A.W.M. Eijken. Oktober 1993. ISBN 90-5319-029-5.
- *Autodiefstal*, Omvang, spreiding, achtergronden en preventie. Door A.W.M. Eijken en J.J. de Waard. Maart 1994. ISBN 90-5319-030-9.
- *Stadswachten*, Effectiviteit, draagvlak en organisatorische aspecten. Door A.R. Hauber [et al.] (Criminologisch Instituut, Rijksuniversiteit Leiden) en F. van der Molen [et al.] (Van Dijk, Van Soomeren en Partners). April 1994. ISBN 90-5319-031-7.
- *Autokraak*, Omvang, achtergronden, spreiding en preventie van diefstal uit en vanaf auto's. Door A.W.M. Eijken (DCP) en L. Colombijn (Eysink Smeets & Etman). Juli 1994. ISBN 90-5319-032-5.
- *Criminaliteitsbeeld van Nederland*, Aard, omvang, preventie, bestraffing en zorg voor slachtoffers van criminaliteit in de periode 1980-1993. Door A.W.M. Eijken. December 1994. ISBN 90-5319-033-3.
- *Criminaliteitspreventie door burgers*, Achtergronden en effecten van preventie op basis van een nadere analyse van de Politie-monitor 1993. Door Intomart bv. Februari 1995. ISBN 90-5319-034-1.
- *Criminaliteitspreventie en buurtbeheer*, De procesevaluatie. Door R.W. van Overbeeke en P.F. van Soomeren (Van Dijk, Van Soomeren en Partners bv). April 1995. 90-5319-035-X.
- *Veiligheid in de stad*, Een vergelijking van 31 Nederlandse gemeenten met meer dan 50.000 inwoners op basis van een nadere analyse van de Politie-monitor Bevolking 1993. Door T. Spapens en O. Henneken (B&A Groep Beleidsonderzoek en -Advies bv). Mei 1995. ISBN 90-5319-036-8.
- *Slachtofferzorg*, Gevolgen van slachtofferschap, behoefte aan hulp en opvang door de politie en verwijzing door de politie naar slachtofferhulp op basis van de Politie-monitor Bevolking 1993. Door M. Visser en T. van Dijk (Intomart) en A.W.M. Eijken (DCP). Juni 1995. ISBN 90-5319-037-6.
- *Inbraak in bedrijven*, Daders, aangiften en slachtoffers onderzocht. Door M. Kruijsink. Juni 1995. ISBN 90-5319-038-4.
- *Fietsdiefstal*, Onderzoek naar de dagelijkse praktijk van fietsdieven. Door P. van Kesteren en G. Homburg (Regioplan, onderzoek, advies en informatie bv). Augustus 1995. ISBN 90-5319-039-2.
- *Criminaliteit en de detailhandel*, Resultaten van een enquête onder detaillisten, 1995. Door P. Boekhoorn en K. Loef (Van Dijk, Van Soomeren en Partners). Oktober 1995. ISBN 90-5319-040-6.
- *Woninginbraak*, Omvang, achtergronden en mogelijkheden voor preventie. Door P. Mutsaers m.m.v. R. de Wit en H. Spickenheuer (Eysink Smeets & Etman). Februari 1996. ISBN 90-5319-041-4.

- *Heling van gestolen auto's*, Onderzoek onder daders van autodiefstal. Door A. Elzinga en R. de Wit (Eysink Smeets & Etman). Mei 1996. ISBN 90-5319-042-2.
- *Herhaald slachtofferschap*, Omvang, verschijningsvormen en mogelijkheden voor een aanpak. Door A. Hakkert en E. Oppenhuis m.m.v. K. Blits en T. Eijken. Juni 1996. ISBN 90-5319-043-0.
- *De organisatie van slachtofferzorg*, Resultaten van een onderzoek naar de uitvoering en werking van de wet en richtlijn Terwee. Door H. Geveke en M. Verberk (B&A Groep Beleidsonderzoek & -Advies bv). Augustus 1996. ISBN 90-5319-044-9.

Deze gratis publicaties kunnen uitsluitend schriftelijk worden aangevraagd bij:

**Ministerie van Justitie
Dienst Preventie, Jeugdbescherming en
Reclassering
Stafbureau Informatie, Voorlichting en Publiciteit
t.a.v. Diana Hagenstein (H 1605)
Postbus 20301
2500 EH Den Haag**

Ministerie van Justitie

**Dienst Preventie, Jeugdbescherming
en Reclassering**

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag